

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

בהר-בחוקותי

מאוצר שיחותיו ומאמרו
של הרב"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ושישבר שמואלו שליט"א

התשפ"ג

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "גהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרון הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשוון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מוצת הרבים

מרת **שולמית רהל**

שמואלי

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז"ך אלול ה'תשע"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

הלכות שבת

ערבית של מוצאי שבת

א.. מה שנהגו לומר בכל מוצאי שבת סדר אלפא ביתא קודם תפלת ערבית לא היה מורי נוהג לאומרה ולא כל אותם שיר המעלות וכו' והמזמורים כלל ועיקר א.

ב.. יזהר שלא לשתות מים בבין השמשות של מוצ"ש, כי השותה בבין השמשות של מוצאי שבת יש חשש שמא ימות ח"ו מאסכרה, אמנם אם הוא באמצע סעודה שלישית ונמשכת סעודה בזמן שראוי לומר הבדלה יכול לשתות בתוך הסעודה קודם הבדלה ואין בזה חשש ב.

עיונים והארות

לבל יגשו בקרב מחניהו והוא על דרך קדמיה לרשיעא עד לא יקדימינך כמו שנבאר בפרקי חדש אלול בכל פרטי סגולותיו. וכל שכן בסדר האלפ"א ביתא שכל ענייניה תפלות ותחנונים להתחנן לפי האל ידריכהו לעבודתנו ותהיה תורתו אומנותינו ולא יצא מתחת ידינו דבר שאינו מתוקן אלא כל מעשינו יהיו מכוונים אל האמת והצדק וכווננו הראשונים ז"ל בזה מפני שממחרת השבת כל אחד יוצא לפעלו איש במלאכתו אשר המה עושים ולא ימצא איזה תקלה על ידו. ועל כן אנו מקדימין תפלה לצרה ומבקשים מאת אלהינו על זאת שישמור אותנו ויחשוך אותנו מחטוא לו ויורנו הדרך הטובה והישרה שנלך בה ויעביר עינינו מראות שוא וידבקנו בתורתו התמימה בעשיית פקודיו כאשר כתוב בה באריכות. ולפיכך האיש הירא לא יטוש קריאה נאמנה זו כי יזכה בה לכמה דברים ואין ראוי להביל בדברים כאלה אשר נהגו אותם הקדמונים ז"ל ואיש המשכיל אם יהיה בקי בגופה של תורה ישכיל בה אשר כל אות מהם יש בה סגולה בפני עצמה להועיל לדבר מיוחד ואף על פי שאין בעל הנס מכיר בניסו עם כל זה לא יבצר מהועיל אף אם לא ידע שכל קריאתו זו היא הילולו והמקום ברחמיו יגמור בעדו כרוב חסדיו אבל הסכל ומי שאין לו לב להשכיל אומר מה יושיענו זה ומה יועיל מזה והכל דברי אלהים חיים ובז לדבר יחבל לו. וכן בכל ענין וענין שתקנו רז"ל או גאונים או אחרונים לתועלת רבים או יחיד יחזיק במעוזו "האיש הירא לקיים כל דבר בין מתפלות בין מתחנונים בין מכל דבר שיהיה ולא יתגדל בעיניו לומר אני תורתי אומנותי מה לי עם אלו העניינים כי לכל אחד יש לו ענין וסגולה בפני עצמה מה שמועילה התפלה לא יועיל תלמוד ומה שיועיל הלימוד לא יועיל התפלה ושניהם כאחד טובים וצריך לאחוז מזה וגם מזה אל תנח ידך וזה כלל גדול בתורה. כללו של דבר שיש לאיש התמים לאחוז דרך ראשונים בקריאת המזמורים אחר סעודה שלישית מיד ואל יאחר עד אחר שקיעת החמה לאשר ולקיים דברי הרב ז"ל שמיאן בקריאתן בעת ההיא עכ"ל.

ועם כל המעלות הללו מכיון שרבונו האר"י ז"ל כתב שלא לאומרם לכן לא אומרים המזמורים הללו.

ג. כתב בפע"ח (דף קה ע"ג) מורי הזהרני מאד שלא אשתה מים קודם הבדלה ואמר לי כי השותה בין השמשות של מוצאי שבת ימות ח"ו אבל אם היה אוכל בשולחן בסעודה שלישית ונמשכה סעודתו שראוי לומר הבדלה יכול לשתות

א. כ"ב בשעה"כ (דף נא ע"ד) ז"ל: ענין האלפא ביתא ושיר המעלות שנוהגים לאמרם במוצ"ש, מוז"ל [האר"י] לא היה נוהג לאמרם כלל ועיקר. עכ"ל.

ובתב הרב סדר היום (מנחה של שבת) ז"ל: וסמוך לשקיעת החמה ימהר ללכת לביהכ"ס כדרכו בחול ואין צריך לומר בשבת שצריך שיקרא האלפא ביתא ושאר המזמורים, ונהגו לקרות אותה ליל מוצ"ש מפני שכל ענינה תפלות ותחנונים להתחנן לפי האל ידריכהו לעבודתו, ותהיה תורתו אומנותו ולא יצא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן וכו'. מפני שלמחרת כל אחד ואחד יוצא למלאכת עבודתו לבקש את חפצו ואפשר שיבוא לידי חטא ח"ו, על זה אנחנו מקדימים תפלה עכ"ד.

והגר"ח פלאגי' ברוח חיים (ח"א סי' רצג אות א) כתב שנהגו לומר מכתם לדוד (תהלים טז) לדוד ברוך ה' צורי (שם) למנצח בנגינות (שם סז). וכן המנהג בתפוצות אשכנז וספרד ובאמת שמנהג זה יסודתו בהררי קודש עפ"י דברי הגמרא (שבת קטז): ואזדא שמואל לטעמיה דבנהרדעא פסקי סידרא דכתובים במנחתא דשבתא, ופרש"י שהיו רגילים לקרוא בביהמ"ד פרשה בכתובים. ובמגילה (כא.) פירש שבשבת במנחה סמוך לחשיכה היו קורים, שהרי כל היום היו רגילים לדרוש ע"כ.

וראיתי לגאון מהר"א מני ז"ל במנהגי ק"ק בית יעקב (אות ק) ז"ל: ערבית מוצאי שבת מתחילין אחר המג'ריב לומר איזה שירים לנגן ובפרט "ידך תנחני" בסוף עד אחר מג'ריב כשליש שעה או חצי שעה ואומר נוסח לשם יחוד וכו' עכ"ל.

ובספר חמדת ימים חלק שבת (פרק חי דף קב ע"ג) שכתב כן ז"ל: וכבר נהגו ברוב תפוצות ישראל לקרוא האלפ"א ביתא דתמניא וט"ו שיר המעלות בזמור בעת ההיא ואף שאין דעת רבנו הקדוש ז"ל נוחה הימנו היינו מי שנהגו לאומרן סמוך ללילה דאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו אבל לפני שקיעת החמה נאה ויאה מנהגן של ראשונים והם סגולה נפלאה להמלט מכף החיצונים והמקטרגים אשר נחבאו בנוקבא דתהומא רבא בשבתא ועתידים לצאת עתה בצאת השבת כל אחד ואחד לעשות מלאכתו אשר הופקד עליה כמ"ש בזוהר ולפיכך על ידי קריאת המזמורים אלו לפני צאתם נמלט מהם

ג. מאחרין להתפלל תפלת ערבית במוצאי שבת, כדי להוסיף מחול על הקודש.

ד. יזהר להתפלל תפלת ערבית של מוצאי שבת בכוונה גדולה כי הקלי' יוצאות מנוק' דתהומא רבה והסט"א מתגברת.

ה. יכוין היטב באמירת "והוא רחום וגו'" להכניע כוחות הדין המתעוררים במוצ"ש.

ו. יאריכו הקהל בעניית אמירת "ברוך ה' המבורך לעולם ועד" וכן החזן יאריך כאשר חוזר ועונה להורות שקשה עליהם הפרידה משבת קודש, וסגולתו שיינצל מכל נזק כל השבוע.

עיונים והארות

בתוך הסעודה קודם הבדלה ואין בכך כלום.

ומקורו ושורשו של מנהג זה איתא בגמ' סנהדרין (דף סה:): שאל טורנוסרפוס את רבי עקיבא אמר לו ומה יום מיומים (פירש"י למה תחשוב יום שבת יותר משאר ימים) אמר לו ומה גבר מגוברין (מה לאיש כמוך להיות שר וגדול מכל אנשים) אמר ליה דמרי צבי (אדני חפץ לגדלני והוא המלך המשלני) אמר ליה הכי קאמינא לך (כך היא עיקר שאלתי) מי יימר דהאינדא שבתא אמר לו נהר סבטיון יוכיח (נהר א' של אבנים ובכל ימות השבת שוטף והולך וביום השבת שוקט ונח) בעל אוב יוכיח (שאינו עולה בשבת) קברו של אביו יוכיח (אביו של טורנוסרפוס כל ימות השבת היה מעלה עשן שהיה נדון ונשרף ובשבת פושעי גיהנם שובתין) ע"כ.

ורבנו בחיי (פרשת יתרו על פסוק זכור את יום השבת) הביא המשך לזה מהמדרש וז"ל: הלך ובדק בקבר אביו וראה כי בשבת לא היה עשן עולה אמר שמא נגמר דינו אמר לו [רבי עקיבא] למחרת ראה, באחד בשבת ראה העשן עולה חזר ועשה כשפים והעלהו מקברו, אמר לו בחיך לא שמרת את השבת במיתתך אתה משמר, מן אימת אתעבדת יהודאי [ממתי נעשית יהודי] אמר לו בני כל מי שאינו משמר את השבת אצלכם כתקנה בא לכאן ומשמרו על כרחו, אמר לו ומה מלאכה אצלכם בימות החול אמר לו כל ימות החול אנו נדונין ובשבת אנו נחין ובערב שבת קול מכרזת ואומרת הנח להם לרשעים וינוחו ומלאך ששמו דומה ממונה עלינו ודן אותנו כל הימים, ובמוצאי השבת כשהסדדים נשלמים (היינו סדרא דקדישא שהיא ואתה קדוש) צועק אותו מלאך ואומר חזרו רשעים לגיהנם שכבר השלימו ישראל סדריהם ע"כ לשון המדרש.

ומן הטעם הזה אמרו רז"ל לאסור לשתות מים ערב שבת בין השמשות דגוזל את המתים וכווננו בזה לקבוע בנפש אמונה שיש לרשיעי ישראל מנוחה בשבת בגיהנם וכשהם יוצאין בערב שבת הם שותים ורוחצים ומצטננים במים עד שהשותה מים באותה שעה הוצרכו לומר שהוא גוזל אותן מהם ועשו את השותה גזלן ומחוסר אמונה וכו'. ומדרש זה לא ידעתי היכן הוא אבל שמעתי כי נמצא לרז"ל בספר הנקרא מסכת גן עדן או פרקי גן עדן וכן כתוב שם בנוסח אחר "כל השותה מים בשבת בין מנחה לערבית תוך שנה שמת לו מת הרי זה גוזל את מתו ושם מפרש הטעם באותם פרקים לפי שהמתים יוצאים בשבת ושותים מים מן הנהר היוצא מעדן ולכן אין ראוי לו לגזול את מתו אבל לאחר שנה קבל את דינו כבר עכ"ל רבנו בחיי.

ויש שכתבו (הובא בטור שירת דבורה הגהות והערות ס' רצא אות ב) דהטעם שאין לשתות משום שהמים במוצ"ש

צריכים לכיבוי אש של גיהנם וכששותה מהם הוא כגוזל את המתים מכיבוי האש. וברמ"א (ס' רצא סעי' א) כתב דיש שאוסרים ומזהירים לשתות מים בבין השמשות של מוצ"ש ומ"מ שאר משקים מותר ודוקא מהנהרות אבל מים שבבית שרי, וי"א שכל האיסור הוא רק בער"ש ולא במוצ"ש ועי"ש.

ג. **שו"ע** (ס' רצא סעי' א). ובטור (ס' רצא) איתא, ומאחרין אותו כדי להוסיף מחול על הקודש, דאמר ר' יוסי יהא חלקי עם מוצאי שבת בציפורי (שבת קיח:), שהיתה יושבת בה, והיה נראה להם יום גדול עד צאת הכוכבים, ולכך היו מאחרין במוצאי שבת.

ובזוה"ק (ויקהל רז). כתב וז"ל, כד נפק שבתא צריכין ישראל דלתתא לאתעכבא, דהא יומא רב עילאה איהו וכו', בגין כך בעי לאתעכבא לאתחזאה דלא דחקין באושפיזא קדישא. עכ"ד.

ד. **כ"ב** החיד"א (מורה באצבע ס' ה אות קסב), במוצאי שבת יתפלל ערבית בכוונה כי הסט"א מתגברת.

וכתב הבא"ח (ש"ב פר' ויצא אות ד) וז"ל: כתוב בזוה"ק פרשת בראשית דף י"ד, ובשירותא מבדלי בצלותא ומבדלי על הכוס פרחי מתמן וכו' יע"ש. וכתבתי שם בס"ד בהגהותי על הזוהר, הכונה שמגרשים לאותם מזיקים בהדרגות, ותחלה אומרים הבדלה בצלותא דלחש, ובזה נעקר ונחלש הפנימי של המזיקין, ואח"כ שיר של פגעים, ובזה נעקר ונחלש כח האמצעי שלהם, ואח"כ הבדלה בקול רם, ובזה נעקר ונחלש כח החיצון שלהם, ואז פרחי לגמרי ואזלי להו למדברא וכו' יע"ש.

וביסוד ושורש העבודה (שער ח פי"ג) כתב לכוין במחשבתו לתת הודאה בכל ארבע ההבדלות בין הקדושה לחול שהוא הקליפה, ובין אור לחושך הם גבורות השי"ת בעולמו. ובין ישראל לעמים שהבדילנו לחלקו לגורל הקדושים. ובין יום השביעי שהבדילו בקדושתו ונתנו לנו עם קדוש עכ"ד.

ה. **בזוה"ק** (הקדמת בראשית יד): כתב שבכניסת שבת יוצאת שלהבת אש דקדושה ומכה בהם וכולם מסתתרים בנוקבא דתהומא רבה, ובצאת השבת יוצאים ולכן צריך להכניעם יותר כי מתגברים אחר שלא פעלו כל משך השבת. ולכן כל לילה קודם ערבית אומרים והוא רחום כדי להכניע ארבע כוחות הסט"א הנקראים עון משחית אף וחימה ע"י אמירת פסוק והוא רחום ובמוצ"ש כשחוזרים למלאכתם להרשיע יש לכוין בפסוק זה יותר.

ו. **כתב** האור זרוע (ח"ב פט) וז"ל, כתב מורי ה"ר אלעזר מוורמייש במוצ"ש לאחר שאומרים והוא רחום יכפר עון וגו', ה' הושיעה וגו' ומיד חזן אומר ברכו במשך גדול מפני

ז. אומרים בתפלת שמונה עשרה בברכת חונן הדעת, "אתה חוננתנו". והטעם שקבעוה בברכה זו, מפני שמה שהאדם יכול להבדיל בין דבר לדבר, חכמה היא לו, לכן קבעוה בברכת חכמה. וגם משום שאסור לתבוע צרכיו בשבת קודם הבדלה, על כן קבעוה באמצע ברכה זו שהוא קודם שאלת צרכיו שבברכות האמצעיות ט.

ח. שכח לומר אתה חוננתנו, אם נזכר קודם שאמר השם שבסוף ברכת חונן הדעת, חוזר לאתה חוננתנו, ואם כבר אמר השם, אינו חוזר, ויסיים תפלתו.

עיונים והארות

רב יוסף: מתוך שהיא חכמה קבעוה בברכת חכמה; ורבנן אמרי: מתוך שהיא חול לפיכך קבעוה בברכת חול.
וכתב הטור (סי' קטו) ומבדילין בה במוצ"ש וי"ט משום שהיא חכמה שמה שהאדם מבדיל בין דבר לדבר חכמה היא לו לכן קבעוה בברכת חכמה.

ט. מג"א (סי' רצד ס"ק א) בשם הירושלמי: בחונן הדעת, מפני שאסור לתבוע צרכיו קודם הבדלה. ובשועה"ר (שם, ס"ק א) מבאר הדברים, מפני שאסור לתבוע צרכיו במוצ"ש קודם הבדלה, כמו שאסור בשבת עצמו, לפיכך קבעוה קודם שאלת צרכיו שבברכות אמצעיות.

י. גמ' בברכות (כ"ט). טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת, אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס. וקי"ל (לג). המבדיל בתפילה צריך שיבדיל הכוס והמבדיל על הכוס צריך שיבדיל התפילה.

דעת ר"י (תוס' ל: ד"ה מסתברא) והרא"ש (סי' יז) והטור (סי' רצד) אם יש לו כוס שאין צריך לחזור ולהתפלל. ואף שלא פתח בברכה שלאחריה. אולם דעת דעת ה"ר אלחנן (הובא בתוס' שם), והמרדכי (פ"ר תפילת השחר סי' צח) בשם ראב"ה שכל זמן שלא פתח בברכה שלאחריה חוזר.

ור"ת כתב (הביאו התוס' שם) שאפילו פתח בברכה של אחריה חוזר אם ירצה וכן עשה מעשה וחזר לאחר מודים בדבר שאם לא אמרו אין מחזירין. והרא"ש כתב דלא מסתברא כלל כיון שאם עקף רגליו אינו חוזר לראש גם אם סיים הברכה אין חוזר לעבודה.

וכתב הטור (שם) ואפשר שר"ת היה מפרש אין מחזירין אותו אינו חייב לחזור אבל אם ירצה לחזור חוזר ומיהו גם זה יתכן שאם סיים תפלתו שיכול לחזור לראש דלא גרע מתפלת נדבה אבל באמצע תפלה כיון שאינו חוזר לראש נראה לי דהוי הפסק אם חוזר עד כאן.

התוס' כתבו כדעת ר"ת. ודעת הב"י (סי' תרד) כדעת הרא"ש וכ"כ הטור והר"ן.

להלכה פסק השו"ע (סי' רצ"ד סעי' ד) כרא"ש וז"ל: במקום שאמרו שאינו חוזר להתפלל, מיד כשסיים הברכה אין לו לחזור, אע"פ שלא פתח בברכה שלאחריה. ע"כ. כשסיים הברכה - היינו אמר כבר שם השם.

ובסעיף ה' השו"ע כתב את דברי הטור בהסבר ר"ת וז"ל: במקום שאמרו שאינו חוזר, אם רצה להחמיר על עצמו אם סיים תפלתו, רשאי. אבל אם עדיין לא סיים תפלתו, אינו רשאי לחזור. ע"כ.

וכתב במשנ"ב (ס"ק ח') בסיים תפילתו - רשאי לחזור בתורת נדבה. מיהו דאין להתפלל נדבה אלא מי שמכיר עצמו

שהנשמות חוזרות לגהנם לאחר מכן, ובעוד שמושך אינם חוזרות, ועוד מפני לוית השבת שצריך ללות המלך יש למשוך, ועוד מפני איחור להוציא השבת צריך למשוך, כן עושה אני הקטן, וכן שמעתי שר"א בן רבנא משולם הגדול הוא היה חזן והיה מושך ברכו בכל כוחו, וכן נמצא בסדר תפילת רבנא עמרם במוצאי שבת ימשוך החזן ברכו עכ"ל.

וכתב מורנו החיד"א בברכ"י (סי' רצג אות ב) וז"ל, ראיתי מטהרת יד הקודש מהרח"ו זצ"ל בשם רבנו האי גאון ז"ל שכתב וז"ל "קבלה דמנסי שיש הצלחה כשמושך אדם ומאריך באמרו ברוך ה' המבורך באפוקי שבתא. עכ"ד. וכ"כ רבי משה אזולאי נכד החיד"א (שמע טוב) מו"ז החיד"א דרכו היה להתפלל ערבית בכל מוצאי שבת קודש בביתו במנין, והיה הוא עצמו החזן כדי להאריך בענית ברכו בניגון וכן היה מנהג מור אביו רבי ישעיה והוא ג"כ אחריו. עכ"ד.

ז. תנן בברכות (לג). והבדלה בחונן הדעת; רבי עקיבא אומר: אומרה ברכה רביעית בפני עצמה; רבי אליעזר אומר: בהודאה.

כתוב באורחות חיים (סדר תפילת מוצאי שבת סי' ב) וז"ל: אין מתחילין באתה חוננתנו לפי שמשנה מטבע שטבעו חכמים בברכה אינו אלא טועה (ברכות מ:): אלא מתחיל אתה חונן עד וחננו מאתך ומתחיל אתה הבדלת בין קודש לחול. וכ"כ הרמב"ם (סדר תפלות כל השנה) וכן כתב בסדר רב עמרם (סדר ח"ב סי' לו).

וכתב הב"י (סי' תרד) והעולם נוהגים לומר אתה חוננתנו שאין זה נקרא שינוי מטבע שהכל ענין אחד הוא. וכתב הד"מ משמע דלכו"ע אין לומר תרוויהו אלא או זה או זה. אבל יש נוהגים לומר בתור הוספה אתה חוננתנו בברכת אתה חונן, דשרי להוסיף בברכות אצמעות.

ונפסק בשו"ע (סי' רצד סעי' א) אומר הבדלה בחונן הדעת. **והמנהג** להתחיל אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה, ואחר כך אומרים אתה חוננתנו, ואחר כך מסיים וחננו מאתך וכו'. (ב"ח. משנ"ב ס"ק ב' כה"ח ס"ק ב') ואם התחיל מאתה חוננתנו ואילך יצא. (משנ"ב שם) [עיין בבית יוסף לעיל דיש אומרים דלכתחלה ראוי להיות כן, ועל כל פנים דבדיעבד לכולי עלמא הלא יש בה גם מענין הברכה].

ובשו"ע הרב (סעי' א) מוסיף, כשתקנו אנשי כנסת הגדולה לישראל נוסח הברכות ותפלות וקידושים והבדלה תקנו הבדלה בתפלה בלבדה ולא על הכוס, לפי שכשעלו מן הגולה היו דחוקים בעניות, ולא סיפק ביד כולם לקנות יין להבדלה.

ה. גמ' ברכות (שם) הבדלה בחונן הדעת. מאי טעמא? אמר

ט.. אם לא אמר אתה חוננתנו, יזהר שלא לעשות מלאכה קודם שיבדיל על הכוס, או יאמר אחר התפלה "ברוך המבדיל וכו'" יא.

י.. ענין ויהי נועם שנוהגים לומר בכל מוצאי שבת יב צריך לאומרו כולו מעומד ועל הפחות תאמר פסוק זה של ויהי נועם מעומד ואחר כך תשב יג. וסודו להמשיך תוספת קדושת שבת לכל ימי השבוע הבא עד

עיונים והארות

אותם כל השבת כולה, ובמוצ"ש עם חשיכה המלאך צועק ואומר להם חזרו לגהינם שכבר השלימו ישראל את סדריהם ע"כ.

והרוקח בפירושו לסידור התפלה (אות כ) כתב וז"ל, למה אומרים ויהי נעם במוצ"ש לפי שהוא מזמור של ברכה, שנאמר ויברך אותם משה זה המזמור אמר עליהם, כלומר ויהי נעם יהי רצון מאתך שינעים בעיניך מלאכת המשכן שעשו אלו, וגם להם אמר יהי רצון שתשרה שכינה עליהם שפעולתם לשמים ומעשה ידינו כוננהו, ב' כוננות נגד בית ראשון ובית שני רמז שתשרה שכינה אף בבית שני קצת. ולפי שאנו מוצאים שנאמר במזמור זה ברכה במשלוח יד, נהגו רבותינו לאמרו במוצ"ש שישלח הקב"ה ברכה במעשה ידיהם, ומאחר שמתחיל בברכת עצמו וגם מסיים בברכת כהנים לכך כופלים אורך ימים ב' פעמים עכ"ל.

ובזוה"ק (זו"ח רות דף לח ע"ב) איתא שאמר השר הממונה על הרוחות בן גאים שמו לרבי נחוניא שיש שער מיוחד בגן עדן הארץ, ואין לשום מלאך רשות עליו ונפתח בר"ח שבתות ויו"ט ועולות רוחות המתים משם לג"ע עליון. ובמקומם יורדות נשמות יתירות של שבת אלינו. וכתב אח"כ וז"ל: "ובמוצ"ש בשעה שישראל אומרים ויהי נעם, אותם הרוחות שירדו להם בשבת עולות, אלו עולות ואלו יורדות, אלו עולות במקומם ואלו יורדות למקומם וכן תמיד בענין זה. ע"כ. יג. עיינן שעה"כ (דף ס ע"ג) וז"ל: הנה מזמור זה של ויהי נועם צריך לאומרו כולו מעומד ועל הפחות תאמר פסוק זה מעומד ואחר כך תשב.

והטעם הוא כי הכוונה עתה היא לקבל אור החוזר מן הבינה הנקראת נועם ה' [היינו הבינה היא אה"ה כזה: אלף הי יוד הי גימ' נעם עם הכולל] בסוד תוספת שבת ולכן צריך שיהיה מעומד וזה ביאורו: דע כי צריך להכין עצמו לקבל אור תוספת השבת בששת ימי החול ובכן יהיה מכלל והתקדשתם והייתם קדושים וכו' וזהו דבר גדול להתקדש האדם בימי החול מקדושת שבת עכ"ל.

והגה"ק שמן ששון על הכוונות (ח"ג דף פ' ע"א) כתב להקשות דלכאורה אם הנועם הוא בחינת אימא, ואימא היא נוקבא לכאורה צריך לומר ויהי נועם מיושב ולא מעומד כיון שכל דכורא הוא בחינת עמידה ולא נוקבא כנזכר בסדר אמירת ה' מלך וכל בחינת נוקבא היא מיושב.

וכתב לתרץ שטעם היות מעומד יען שהוא מבחינת נועם העליון שבאצילות וכללות האצילות הוא חכמה [אבא ואמא] שבאצילות הנקראים שניהם אבא דכורא עכ"ד.

ובפרי עץ חיים (דף קד ע"ג) כתב בענין עמידה זו של מזמור זה וז"ל: ויהי נועם צריך לאומרו מעומד לקבל אור החוזר מסוד הבינה הנקראת נועם וכו' אך אין צריך לומר מעומד רק פסוק ראשון ולא כל המזמור עכ"ל. משמע מלשון

זריז וזהיר ושיכון. ואם לא סיים לא יחזור משום הפסק.

אם נזכר בשומע תפילה

דעת הרמב"ם (פ"י מהלכות תפלה הי"ד) שיאמרה. ודעת התוס' (ברכות כט. ד"ה מפני) דלא יאמרה כי בשומע תפילה זה דווקא לצרכיו. וכתב הב"י (שם) לדחות כיון שאומרים כשם שהבדלתנו וכו' שפיר הוי מעין שומע תפילה. וכתב הב"י ומכל מקום כבר כתבתי בביאורי להרמב"ם (כסף משנה שם) שנ"ל שהגירסא הנכונה בדברי הרמב"ם כמו שמצאתי בספר הרמב"ם מדוייק שכתוב בלשון הזה טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת משלים תפלתו ואינו צריך לחזור וזה מבואר כדברי התוספות.

למעשה כתב הכה"ח (ס"ק ט"ז) כשיש לו כוס לא יאמרו בשומע תפלה כמו שכתב הרב בית יוסף. מגן אברהם (ס"ק ג). וכן הסכים אליה רבה (אות ד). וכן כתב התוספת שבת (אות ד), ורבנו זלמן (אות ה). וכתב הטעם שלא ליכנס לספק ברכות שאינם צריכים יעו"ש, בן איש חי (פרשת ויצא אות ג).

אם לא הבדיל בתפילה וגם אין לו כוס להבדיל

כתבו בה"ג (הלכות קידוש והבדלה יד ע"ג) והרא"ש (שם סי' טו) ותלמידי ה"ר יונה (פ' תפלת השחר כ. ד"ה וכתב) ונפסק בשו"ע (שם סעי' ב) וז"ל: טעה ולא הבדיל בתפלה, ואין לו כוס בלילה וסובר שאף למחר לא יהיה לו, צריך לחזור ולהתפלל.

כתב המשנ"ב (ס"ק ו') חוזר לראש אם עקר רגליו, ואם נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לברכת חונן הדעת. ואם נזכר קודם שומע תפילה, לא יחזור, ויאמר אתה חוננתנו בשומע תפילה דהוא כולל כל הבקשות. וכתב המג"א מיהו אם יש לו כוס, יסמוך על כוס ולא יאמרנה בשומע תפילה.

וכ"כ הבא"ח (פר' ויצא אות ג) וז"ל: הא דאמרנו אם טעה ולא הזכיר אתה חוננתנו, דאין צריך לאומרה בשומע תפלה, היינו דוקא אם הוא יודע שיש לו כוס להבדיל עליו, אבל אם יודע שאין לו כוס להבדיל עליו, וגם למחר לא יהיה לו, הרי זה אומר אתה חוננתנו בשומע תפלה, כיון ששכח לאומרה בברכת אתה חונן, כדין מי שכח שאלה בברכת השנים שאומרה בשומע תפלה. ואם גם בשומע תפלה שכח ולא אמרה, צריך לחזור ולהתפלל כדי לומר אתה חוננתנו, מפני שהוא אין לו כוס להבדיל עליו, וגם יודע שגם למחר אין לו כוס.

יא. **כ"כ** המג"א (ס"ק ב') ותוספת שבת (אות ב') ועל כל פנים אסור במלאכה עד שיאמר המבדיל כמ"ש סוף סימן רצ"ט.

יב. **כתב** בשאלתות דרב אחאי גאון (בראשית, שאילתא א) שמזכירים במוצ"ש ויהי נועם וגו' משום שהמלאך הממונה על הרוחות הוא דן אותם בכל יום ויום, ובע"ש עם חשיכה בת קול מכרזת ואומרת הנח להם לרשעים אלו וינוחו ומניחים

שבת האחרת יז.

יא.. המנהג להתחיל מפסוק "שובה ה' עד מתי" היות ויש בפסוקים אלו בקשה ותפלה על הגאולה, ובמוצ"ש מתעוררת זכות הגאולה לישראל טו.

יב.. אף במוצ"ש שחל יו"ט להיות בתוכה ואפי' חול המועד אומרים שובה ויהי נועם וכמו בכל מוצ"ש אין נגרע דבר טו.

יג.. באמירת "ויהי נועם" כופלין פסוק "אורך ימים וגו'", ובזה נשלם השם היוצא ממנו יי.

יד.. אחר "ויהי נועם" אומרים "ואתה קדוש" מיושב. והטעם לאמירתו, לפי שאין דרך לברך התלמיד שלא יתברך רבו עמו, לכך מאחר שהתחיל בברכת עצמו - "ויהי נועם ה' אלקינו 'עלינו' ומעשה ידינו", יאמר גם ברכת השי"ת - "ואתה קדוש". וגם לפי שבאותה שעה פושעי ישראל מתחילין לירד לגיהנם, וסדר קדושה שאנו אומרים מועיל לצנן להם אש של גיהנם יי.

עיונים והארות

שנהגו להתחיל משובה ה' עד מתי וכו', ואדרבא לפי הרמזים שכתבו בזה היה ראוי שלא להוסיף יותר, וסיים ודאי שמנהגן של ישראל תורה היא יעו"ש. ומיהו עיין יפה ללב (אות א) שכתב טעם לזה דכיון שנהגו לומר ולהזכיר אליהו הנביא במו"ש להתפלל שיבא ויבשרנו הגאולה כדכתב מור"ם בהגה (סי' רצה סעי' א בשם הטור) לכן נהגו לומר אלו הפסוקים שהם בקשה ותפלה על הגאולה. (כה"ח סי' רצה ס"ק ב).

טז. כן כתב ג"ע החיד"א שיש לומר בכל מוצאי שבת ויהי נועם בלא הבדל ושינוי וז"ל בברכ"י (סי' רצה אות א) וז"ל: ראיתי לקצת גדולי הדור שאף שלא היו אומרים הצבור ויהי נועם במוצאי שבת בשחל יום טוב באותו שבוע. הם היו אומרים בלחש ויהי נועם, כדרך שאומרים כל מוצאי שבת. ואמרו רבנן בטעמא כי על דרך האמת מוכרח אמירת ויהי נועם בכל מוצאי שבת שהוא חול, אף שיהיה יום טוב באותו שבוע. ועיין בשאלות דבר אחאי גאון פרשת בראשית. עכ"ל.

יז. עיין להרי"ח הטוב בספרו בן איש חי (שם אות ו) שכתב וז"ל: ודע דאע"פ שכתבו הפוסקים הפשטנים דאין לומר ויהי נועם כשחל יום טוב באמצע השבוע, מ"מ ע"פ הסוד צריך לאומרו בכל מוצאי שבת, וכמ"ש הרב חיד"א ז"ל בברכ"י (סי' רצה), וכ"כ בשלמי ציבור (דף ריח ע"ג), ובספר חסד לאלפים כתב ע"פ הסוד ראוי לומר ויהי נועם אפילו במוצאי שבת שחל בחוה"מ, וכן ראוי לעשות בהצנע לכת. והנה פה עירנו בגדאד יע"א היה המנהג מקדמת דנא שלא לומר ויהי נועם כשחל יום טוב באמצע השבוע, ותהילות לאל קודם כמה שנים תקנתי בס"ד המנהג בכל בתי כנסיות אשר פה עירנו בגדאד, לומר ויהי נועם עד סוף המזמור בכל מוצאי שבת באין הפרש כלל. עכ"ל.

יח. כ"ב המג"א (ריש סי' רצה), וכופלין פסוק אורך ימים וגו', שאז נשלם השם היוצא ממנו (טור מנהגים)... מצאתי בתשב"ץ כשכופלין אותו יש בו תיבות כמנין הנהנים ק"ל, שכהני חשמונאי אמרו אותו במלחמה ונצחו". והיעב"ץ בסידורו (תפלת ערבית, אות ז) כתב הטעם, כי על ידו נשלם מספר קכ"ט תיבות כמנין כלי זיין, עם ב' תיבות, והאומר אותו אין כלי זיין שולט בו.

יח. רמ"א (סי' רצה) ואומרים ויהי נועם וסדר קדושה.

יט. המטה משה (אות תצט) וז"ל: ואומר סדר קדושה. והטעם שאין דרך לברך התלמיד שלא יתברך רבו עמו,

פרי עץ חיים שלכתחילה צריך לומר רק את הפסוק ויהי נועם וכו' מעומד אבל שאר המזמור צריך לישב משא"כ מלשון שעה"כ משמע שלכתחילה יש לעמוד בכל המזמור ורק אם לא יכול לפחות יאמר מעומד הפסוק ויהי נועם.

יב. ובה"ח סופר (סי' רצה ס"ק א) כתב להדיא כלשון שעה"כ וז"ל: ומזמור זה של ויהי נועם צריך לאומרו כולו מעומד ועל הפחות תאמר פסוק זה מעומד וכו' עכ"ל.

יג. הרי"ח הטוב בספרו בן איש חי (פר' ויצא אות ח) כתב כן וז"ל: ועל כן מזמור זה של ויהי נועם צריך לאומרו כולו מעומד ולפחות תאמר פסוק זה של ויהי נועם מעומד ואח"כ תשב עכ"ל.

יד. וכתב שם עוד הבא"ח (פר' ויצא אות ו) וז"ל, טוב שכל אדם יאמר בפיו קודם אמירת ויהי נועם, "הריני מכין עצמי לקבל אור תוספת קדושת השבת לימי החול, ואתקדש בעזרת השם בימי החול מקדושת השבת, כמו שציינו ה' אלהינו בתורתו הקדושה והתקדשתם והייתם קדושים. ויהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שיעלה לפניך כאילו כיוונתי בכל הכוונות הראויות לכיון בזה יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי" ע"כ.

יז. שעה"ב (דף ס סוף ע"ב). ועיי"ש עוד (שם ע"ג) שכתב וז"ל: ולכן צריך האדם לכיון כדי שישאר לו איזה תוספת מאותה הקדושה של שבת לימי החול הבאים וע"י כן יכוננו דרכיו אם יתמיד לכיון בהם היטב ומובטח לו שלא יקטרג בו היצה"ר ולא יחטיא אותו כל אותו השבוע והכל תלוי כפי תוקף כוונתו בקדושה ובטהרה. עכ"ל.

יח. בספר חמד"י חלק שבת (דף קג ע"ד) וז"ל: ויאמר ויהי נועם וכו' ונתקן לומר מזמור זה כי הוא שיר של פגעים והוא נאמר על כל דבר אימתה ופחד על המקטרגים ולפי כי עתה המה יוצאים מנוקבא דתהומא רבא אנו מעתיקים שלא יקטרגו עלינו ולא ישלטו בנו.

יט. וסגולתו כסגולת קריאת שמע אשר היא רמ"ח וחרב פיפיות הצמית המקטרגים, ועל כן יש מתבית ויהי נועם עד בישועתי התיבות שבקריאת שמע [רמ"ח תיבות] חסר ה' תיבות ולפיכך כופלים פסוק "אורך ימים" אשביעהו וכו' שיש בו ה' תיבות להשלים מספר תיבות הקריאת שמע עכ"ל.

טו. עיין שלמי צבור (דף רי"ז ע"ד) שכתב שלא ראה סמך למה

טו..בסדר קדושה אין אומרים הפסוקים "ובא לציון גואל וגו'" "ואני זאת בריתי וגו'", רק מתחילין "ואתה קדוש", לפי שאין גאולה בלילה יט.

טז..ענין קדושת ובה לציון שאומרים בליל מוצאי שבת, הכונה היא להמשיך הארת עולם האצילות אשר בסוד תוספת שבת אל עולם הבריאה, כי שם בחינת קדושת ובה לציון גואל, וכונתינו היא להמשיך תוספת הקדושה ההיא בבריאה, כדי שתתקיים כל ששת ימי החול עד שבת האחרת, ולכן אין קדושה זו נאמרת בלילה אחרת זולת מו"ש, מפני דאין בידינו כח להמשיך הארת האצילות בבריאה אלא בלילה הזאת, ולא בשאר לילות החול כ.

מאמרי הזוה"ק

פרשת בהר

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שִׁבְתָּ לַיהוָה:

ח"ג קח ע"א

תָּא חַוִּי, ה' נִיחָא הוּא דְעֲלָאִי וְתַתָּאִי בא וראה, כי אות ה' היא מנוחה של העליונים והתחתונים, ולכן אות ה' יש בה נייחא במבטא, כי אינה ניכרת. **בְּגִין כְּהָ, ה' עֲלָאָה, ה' תַּתָּאָה, נִיחָא דְעֲלָאִין, נִיחָא דְתַתָּאִין** בשביל זה ה' הראשונה דשם הוי"ה שבבינה, וה' האחרונה שבמלכות, הן מנוחת העליונים ומנוחת התחתונים, כי ה' דבינה היא מנוחת העליונים, וה' דמלכות היא מנוחת התחתונים. **ה' עֲלָאָה, שְׁבַע שָׁנִים שְׁבַע פְּעָמִים** ה' הראשונה דבינה, היא סוד שבע

עיונים והארות

דקדושה. וכל המתעכב משובח מפני זה ומתברך מפיהם של רשעים ג"כ וכו' עוד אפשר לומר טעם אחר למה תיקנו לומר סדר קדושה במו"ש, משום דכיון דצריכים אנו להבדיל בין קודש לחול, אנו אומרים סדר קדושה להבדיל בין קדושת אלהינו יתברך ויתעלה לשאר קדושות, משום שהוא מובדל ומפורש משלש עולמות, עולם השפל, עולם הגלגלים, ועולם המלאכים, ומפני זה אומרים ג"פ קדוש לכיון אל הענין הזה" עכת"ד.

יט. כ"ב הטור. (סי' רצה). ובספר אוצר טעמי המנהגים (עמוד קפו) מפרש פי' דבמצרים עיקר הגאולה היה ביום דכתיב (שמות יב, מא) "ויהי בעצם היום הזה".

ומה שאין אומרים פסוק ואני זאת בריתי אף שאינו פסוק של גאולה כתב הט"ז (שם ס"ק א) כיון דאלו ב' הפסוקים 'ובא לציון' 'ואני זאת בריתי' הם סמוכים ביחד בספר ישעיה (נט, כ - ו,א), וכל שאין אומרים האחד, גם השני אין אומרים.

כ. **שַׁעֲרָב** (דף ע"ב). והביאו הב"ח (פר' ויצא אות ז).

לכך מאחר שמתחיל בברכת עצמו יאמר גם כן ברכת השם יתברך (מחזור ויטרי סי' קמ"ז ואבודרהם). וטעם נוסף כתב הרוקח (סי' ס"ב) וז"ל, אומרים סדר קדושה במוצאי שבת, לפי שבאותה שעה פושעי ישראל מתחילין לירד לגיהנם, וסדר קדושה שאנו אומרים מועיל להם לצנן להם אש של גיהנם. עכ"ל.

כתב בשו"ת בנימין זאב (סי' ריט), שכתב שבעוד שישאל לא הגיעו לסדר קדושה לא נקרא חול, ובשעה שהשלימו ישראל סדריהם הם חוזרים ולכך מקדימים להתפלל ויהי נועם, שיהיה נועמו עלינו ומעשה ידינו יכוננו בכשרות וביושר ולא נבוא לידי עבירה ולא נידון בגיהנם. ועל דרך הקבלה נועם ה' היא עוה"ב שכל האורות בה וחירות לעולם ממנה, ואנחנו מעוררים אותה במו"ש שניצל מהעונשים ונזכה לשלום ע"כ. וכ"כ בסדר היום (ערבית של מו"ש) וז"ל, ונהגו לומר אותו בזמרו כדי להתעכב בענין שיתאחרו מפני כך הרשעים בגיהנם מלחזור לדינם, ובזה מרחמים עליהם שאינם חוזרים עד שיגמרו כנסיה אחרונה של ישראל לומר סדרא

שנים שבע פעמים כנגד המ"ט שערי בינה. ה' תתאה, שבע שנים בלחזוריהו ה' האחרונה דמלכות, היא סוד שבע שנים של שמטה לבדה. ומפרש דא שמטה, ודא יובלא הה' התחתונה שהיא המלכות נקראת שמטה, וה' העליונה שהיא הבינה נקראת יובל.

וְכֹד מְסִתְכְּלִין מְלִי, כְּלָא חָד וכשמסתכלים בדברים, הכל ענין אחד, כי ה' הראשונה וה' האחרונה הן שוות בהזכרתן ובצורתן, מפני שכח הבינה הוא במלכות, וגם השמטה היא ענף היובל, לכן יש גם בשמטה שהיא המלכות חירות כמו ביובל שהיא הבינה. **בְּגִין כֶּךָ וְשִׁבְתָּה הָאָרֶץ, בְּהוּא נְיִיחָא דְאַרְעָא, אֲצַטְרִיכוּ עֲבָדִין נְיִיחָא** ולכך כתוב ושביתה הארץ, דהיינו כי במנוחת הארץ שבמלכות צריכים העבדים להיות במנוחה כשיוצאים לחירות, כי משעה שנמכר לעבד ירד ממדרגת זעיר אנפין למדרגת המלכות, לכן אין לו דרך לצאת לחירות אלא על ידה. **וּבְגִין כֶּךָ** ולכן כתוב, **וּבְשִׁבְעֵית יֵצֵא לְחַפְשֵׁי תָנָם.**

ח"ג קח ע"ב רעיא מהימנא

וּבִשְׁנָה הַשְּׁבִיעֵת שְׁפַת שְׁפָתוֹן וְגו' יהיה לארץ שבת לה'. **פְּקוּדָא דָּא לְשִׁבּוֹת בִּשְׁנָה הַשְּׁבִיעֵת** מצוה זו היא לשבות בשנה "השביעית" היינו שביתת הארץ בשמטה **וְאַבְתְּרִיהָ לְשִׁבּוֹת בְּשִׁבְעֵי** ואחריה המצוה לפדות עבדים בשנה השביעית, דהיינו לשלחם לחפשי. **וְאַבְתְּרִיהָ לְהַשְׁמִיט כְּסָפִים בְּשִׁבְעֵית** ואחריה יש מצוה להשמיט כספים בשביעית כמ"ש (דברים טו ב) שמוט כל בעל משה ידו. **וְאַבְתְּרִיהָ** ואחריה יש מצוה **לְמָנוֹת שְׁבַע שָׁנִים שְׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לָךְ יָמֵי שְׁבַע שְׁפָתוֹת הַשָּׁנִים תִּשְׁעַ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה** והיינו יובל, ואלו הד' מצוות הן זו אחר זו בעליה, כי מצוה הראשונה היא לשבות, והיינו שביתת הארץ שהיא במלכות, ואחר כך עולה יותר לפדות בשביעית, וזה בלי ספק ביסוד, כי בן ישראל שנעשה עבד וירד למטה במלכות, עתה כשיוצא לחפשי עולה ממקום העבדים אל החירות תחילת מדרגת הזכר ביסוד, ואחר כך היא שמיטת כספים, והיינו לכל ישראל הלווים, והס ביסוד התפארת בא להם החירות, ואחר כך מצות יובל עולה אל הבינה שהיא היובל. **הָכָא רְוָא דְכָל שְׁבִיעִיּוֹת, מְסִטְרָא דְשִׁבְיָנְתָא** כאן הוא הסוד שכל שביעיות הם מצד השכינה **דְּאַתְקַרִּיאת שְׁבַע מְסִטְרָא דְצַדִּיק דְּאִיהוּ שְׁבִיעֵי לְבִינָה** כי היא נקראת שבע מצד שהיא דבוקה בצדיק שהוא היסוד, שהוא שביעי לבינה, **וְאִיהִי פֶת שְׁבַע, מְסִטְרָא דְאִימָא עֲלָאָה** והיא נקראת גם בת שבע מצד אימא עלאה שהיא הבינה, כי הבינה היא שביעית מיסוד ולמעלה, והשכינה שהיא בתה נקראת "בת שבע", **דְּאַתְמַר בָּהּ (תהלים קיט) שְׁבַע בְּיוֹם הַלְלָתִיךָ** ונאמר בה שרוד אמר אל המלכות, שבע ביום הללתיך את הנקראת "שבע" בכל יום הללתיך על משפטי צדקך.

שְׁבַע שְׁמָהּן אֵינֻן אֲבָגִית"ן, וּבְהוֹן מ"ב אֲתוֹנוֹן ועתה בא לפרש את סוד היובל שהוא בבינה שיש בה חמשים שערים, שהם חמשים אורות היוצאים משם מ"ב, וזה שאמר שבע שמות הם אב"ג ית"ץ עד שק"ו צי"ת, ובהם יש מ"ב אותיות, **כָּלֵל אֲתוֹנוֹן וְתִיבִין הֵם תִּשְׁעַ וְאַרְבָּעִין** כלל המ"ב

אותיות והשבע תיבות דהיינו השבעה שמות, הם סוד תשע וארבעים שערי בינה, **אימא עלאה שנת** **החמשים שנה** אימא עלאה היא שנת החמשים שנה כנגד שער החמישים, שבה נשלם כללות השם הרי חמשים, **דבה שבה נאמר וקראתם דרור. פה תהא שכינתא תתאה** דהיינו בכח הארות שתקבל השכינה מאימא, יהיה לה כח לקרוא דרור פדות ושבייתה לישראל מפני שהיא אמם של ישראל, **דרור פדות ושבייתה לישראל, דאתמר בהון** שנאמר בישראל, שזעיר אנפין אומר אל המלכות (בראשית כח) **והיה זרעך כעפר הארץ** כלומר מצד שאת נקראת ארץ יהיו זרעך מרובים כעפר הארץ, וכמו שעפר הארץ יש לה מנוחה ביובל כן זרעך.

כל ספירה מאלין שבע כל שם מאלה השבעה שמות שהם כנגד השבע ספירות, **שית גרפין, דאינון שית אתנון לכל חד** בכל שם שש כנפים, שהם שש אותיות לכל שם. **ובהון קדשא בריך הוא (ושכינתיה) בכל ספירה מאלין שבע** ובהם הקב"ה שהוא הבינה מאירה בכל ספירה מאלו השבע ספירות בו"ק הפרטיים שבכל ספירה, והיינו, (ישעיה ו) **בשתיים יכסה פניו כנגד החו"ג ובשתיים יכסה רגליו** כנגד הנו"ה **ובשתיים יעופף** כנגד הת"ת ויסוד שהם מעופפים למעלה עד הדעת, **ובינה איהו אחת** הגם שהבינה מאירה בשבע ספירות עם כל זה היא בחינה אחת, כי היא כלל כל השם מ"ב, וכנגדה מנה כהן הגדול ביום הכפורים בהזאת דם הפר והשעיר "אחת", **ושכינתא תתאה שבע** ושכינה התחתונה שהיא המלכות יש בה שבע בחינות כנגד השבעה שמות דמ"ב, וכנגדה מנה הכהן אחת ושבע, ומפרש כי. **ולעילא מבינה, אחת ואחת** למעלה מבינה, דהיינו בכתר וחכמה, מנה הכהן גדול אחת ואחת, עד שהגיע לאחת ושבע, **הא עשר ספירן** הרי הם כנגד העשר ספירות, כי אחר שמנה, אחת, אחת ואחת, שהם כנגד כח"ב, מנה עוד אחת. **שתיים** כנגד החו"ג, אחת **וג'** כנגד החג"ת, אחת **וד'** כנגד חג"ת ונצח, אחת **וה'** כנגד חג"ת נו"ה, אחת **ויו'** כנגד חג"ת נה"י, אחת **ויו'** כנגד חג"ת נהי"ם.

ח"ג קטו ע"ב

אמר רבי חייא לרבי יוסי, **אנא שמענא מלה חדתא, דאמר רבי אלעזר** אני שמעתי דבר חדש שאמר רבי אלעזר, על מה שכתוב **לא מאסתים ולא געלתים לכלתם, לא הפיתים ולא הרגתים לבלותם מיבעי ליה** כך היה צריך לומר. **אלא לא מאסתים ולא געלתים** פירושו כי, **מאן דסאני לאחרא מאים הוא לקבליה, וגעלא הוא בגיעולא קמיה** מי ששונא לאחר מאוס הוא כנגדו ומגועל הוא בגיעול לפניו. **אבל הכא** אבל כאן בבני ישראל, **לא מאסתים ולא געלתים. מאי טעמא** מהו הטעם. **בגין דחביבותא דנפשאי בינייהו. ובגינה פלהו חביבין גבאי** לפי שאהובת נפשי שהיא השכינה נמצאת ביניהם, ובשבילה כל ישראל הם חביבים אצלי, **הדא הוא דבתיב** זהו שכתוב **לכלתם. לכלתם**

בְּתִיב, חֶסֶר וַי"ו הנה לכלתם כתיב חסר ו"ו שרומזת על השכינה הנקראת כלה, ומלת לכלתם פירושה, בשביל הכלה שלהם, **בְּגִינָה** בשבילה **לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גַעַלְתִּים, בְּגִין דְּאִיְהִי רְחִימָתָא דְנַפְשָׁא, רְחִימוּתָא דִּילִי גַבְהָא** לפי שהיא אהובת נפשי, והרי האהובה שלי אצלם.

מאמרי הזוהר פרשת בחוקותי

ח"ג קיג ע"א

אִם בְּחַקְתִּי תִלְכוּ ואת מצותי תשמרו, ומפרש (ויקרא כ"ו) **אִם בְּחַקְתִּי, דָּא אַתְר דְּגִזְרִין דְּאוּרֵייתָא תְּלִיין בְּתַהוּא אַתְר** זהו המקום שגזרות וחוקי התורה תלויים במקום ההוא, והיינו המלכות הנקראת חוקה, כי כל דינין ומאני קרבא דמלכא אַתְּפַקְדֵן בִּידֵהָ, **בְּמָה דְּאֵתְ אָמַר** (ויקרא יח) **אֵת חֲקוֹתַי תִּשְׁמְרוּ. חוֹק הוּא דְּאֶקְרִי חֶכִי, וְגִזְרִין דְּאוּרֵייתָא, בְּה אַתְּכַלִּילֵן** כמו שנאמר את חקותי תשמרו, חוק היא המלכות הנקראת חוקה, כי בה ענין השמירה, וגזרות התורה בה נכללו. (ויקרא כה) **וְאֵת מִשְׁפְּטֵי תִשְׁמְרוּ** כתוב בפרשת בהר סיני: ואת משפטי תשמרו ועשיתם אותם, ומביאו כאן ללמד כי מה שכתוב כאן "ואת מצותי תשמרו" היינו כאילו היה כתוב "ואת משפטי תשמרו", כעין שכתוב בפרשת בהר. כי **מִשְׁפְּטֵי, דָּא הוּא אַתְר אַחְרָא עֲלָא, דִּתְהִיא חֻקָּה אַחֲרֵת בֵּיה** משפט זה הוא במקום אחר עליון, דהיינו בז"א שהוא למעלה מן המלכות, שזו החוקה שהיא המלכות אחוזה בו, **וּמְתַחַבְרָן דָּא בְּרָא דְעִילָאֵי וְתַתָּאֵי** יכוין שהם מתחברים ומתייחדים זה בזה, לכן שייך לשון שמירה גם במשפט שהוא ז"א, כי מה שיש בזה יש בזה, שהעליונים דהיינו פרצופי האצילות והתחתונים שהם עולמות בי"ע. **וְכָל פְּקוּדֵי אוּרֵייתָא, וְכָל גְּזֵרֵי אוּרֵייתָא, וְכָל קְדוּשֵׁי אוּרֵייתָא, בְּתַנִּי אַחֲרֵת וְכָל תְּרִי"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְכָל הַגְּזֵרוֹת וְהַסִּיגִים שֶׁבַתּוֹרָה שֶׁבַעל פֶּה, וְכָל מַה שֶּׁצְרִיךְ הָאָדָם לְקַדֵּשׁ עֲצֻמוֹ בְּמוֹתֵר לוֹ בְּמִצְוֹת הַתּוֹרָה, כּוֹלֵם נֶאֱחָזִים בּוֹ"א וּבְמַלְכוּת. בְּגִין דִּתְהִיא תּוֹרָה שְׂבַכְתָּב, וְתִהִי תּוֹרָה שְׂבַעֲל פֶּה** לפי שז"א הוא סוד התורה שבכתב, והמלכות היא סוד התורה שבעל פה, ושניהם כוללים את הכל.

וְעַל דָּא ועל כן מה שכתוב **אִם בְּחַקְתִּי** דהיינו, **כָּל אֵינּוֹן גְּזִירִין וְדִינִין וְעוֹנְשֵׁין וּפְקוּדִין, דְּאֵינּוֹן בְּתַהוּא אַתְר דְּאֶקְרִי תּוֹרָה שְׂבַעֲל פֶּה, חֻקָּה כָּל הַגְּזֵרוֹת** והדינים והעונשים והמצוות, המושרשים במקום הנקרא תושבע"פ חקה, והיינו במלכות. **וְאֵת מִשְׁפְּטֵי תִשְׁמְרוּ** היינו, **בְּתַהוּא אַתְר דְּאֶקְרִי תּוֹרָה שְׂבַכְתָּב** המושרשים במקום ההוא הנקרא תורה שבכתב שהוא ז"א, **בְּמָה דְּאֵתְ אָמַר** (תהלים פא) **מִשְׁפָּט לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב** כמו שנאמר משפט לאלהי יעקב שהוא ז"א הנקרא אלהי יעקב. **וְדָא אַחֲרֵת בְּרָא וְדָא בְּרָא, וְכָלָא חַד** וזה אחוז בזה וזה בזה, דהיינו זו"ן אחוזים וכלולים זה בזה, והכל הוא אחדות אחת. **וְדָא הוּא כָּלְלָא דְשִׁמְא קְדִישָׁא** וזהו הכלל של השם הקדוש, כי ז"א הוא יה"ו דשם הוי"ה, והמלכות היא ה' אחרונה דשם הוי"ה, ועל ידי שניהם נשלם

שם הוי"ה. **וּמֵאֵן דְּאֵעֲבַר עַל פְּתִינֵי אֹרְיִיתָא, בְּאֵלֵי פְּגִים שְׂמָא קְדִישָׁא** ומי שעובר על דברי תורה, כאילו פגם את השם הקדוש, **בְּגִין דְּחַק וּמִשְׁפֵּט שְׂמָא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא הוּי** לפי שחק ומשפט הם השם הקדוש של הקב"ה, דהיינו שם הוי"ה. **וְעַל דָּא** וע"כ כתוב, **אִם בְּחֻקְתִּי תִלְכוּ, דָּא תוֹרָה שְׂבַעֲלָ פִה** זו היא תורה שבע"פ. **וְאֵת מִשְׁפְּטֵי תִשְׁמְרוּ, דָּא תוֹרָה שְׂבַכְתְּב** זו היא תורה שבכתב. **וְדָא הוּא בְּלָלָא דְּשְׂמָא קְדִישָׁא** וזהו הכלל של השם הקדוש שם הוי"ה.

ומש"כ **וְעֲשִׂיתֶם אוֹתָם שׂוֹאֵל. מֵאֵי וְעֲשִׂיתֶם אוֹתָם, כִּיּוֹן דְּאָמַר תִּלְכוּ וְתִשְׁמְרוּ** כלומר כיון שאמר אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו הרי כלל גם את התורה שבכתב וגם את התורה שבעל פה, ואם כן, **אֲמַאי וְעֲשִׂיתֶם** מה בא לרבות-ועשיתם, ומשיב. **אֵלָא, מֵאֵן דְּעָבִיד פְּקוּדֵי אֹרְיִיתָא וְאֵזִיל בְּאֹרְחוּי** אלא מי שעושה ומקיים את מצוות התורה והולך בדרכיה, **בְּכִיבּוּל בְּאֵלֵי עָבִיד לִיה לְעִילָא** נחשב לו כאילו הוא עשה והשלים את השם הוי"ה למעלה, כלומר כאילו תיקן אח המלכות מסוד נקודה לפרצוף שלם, ואת ז"א מסוד ו"ק לבן עשר ספירות. **אָמַר קְדִישָׁא בְּרִיךְ הוּא, בְּאֵלֵי עֲשָׂאֲנִי, וְאֹקְמוּהָ** אמר הקב"ה נחשב לי כאילו עשאני ותקנני, וכבר ביארו חז"ל במדרש רבה, אמר הקב"ה אם שמרתם את התורה הריני מעלה עליכם כאילו עשיתם עצמכם, פירוש את הקב"ה בכיבול. **וְעַל דָּא, וְעֲשִׂיתֶם אוֹתָם** ועל כן נאמר ועשיתם אותם דהיינו שתתקנו את זו"ן, ואמר כי **וְעֲשִׂיתֶם אוֹתָם כְּתִיב וְדָאֵי דְהֵינּוּ, וְהוּאִיל וּמִתְעָרֵי עֲלֵיבּוּ לְאֵתְחַבְּרָא דָּא בְּרָא, לְאִשְׁתַּכְּחָא שְׂמָא קְדִישָׁא בְּדָקָא יָאוּת, וְעֲשִׂיתֶם אוֹתָם וְדָאֵי** הואיל וזו"ן מתעוררים על ידיכם להתחבר ולהתייחד זה בזה, כדי שימצא שם הקדוש כראוי, כלומר שיושלם השם הוי"ה בכל ארבע אותיותיו, נחשב לכם כאילו אתם עשיתם ותיקנתם את זו"ן.

ח"ג קיג ע"ב

וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעֵתָם וְגו' ונתנה הארץ יכולה ועץ השדה יתן פריו, דהיינו. (ויקרא כו) **כָּל חַד וְחַד, יִתֵּן חֵילָא דִּילִיה עֲלֵיבּוּ** כל אחד ואחד יתן את כוחו והשפעתו עליכם. **מֵאֵן אֵינּוּן** ומי הם המשפיעים, ואמר. **תְּהוּא תְּקוּנָא דְּעַבְדְּתוֹן דְּתְּהוּא שְׂמָא קְדִישָׁא** אותו התיקון שעשיתם, שהוא השם הקדוש, דהיינו לפי שייחדתם את זו"ן, לכן הם ישפיעו לכם מהשפע שיצא מיחודם. **בְּגוּוֹנָא דָּא כְּתִיב** כעין זה כתוב, (בראשית יח) **וְשָׁמְרוּ דְּרִךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט. וְשׂוֹאֵל וְכִי כִּיּוֹן דְּכְתִיב וְשָׁמְרוּ דְּרִךְ יְהוָה, אֲמַאי לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט** הרי הכל בכלל, ומדוע כתב-גם לעשות צדקה ומשפט מה בא להוסיף בזה. **אֵלָא מֵאֵן דְּנִטִיר אֹרְחוּי דְּאֹרְיִיתָא, בְּכִיבּוּל הוּא עוֹשֶׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט** והשיב, אלא מי ששומר את דרכי התורה, נחשב לו כאילו הוא עושה ומתקן ומייחד את הצדקה ומשפט. **וְשׂוֹאֵל וְמֵאֵי צְדָקָה וּמִשְׁפָּט**

מי הם, ומשיב **דא קדשא בריך הוא** דהיינו שם הוי"ה שהם זו"ן. **בכה רבי שמעון ואמר,** ווי לון לבני נשא, דלא ידעין ולא משגיחין ביקרא דמאריהון בכה רבי שמעון ואמר, אוי להם לבני אדם, שאינם יודעים, ואפילו היודעים אינם משגיחים בכבוד קונם, **מאן עבד ששא קדישא בכל יומא** כי מי הוא העושה והמתקן את שם הקדוש בכל יום, **תוי אימא מאן דיהיב צדקה למסבני** הוי אומר, מי שנותן צדקה לעניים, שע"י זה הוא מתקן את המלכות שהיא סוד ה' אחרונה של שם הוי"ה, ובזה משלים את אותיות יה"ו של השם הוי"ה שלימה.

ח"ג קיד ע"א

ונתתי משפני בתוככם וגו' ומפרש מה שכתוב. (ויקרא כ"ו) **ונתתי משפני** היינו, **דא שכינתא** זו היא השכינה ששרתה בישראל. ועוד מפרש מה שכתוב **משפני** היינו. **משפונא דילי.** דהיא אתמשפנא בחובייהו דישראל המשכון שלי, שהשכינה נתמשכנה בעונותיהם של ישראל והלכה עמהם בגלות, כמו שכתוב ובפשעכם שולחה אמכם. ועוד מפרש מה שכתוב **ונתתי משפני, משפוני ודאי** בבחינה אחרת דהיינו המשכון שלי ודאי, שהוא המשכון שנתן לנו הקב"ה להודיע לנו שעתיד לגאול אותנו בקרוב. **מתל לבר נש דהוה רחימא לאחרא, אמר ליה ודאי ברחימותא עלאה דאית לי גבך, פעינא לדיירא עמך** משל לאדם שהיה אוהב לאיש אחר שנעשה חברו, אמר לו לחברו, ודאי מחמת אהבה הגדולה שיש לי אליך, אני רוצה לדור עמך. **אמר הויך אנדע דתידור גבאי** אמר לו חברו, איך אדע שתדור עמי דירת קבע ולא תעזבני מאיזו סיבה שתהיה, **נטל כל פסופא דביתיה, ואייתי לגביה** הלך והביא את כל חמדת ביתו והביאם אצלו, **אמר הא משפונא לגבך, דלא אתפרש מנך לעלמין** אמר לחברו, הרי המשכון שלי אצלך שלא אפרד ממך לעולם.

כך קדשא בריך הוא, פעא לדיירא בהו בישראל כך רצה הקב"ה לדור עם ישראל בחסדו הגדול מבלי שזכו לכך, **מה עבד, נטל פסופא דיליה, ונחית להו לישראל** פירוש, מה עשה הקב"ה, לקח את החמדה שלו שהיא השכינה והוריד אותה לישראל והשרה אותה עליהם. **אמר לון, ישראל, הא משפונא דילי גבאיכו, בגין דלא אתפרש מניכו לעלמין** אמר להם הקב"ה לישראל, הרי המשכון שלי אצלכם, וכך תהיו בטוחים שלא אפרד מכם לעולם. **ואף על גב דקודשא בריך הוא אתרחיק מינן, משפונא שביק בידן** ואף על פי שבגלות התרחק הקב"ה מאתנו, משכון שהיא השכינה השאיר בדינו, **ואנן נטרין תהוא פסופא דיליה** ואנו שומרים את החמדה שלו, כלומר אנו מתחזקים להחזיק כח השכינה שתהא מוכנת לקבל שפע מז"א, שזהו החשק שלו, **מאן דיבעי משפוניה, ייתי לדיירא גבן** כדי שמי שיבקש את המשכון שלו, דהיינו הקב"ה, כשיבקש את השכינה יבא לדור ולשכון אצלנו **בגין כך ונתתי משפני בתוככם, משפונא אתן**

בַּיְדֵיכוֹ, בְּגִין דְּאֲדוּר עֲמֻכּוֹן בִּשְׁבִיל זֶה כְּתוּב וּנְתַתִּי מִשְׁכְּנִי בְּתוֹכְכֶם הֵינּוּ מִשְׁכּוֹן אֲתוֹן בִּידְכֶם, כַּדִּי שְׂאֲדוּר עִמְכֶם. וְאִף עַל גַּב דְּיִשְׂרָאֵל הִשְׁתָּא בְּגִלּוּתָא, מִשְׁכּוֹנָא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, הוּא גַּבְיִיהוּ, וְלֹא שָׁבְקוּ לִיהּ לְעֵלְמִין וְאִף עַל פִּי שִׁישְׂרָאֵל הֵם עֵתָה בְּגִלּוּת, הַמִּשְׁכּוֹן שֶׁל הַקַּב"ה הוּא בִּידְכֶם, וְלֹא עֲזָבוּ אוֹתוֹ לְעוֹלָם.

ח"ג קטו ע"ב

אָמַר רַבִּי חֲזִיָּא לְרַבִּי יוֹסִי, אֲנָא שָׁמְעֵנָא מְלָה חֲדָתָא, דְּאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אֲנִי שְׁמַעְתִּי דְּבַר חֲדָשׁ שְׂאֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, עַל מַה שְׁכָתוּב לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים לְבַלְתָּם, לֹא הִפְתִּים וְלֹא הִרְגַתִּים לְבַלּוֹתָם מִיבְעֵי לִיהּ כִּךְ הִיָּה צָרִיךְ לֹמַר. אֵלָּא לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים פִּירוּשׁוֹ כִּי, מֵאֵן דְּסָאֲנִי לְאַחֲרָא מְאִים הוּא לְקַבְּלִיהּ, וְגַעַלָּא הוּא בְּגִיעוּלָא קַמִּיהּ מִי שְׁשׁוֹנָא לְאַחַר מְאוּס הוּא כְּנַגְדּוֹ וּמְגוּעַל הוּא בְּגִיעוּל לְפָנָיו. אֲכָל הֵבָא אַבְל כַּאן בְּבִנְיֵי שִׁישְׂרָאֵל, לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים. מְאִי טַעְמָא מְהוּ הַטַּעַם. בְּגִין דְּחִבְיָבוּתָא דְּנַפְשָׁא בִּינֵיהוּ. וּבְגִינָה פְּלָחוּ חִבְיָבִין גַּבְאִי לְפִי שְׂאֵהוּבַת נַפְשֵׁי שְׁהִיא הַשְׁכִּינָה נִמְצָאֵת בִּינֵיהֶם, וּבִשְׁבִילָה כֹּל יִשְׂרָאֵל הֵם חִבְיָבִים אֲצִלִּי, הָרָא הוּא דְּכִתִּיב זֶהוּ שְׁכָתוּב לְבַלְתָּם. לְבַלְתָּם פְּתִיב, חָסֵר וַי"ו הֵנָּה לְכַלְתָּם כְּתִיב חָסֵר וַי"ו שְׂרומֶזֶת עַל הַשְׁכִּינָה הַנִּקְרָאֵת כֹּלָּה, וּמִלַּת לְכַלְתָּם פִּירוּשָׁה, בִּשְׁבִיל הַכֹּלָּה שְׁלָהֶם, בְּגִינָה בִּשְׁבִילָה לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים, בְּגִין דְּאִיְהִי רְחִימָתָא דְּנַפְשָׁא, רְחִימוּתָא דִּילִי גַבְהָא לְפִי שְׁהִיא אֵהוּבַת נַפְשֵׁי, וְהִרִי אֵהוּבָה שְׁלִי אֲצִלָּם.

לְבַר נֶשׁ דְּרַחִים אֲתָתָא, וְהוֹוֹת דְּיִירָא בְּשׁוּקָא דְּבוּרְסְקִי מִשְׁל לְאָדָם שְׂאֵהָב אֲשֵׁה, וְהִיתָה דְּרָה בְּשׁוּק שֶׁל בּוּרְסְקִי, שֶׁהוּא הַמְּקוֹם שֶׁל מַעֲבָדֵי עוֹרוֹת שֶׁל בְּהֵמוֹת שְׂרִיחִם רַע, אִי לָא תְּנוּוֹת הִיא תַּמָּן, לָא עֵייל בַּהּ לְעֵלְמִין אִם הִיא לֹא הִיתָה שֵׁם, לֹא הִיָּה נִכְנַס שֵׁם לְעוֹלָם. בִּיּוֹן דְּהִיא תַּמָּן, דְּמִי בְּעֵינָיו בְּשׁוּקָא דְּרוּכְלִי, דְּכָל רִיחִין דְּעֵלְמִין טְבִין אֲשִׁתְּפַחוּ תַּמָּן אַבְל כִּיּוֹן שְׁהִיא שֵׁם, דּוּמָה בְּעֵינָיו הַשׁוּק שֶׁל בּוּרְסְקִי כְּשׁוּק שֶׁל מוֹכְרֵי בְּשָׂמִים, שְׁכַל רִיחוֹת הַטּוֹבִים שְׁבַעוֹלָם נִמְצָאִים שֵׁם.

אוּף הֵבָא אִף כַּאן כְּתוּב, וְאִף גַּם זֹאת בְּהִיוֹתָם בְּאַרְץ אִיְבִיָּהֶם, דְּאִיְהוּ שׁוּקָא דְּבוּרְסְקִי שְׁהוּא מְקוֹם הַקְּלִיפּוֹת וְהַטּוּמָאָה, שְׁהוּא מְאוּס בְּעֵינֵי כְּשׁוּק שֶׁל בּוּרְסְקִי שְׂרִיחוּ רַע, וְעַם כֹּל זֶה, לֹא מְאַסְתִּים וְלֹא גְעַלְתִּים. וְאַמְאִי וּמִפְרַשׁ לְמָה לֹא מְאַסְתִּים, וְאָמַר. לְבַלְתָּם. בְּגִין פְּלָתָם דְּאֲנָא רְחִימָנָא לָהּ, בִּשְׁבִיל הַכֹּלָּה שְׁלָהֶם שְׁהִיא הַשְׁכִּינָה, שְׂאֲנִי אוֹהֵב אוֹתָהּ, דְּאִיְהִי רְחִימָתָא דְּנַפְשָׁא, דְּשָׂרִיא תַּמָּן שְׁהִיא אֵהוּבַת נַפְשֵׁי הַנִּמְצָאֵת שֵׁם עִמָּהֶם, לְכֹן, וְדְמִי עָלִי כְּכָל

רִיחִין טָבְאֵן דְּעֶלְמָא, בְּגִין הֵהִיא פְּלָה דְּבַנְוֵי יְהוּ דוּמָה עֲלֵי אֶרֶץ הָאוֹיֵב כְּכֹל רִיחֹת הַטּוֹבִים שְׁבַעֻלָם, בְּשִׁבִיל אוֹתָהּ הַכֹּלָה הַנִּמְצָאת בִּינֵיהֶם. אָמַר רַבִּי יוֹסִי לְרַבִּי חִיָּיא, אֱלֹו לָא אָתִינָא הֶבְא, אֵלָא לְמִשְׁמַע מְלָה דָא, דִּיִּי אִם לֹא הֵייתִי בָא לְכַאן אֵלָא לְשִׁמוּעַ דְּבַר זֶה הִיָּה דִּי לִי.

מאמרי הפרשה

פרשת בהר

”וַיִּדְבַּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר דְּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְשַׁבְתָּהּ הָאָרֶץ שַׁבַּת לָהּ” (כה, א-ב)

פרשת שמיטה מוכיחה שהתורה היא מן השמים

כתב רש"י: מה ענין שמיטה אצל הר סיני? אלא, מה שמיטה נאמרו כללותיה ודקדוקיה מסיני, אף כל המצוות נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני.

ובאמת צריך להבין, מדוע הודיע לנו הכתוב עניין זה דווקא אצל מצות שמיטה? ויש לומר, כי פרשת שמיטה מוכיחה שהתורה היא מן השמים, והיא ראייה ברורה לכך, שתורתנו הקדושה תורת אמת, ולא שח"ו בדה אותה משה רבנו מלבדו. כי מי הוא בן אנוש היכול להבטיח הבטחה כזו שלא כדרך הטבע של - "וצוית את ברכתי וכו' ועשת את התבואה לשלש השנים". ופשוט הוא, שרק ה-כל יכול, הוא זה שיכול להבטיח הבטחה כזו לדורות עולם. (חתם סופר)

הדרך לביטחון בה'

כותב הרב כלי יקר: טעם מצוה זו להשריש האמונה בעם ישראל, כי חשש הקב"ה, פן בבואם לארץ ישראל יתעסקו בעבודת האדמה וישכחו את ה' ויסירו בטחונם ממנו, ויחשבו כי כוחם ועוצם ידם עשה להם את החיל הזה, והם הבעלים ואין זולתם. על כן הוציאם השם יתברך ממנהג הטבע, כי דרך אומות העולם לעשות בשש שנים - שתי שנים זרע, ואחת בור, כדי לא להכחיש כוחה של האדמה. והקב"ה אומר שש שנים תזרע שדך, מידי שנה בשנה, ואני מבטיחך לתת כוחה בכל שנה. ומלבד זאת, בשנה הששית - וצוית את ברכתי וכו' ועשת את התבואה לשלש השנים. וע"י כל המופתים הללו תדע, כי לי הארץ. ועל ידי זה יהיו עיניך נשואות אל ה' תמיד ותבטח בו יתברך. ע"כ.

בטחוננו של רבי יהודה ברבי אילעאי

ובעניין מידת הבטחון, איתא בגמרא (נדרים מט:), מעשה באשתו של רבי יהודה בר אילעאי שיצאה פעם וקנתה צמר בשוק, ועשתה ממנו גלימה חשובה. היות וזו הייתה הגלימה היחידה שברשותם, עשו הם חלוקה ביניהם, כאשר הייתה היא יוצאת לשוק - הייתה מתכסת בה, וכאשר רבי יהודה היה יוצא להתפלל - היה הוא מתכסה בה ומתפלל. וכאשר היה מתכסה בה, היה מברך: "ברוך שעטני מעיל".

פעם אחת גזר רבן שמעון בן גמליאל תענית, ורבי יהודה לא הגיע לבית שנאספו שם החכמים לתענית. אמרו הנוכחים לרבן שמעון בן גמליאל, כי רבי יהודה לא הגיע - לפי שאין לו בגד להתכסות בו. שלח רשב"ג לרבי יהודה בגד, אך הוא סירב לקבלו. כשביקש רבי יהודה להסביר לשלווחיו של הנשיא מדוע הוא מסרב ליטול ממנו את הבגד, הגביה את המחצלת שעליה ישב, ונעשה נס ונתמלא כל אותו המקום במטבעות של זהב. ואז הוא אמר להם: ראו את העושר שיש לי כאן! הרי אם הייתי רוצה, בוודאי שהייתי יכול לקנות לעצמי חלוק, אלא שאין רצוני ליהנות מהעולם הזה כלל, ולפיכך אני מסרב גם ליהנות מהמעיל ששלח לי.

מכך למדים אנו את מדת בטחונו של רבי יהודה אשר היתה נטועה בו בכל חושיו, עד כדי שידע כי בעת שירים את השטיח, ללא ספק ימצאו שם מטבעות כמידת בטחונו.

עוד אמרו בגמרא (בבא מציעא מב.): תנו רבנן: ההולך למוד את גרנו, אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתשלח ברכה במעשה ידינו. התחיל למוד, אומר: ברוך השולח ברכה בכרי הזה. מדד ואחר כך בירך - הרי זו תפילת שוא, לפי שאין הברכה מצויה לא בדבר השקול ולא בדבר המדוד, ולא בדבר המנוי, אלא בדבר הסמוי מן העין, שנאמר (דברים כח, ח): יצו ה' אתך את הברכה באסמך.

ואף כי למעשה, הרי זה נס גמור - למעלה מן הטבע, ומכל מקום מצווה הוא לברך ולהתפלל על כך, ואין בזה משום ברכה לבטלה. הרי לנו, כי האדם מצווה להאמין ולבטוח כל כך, עד שיהא בטוח בנס שייעשה לו. ועיין בדברי חמודות על הרא"ש (ברכות פ"ט אות נט) הכותב, כי המודד גרנו - בטוח הוא שיארע לו נס גלוי ושינוי הטבע, ועל כך הוא מודה לה'.

כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני

ובגמרא (תענית כד): מסופר עוד: אמר רב יהודה אמר רב, בכל יום ויום בחייו של רבי חנינא בן דוסא, הייתה בת קול יוצאת מן השמים ואומרת: כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני, ואילו הוא - אין לו אפילו לחם בביתו, ודיו בקב אחד של חרובים בלבד, ממנו התקיים מערב שבת לערב שבת.

ומעשה באשתו של רבי חנינא בן דוסא, שהייתה רגילה מפני הבושה, להסיק את התנור בכל ערב שבת אע"פ שלא היה לה מה לאפות, והייתה משליכה לתוכו חומר מעלה עשן בכדי שהשכנים יחשבו כי היא אופה לחם לכבוד שבת.

הייתה לה שכנה רעה, שאמרה לעצמה: הלוא אני יודעת כי אין לאנשים האלו כלום בבית, וא"כ מהו כל העשן הזה העולה מתנורם? הלכה ודפקה בדלת, ראתה אותה אשתו של רבי חנינא, והתביישה מכך שכעת יפורסם ברבים כי לא היה לה כלום בתנור, ומיד ברחת לחדר צדדי. נכנסה השכנה לבית, וראתה את התנור שהוא מלא בלחמים, ואף קערת הבצק מלאה עיסה. מיד זעקה לה השכנה: הרבנית! הביאי מהר מרדה לרדות את הלחם, כי לחמך עומד להישרף. באה אשתו של רבי חנינא ואמרה: אכן, אף אני לכך נכנסתי לחדר הפנימי, בכדי להביא את המרדה.

שנו חכמים, כי היא אכן לא אמרה זאת כאמתלא בלבד להינצל מן הבושה, אלא אף היא באמת הלכה להביא מרדה, מפני שהיתה רגילה בניסים, והאמינה שהתנור יתמלא בלחם.

הנה, גם במעשה זה רואים, כי אותה צדקנית הייתה בטוחה שהקב"ה יעשה לה נס שלא תתבייש, עד שהלכה להביא את המרדה בכדי להוציא לחם.

כגמול עלי אמו

כתב בספר 'דברי אליהו' (על תהלים קלא, ב), ששאלו לרבינו הגר"א, כיצד הוא הביטחון בה? אמר להם: כבר פירש לנו דוד המלך ע"ה (שם): 'אם לא שויתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו, כגמול עלי נפשי'. פירוש, כמו שהתינוק אינו דואג מה יאכל, בידעו כי בכל עת תאכילנו אמו כדי שבעו, וכן בכל ענייניו סמוך לבו ובטוח שאמו תמלא כל מחסורו. אף אנו, עלינו להסיר כל דאגה וחשש מלבנו, ולא לדאוג כלל דאגת המחר, רק לסמוך לגמרי על אבינו שבשמים, שיחיש לנו את כל הצטרכויותינו.

כתב ב'נפש שמשון' (התורה וקנייניה, עמ' שנו) כי מטבע העולם, בעוד התינוק קטן תמהר אמו לקראתו על כל בכי שיבכה לראות מה אירע עמו ומה צרכיו בזה הרגע. משגדל התינוק מעט, שוב אין אמו בהולה לקראתו, אלא כשהוא נחבט ומקבל מכה על בשרו. כעבור שנה ושנתיים, כבר אין אמו ניגשת אליו אלא כשהוא נופל ונחבט קשה יותר...

סיבת הדבר היא, כי ככל שהתינוק קטן יותר, כך הוא תלוי ברחמי וחסדי אמו, כי אין בידו לעזור ולהועיל לעצמו מבלי עזרת האם. וככל שיגדל התינוק ויתרבה כוחו לסייע לעצמו, כך גם תרגיש האם פחות אחריות עליו...

כיוצא בזה, הסומך על ה' מתוך הכרה כי הינו חסר ישע בכוחות עצמו, ואינו תולה את תקוותו אלא בכורא העולם לבדו, יחיש הקב"ה לישועתו בעגלא ובזמן קריב, על צד היותר טוב.

בך בטחתי אל אבושה

איתא במדרש (שוח"ט תהלים כה על הפסוק 'אלוקי בך בטחתי אל אבושה'), וז"ל: ...היו שומרי המדינה עוברין ומצאו אכסנאי אחד ותפסוהו, ואמר אל תכוני כי בן ביתו של מלך אני, כיוון ששמעו כן, הניחוהו ושמרוהו עד הבוקר, בבוקר

הביאוהו אצל המלך ואמרו לו 'בן ביתך' מצאנו אמש, אמר לו המלך, בני, מכיר אתה אותי, אמר לו לאו. אמר לו המלך אם כן היאך אתה בן ביתי, אמר לו - בבקשה ממך, אני איני בן ביתך, אבל 'בך בטחתי', שאלמלא אמרתי להם כן היו מכים אותי... אמר להם הניחו לו הואיל ובטח בי הניחו לו. וכן אמר דוד 'אלוקי בך בטחתי' ובשביל כך 'אל יעלצו אויבי לי', ולא אני בלבד, אלא גם כל קויך לא יבושו.

הצרות - סימן לישועה

עוד אמרו (שם, תהלים כ, ב): 'יענך ה' ביום צרה, [משל] לאב ובן שהיו מהלכין בדרך, ונתייגע [התעיף] הבן. אמר לאביו: היכן היא המדינה? אמר לו: בני, סימן זה יהא בידך, אם ראית 'בית הקברות' לפניך, דע כי המדינה קרובה לך. כך אמר הקב"ה לישראל: אם ראיתם שהצרות מכסות אתכם, באותה שעה אתם נגאלים. שנאמר: 'יענך ה' ביום צרה.

הדרגות בביטחון

ובמידת הביטחון יש תנאי גדול, והוא: שלא יסמוך האדם על עצמו כלל, אלא ישים כל בטחונו בהשם יתברך. **דבר** זה אנו למדים ממה שאמרו חז"ל (ילקוט שמעוני, שמואל ב' רמז קסג): ארבעה מלכים, מה שתבע זה לא תבע זה. ואלו הם: דוד, ואסא, יהושפט, וחזקיהו. דוד אמר (תהלים יח, לח): ארדוף אויבי ואשיגם וגו', אמר לו הקדוש ברוך הוא: אני עושה כן! שנאמר (שמואל א' ל, יז): ויכם דוד מהנשף ועד הערב. עמד אסא ואמר: אין בי כח להרוג, אלא אני רודף ואתה עושה. אמר הקב"ה: אני עושה כן! שנאמר (דברי הימים ב' יד, יב): וירדפם אסא והעם אשר עמו וגו'. 'כי נשברו לפני אסא' לא כתוב כאן, אלא 'כי נשברו לפני ה'". עמד יהושפט ואמר: אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף, אלא הריני אומר שירה ואתה עושה. אמר לו הקב"ה: אני עושה כן! שנאמר (דברי הימים ב' כ, כב): ובעת החלו ברנה נתן ה' מארבים. עמד חזקיהו ואמר: אין בי כח לא להרוג ולא לרדוף ולא לומר שירה, אלא הריני ישן במיטתי ואתה עושה. אמר לו הקב"ה: אני עושה כן! שנאמר (מלכים ב' יט, לה): ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור. **הנה**, חזקיהו מלמד אותנו, כי הבטחון של האדם צריך להגיע עד למצב של - "הריני ישן על מיטתי". כלומר, אין אני יודע דבר, ולבי בטוח בך יתברך הדואג לצרכי. וכך צריך האדם להשריש לעצמו, שאינו יכול להועיל כלום לעצמו, והכל הוא רק מאת השם יתברך.

שלוות הבוטח

דוד המלך ע"ה אומר (תהלים לד, יא): "כפירים רשו ורעבו, ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב". הכפיר, הוא כידוע, בנו הצעיר של האריה. ולכאורה, הוא בעל החיים הכי מאושר בעולם, שכן אביו הינו מלך ואמו המלכה. ולמרות זאת - הוא עני ורעב. שכן כל בעלי החיים אוכלים ירקות ועשב מכל הבא ליד, אך האריה אוכל רק פעם בשלושה ימים. הוא טורף את טרפו, ולאחר מכן מערכת העיכול שלו 'עובדת' על זה במשך שלושה ימים. ביום השלישי הוא מתחיל שוב לרעוב, ומרחוק רואה את כל בעלי החיים אוכלים, שבעים ומרוצים מהאוכל שלהם, אשר אצלו נחשב הוא רק ל'תבלינים'. כעת הוא תר ומחפש אחר מנה הגונה של חמישים ליטראות בשר, ולכינתיים... הוא נותר רעב. **אבל** - "דורשי ה', לא יחסרו כל טוב". כי דורש ה' והבוטח בו יודע, כי מה שיש לו זה הכי טוב שיכול להיות עבורו. ואם בורא העולם חושב שהוא זקוק לדבר נוסף, הרי שבוודאי הוא יתן לו את זה. שכן אין זה הגיוני לאחסן את כל תכולת החנויות בביתו. ולכן, מניח עבורו הקב"ה כמה דברים ב'בית מרקחת', כלים ומוצרי יסוד ב'כל בו לבית', בשר ודגים בחנות העופות והדגים, רהיטים אצל הנגר, בגדים אצל החייט, וכן הלאה. ומפעם לפעם בעת הצורך, שולח אליו הקב"ה את מה שנצרך אליו לבית. וכך הוא חי בשלווה, יודע כי יש לו כל טוב, והוא מאמין שהבורא יזמן לו הכל בזמן הנכון, ובאופן הכי מדויק לכל נברא ונברא!

כמה מסכן ואומלל הוא האדם הבוטח רק באנשים אחרים, ומצריך את עצמו להשקיע בהם כוחות ללא תועלת. הרי לך אדם שיש לו הרבה 'דודים' ו'ידידים' מוצלחים ומוכשרים מאוד, אשר הגיעו למשרות בכירות ביותר. הדוד האחד הינו מיליארדר, ובכך הוא רגוע, שכן אם הוא יזדקק לסכום כסף גדול - הוא יפנה אליו, ובוודאי הלה יענה ויעניק לו ברוחב יד. הדוד השני הוא רופא לכל ענייני הגוף, והוא מסוגל לרפא את כל החולאים מכף רגל ועד ראש. וכך הוא בטוח שאם יחוש כאב כלשהו, הוא יפנה לדודו והלה ירפאו. הדוד השלישי הוא פסיכולוג ופסיכיאטר מספר אחד בעולם, האחין רגוע, הוא יודע שכאשר יהיה עצבני, או יעבור עליו כל מצוקה נפשית - קרוב משפחתו הרופא ישמע, ינחם, וירגיע אותו בחינם. והנה, יש לו גם שכן ידיד טוב, שהוא עסקן בסדר גודל עולמי, ויודע הוא איך וכיצד לפתוח שערים בכל מקום. הרגשתו היא, שכעת הוא מסובב בכל סוגי העוזרים והמסייעים שיעמדו לו בעת צרה, מפני

שהוא מבין בדמיונו, כי כל העסקנים הללו נחוצים לו, וכי הוא תלוי בהם. ולכן הוא משקיע בקשר איתם, קונה להם מתנות, מתעניין בשלומם, משתתף באירועים שהם עורכים. והוא אף משקיע בכך מאמצים מרובים. **לאדם** כזה אומר רבינו בעל חובות הלבבות בפתיחת שער הבטחון: חבל לך על הזמן ועל העבודה! חברך וקרובך הוא רק בשר ודם, והינו מוגבל בכוחותיו. הגיבור הכי גדול - מזדקן, העשיר - עלול לרדת מנכסיו, או סתם כך להחליט שהוא מעדיף לשמור את הכסף לשיבה טובה במושב זקנים. אם תפנה אליהם לעזרה בשעה לא מוצלחת מבחינתם, הם לא יתפנו להאזין למצוקתך, כעת עומדים לפנייהם דברים חשובים יותר...

הפסוק אומר (איוב ה, יג): "לוכד חכמים בערמם". החכמים הבוטחים בחכמתם ועושים תחבולות בלי לבטוח בהשם, נכשלים לבסוף, ודווקא התחבולה הזו הופכת למלכודת בעבורם.

וכה אומר שלמה המלך בקהלת (ט, יא): "שבת י וראה תחת השמש". 'תחת השמש' - כלומר, בדברים הגשמיים. התבוננתי בעולם הזה וראיתי: "כי לא לקלים המרוץ", לא הקל ברגליו מגיע ראשון לכל מקום, "ולא לגבורים המלחמה" - לעיתים חושבים, כי הגיבור הוא זה שינצח במלחמה, אך המציאות מראה שלא דווקא הגיבור מנצח. "וגם לא לחכמים לחם" - אדם עשוי להשקיע במפעל שברשותו את כל כוחו ומוחו וכשרונו במשך עשרים שנה, בכדי שתהיה לו פרנסה בשפע כל החיים. הוא עובד ויגע מצאת החמה ועד צאת הנשמה, ואחרי שהקים הכל בעשר אצבעות, וחסך לו הון תועפות, בגיל חמישים הוא מתמודד עם בעיות כלכליות. איפה הכסף? כאן נפל מיליון, פה הלך לטמיון עוד מיליון, הבנקים גבו את שלהם, בהוצאה לפועל הצילו מה שאפשר. חכמתו הגדולה לא עמדה לו, והחלומות עם הכסף עפו להם עד לסתימת הגולל!

הכל משמים

מסופר על האדמו"ר בעל ה'אמרי חיים' - רבי חיים מאיר הגר מוויז'ניץ, שבאחת משיחותיו בעניני אמונה אמר הרבי: מצינו בתלמוד פעמים רבות (עי' שבת קכא): 'מאן נימא דמתרצתא היא, דלמא משבשתא היא'. והנה, תיבת מא"ן הוא נוטריקון: אל מלך נאמן, ומורה הוא על האמונה בהשם יתברך. ובא לומר, כי מא"ן נימא - מי שאומר בכל עת וזמן שהקב"ה אל מלך נאמן, הרי שמתרצתא היא, אדם זה מתורץ הוא, יש לו תירוצים וביאורים על כל הקורות עמו, בידעו שהכל משמים. אך דילמא - האדם שהוא מלא בספיקות בכל הקורה עמו, אולי פלוני עשה לו כך ואלמוני נהג עמו להיפך, ואולי אם היה נוהג אחרת לא היו ייסורים באים עליו - אדם כזה, הרי הוא משבשתא, כי כל ימי חייו מלאים בשיבושים ואינו מבין מדוע כל זה בא עליו.

וכבר היה הרב הקדוש רבי משה מקוברין זי"ע אומר (הובא בתורת אבות שבת אות קמא): ש- אל אדון על כל המעשים הוא התירוץ לכל הקושיות... כי אף אם הוא מלא קושיות כרימון על מצבו, יתחזק והילוכו יהא בנחת, ויסמוך שהכל הוא מאת ה', ולטובה כוונתו.

פעם אחת, דרש האלשיך הקדוש זי"ע בפני תלמידיו אודות מידת הביטחון. בין הדברים הוא אמר, כי הבורא משפיע שפע פרנסה על הבוטח בו, אף אם לא עשה הבוטח איזו סיבה ו'השתדלות' לפרנסתו.

אחד מהשומעים מפשוטי העם, אשר מלאכתו הייתה במשא חומר ולבנים, התעורר מדברי האלשיך, וגמר אומר בנפשו לבטוח בבוראו ולעזוב את כל עסקיו והשתדלותו. הוא החליט כי מעתה יקבע את מקומו בבית המדרש על התורה ועל העבודה, באמירת תהלים, מעמדות וכו', והבורא כבר ישלח לו פרנסה וכלכלה מאוצרו הטוב.

בני ביתו ניסו להניאו מכך, אך לא עלה בידם. ותיכף ומיד מכר את החמור ששימשו למשאותיו לגוי אשר עסקו היה בחפירת מערות, ומהמעוות שקיבל מהגוי - נתפרנסו בני הבית. כעבור כמה ימים תם הכסף, נכנסו בני הבית והתחננו בפניו שיצא לפעול ולעבודתו, ויביא לחם לפי הטף. אך היהודי התחזק ואמר: מבטחי בה' אלוקי, התייצבו וראו את ישועת ה'.

באותו היום, הלך הנכרי עם החמור לעבודתו בהרים, ותוך כדי החפירות שביצע במערות - מצא אוצר גדול של אבנים טובות ומרגליות לאין שיעור. העמים הנכרי את האוצר על החמור, ונכנס שוב אל המערה לבדוק האם נשאר עוד מהאוצר הגדול. לפתע, נפלה כל אדמת המערה עליו, ושם הייתה קבורתו.

החמור שעמד מחוץ למערה, המתין עד בוש לבעליו החדשים, ומשראה כי בושש האיש לבוא, חזר העירה עם משא ה'אוצר' אל הבית שהיה רגיל להלך, הלוא הוא בית היהודי. ותשתומם נפש בני הבית לראות את חמורם מכבר הימים, חוזר אליהם כשהוא טעון באוצר אבנים טובות ומרגליות, אשר סיפקו מזונות וכלכלה, לו ולצאצאיו למשך כל חייהם.

״וּשְׁבַתָּהּ הָאָרֶץ שֶׁבֶת לָהּ״ (כה, ב)

בשמיטה מקבלת הארץ בחינת נשמה יתירה

אמרו חז"ל (שבת כב:): כשם שנאמר בשבת שהיא עדות בין ה' לישראל, ואף יורדת בו נשמה יתירה, וכן השבת היא זכר ליציאת מצרים שנעשו בני חורין ויכולים לקבל נשמה יתירה אשר היא בחינת 'נחלה בלי מצרים', כמו כן ארץ ישראל נקראת 'נחלה בלי מצרים', כמו שכתוב בנחלת יעקב (בראשית כה, יג-יד): הארץ אשר אתה שוכב עליה ופרצת ימה וקדמה, שלפי שזכה בנקודת הפנימיות של ארץ ישראל שמשם הושתת העולם, לכן היא נחלה בלי מצרים. **ובשמיטה** מקבלת הארץ בחינת נשמה יתירה, וכתוב (ויקרא כה, לח): אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים. ועל זה נקראת בשם 'שנה', שכן יש בה שינוי מהשנה שלפניה, כי השפע שבא לתוך הזמן והטבע, משתנים כפי הכנת התחתונים. (שפת אמת תרס"א)

שבת שלום לאדמה

בספר 'פאר הדור' (ח"ג עמ' רלט) הובא מעשה הממחיש לנו את אהבת ארץ ישראל ואהבת המצוות התלויות בארץ אשר פיעמו בליבו של רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל - הרב מפוניבז'.

מעשה שביקר בשנת השמיטה בקיבוץ 'חפץ חיים', השוכנת בשמיטה כהלכה, ומרוב התרגשות וחיבת מצות השמיטה, הוא גחן על האדמה ונישקה, כשהוא לוחש בגיל: 'גוט שבת, גוט שבת' [שבת שלום, שבת שלום] לך, אדמה קדושה השוכנת השנה, ומתוך עונג על קיום המצוה, היה לוחש והולך 'גוט שבת, גוט שבת'.

כאשר ישבו ישראל בארצם, נתרוממה הארץ לבחינת שבת

גורל ארצנו הקדושה, הוא כעין הגורל שלנו. וכמו שאנו בני ישראל, מתנשאים בבוא יום השבת מתהום החיים החומריים לקדושה היתירה של יום השבת. כן גם ארצנו, כל עוד שישבו עליה העמים הקדמונים, הייתה היא בבחינת חול, וכאשר ישבו ישראל עליה, נתרוממה לבחינת שבת. וזהו: כי תבוא אל הארץ, אז - ושביתה הארץ שבת לה'. כי אז תתחיל הארץ תקופה חדשה, אשר היא בחינת שבת.

וזה נרמז בפסוק (להלן פסוק כד): ובכל ארץ אחזתכם, גאולה תתנו לארץ. כלומר, שימו לבכם לסדר חייכם, באופן שתתקדש ותתעלה הארץ, וזוה - 'גאולה תתנו לארץ', שתגאל מימי החול לימי השבת. (הדרש והעיון)

האדמו"ר מבעלז מקיים מצות שמיטה בגופו

בספר 'שלשת הרועים' מסופר על האופן המיוחד שבו קיים האדמו"ר מבעלז, רבי אהרן רוקח זצ"ל, את מצות השבתת הקרקע בשביעית:

רבי אהרן רוקח היה קדוש אלהים, כל כולו היה שקוע בעבודת ה', כסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. באחד הימים, התפלאו אנשיו לשמוע מפיו, כי רצונו שיומינו גנן שינכש ויעדור את חצר הבית ויכין בה גינת נוי.

בין החסידים, רבו הניחושים על מטרת הרבי בהכנת גינה זו, אך אף אחד לא ידע דבר ברור. בו ביום, הוזמן גנן שהתחיל מיד בעבודתו. כשהודיעו לרבי שהגנן גמר את עבודתו, ביקש הרבי שימשיך לטפל ולטפח את הגינה כמקובל.

עברה שנה, הגיעו ימי אלול, חרדת התשובה הקיפה את כל הבאים לבית הרבי. בערב ראש השנה בשעה שהמונים צבאו על פתח החדר וציפו לברכה, קרא הרבי למשמשו, וציוה להודיע לגנן כי זהו יום עבודתו האחרון, ומעתה אינו רוצה שימשיך עוד בעבודתו.

עתה התפרסם סוד מעשי הרבי: באחד בתשרי - ראש השנה לשמיטין, ומאחר שהשנה הבאה היא שנת שמיטה, שכר הרבי במשך כל השנה גנן שיעבוד בגינה, בכדי שבבוא שנת השמיטה, יקיים הרבי את מצות ושביתה הארץ שבת לה', על ידי הפסקת העבודה.

שבת לה' - שיעסקו בתורה

יש לדרקדק, למה אמר 'שבת לה', והלא היה די לו לומר 'ושבתה הארץ שבת'? ונראה לפרש, כי מכיון שבשנת השמיטה אין עבודת קרקע, והעוסקים בעבודתה בטלים, על כן בא הכתוב לומר שצריכים הם לעסוק בתורה, ולא ילכו לטייל בשוק אנה ואנה ויפנו לבם לבטלה.

וזהו שאמר הכתוב: ושביתה הארץ, רוצה לומר, כיון שיש שביתת הארץ מן העבודה, אז: שבת לה', רוצה לומר שהשביתה תהיה בכדי שיעסקו בתורת ה'. ומוזה יש ללמוד, כי בכל עת שלא יהיה לאדם עסק, לא ילך לטייל בשוק אצל אוהביו ורעיו, אלא צריך לעסוק בתורה כדי לקבל שכר. (ישמח ישראל)

"שש שנים תזרע שָׂדֶךְ וְשש שָׁנִים תִּזְמַר כְּרֶמֶךְ וְאַסַּפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ" (כה, ג)

לעתיד לבוא לא יהיה עוד צורך בעבודת השדה

הגאון רבי יוסף צבי הלוי, אב"ד יפו, ביאר זאת בספרו "תורת השביעית" (בהקדמה), על פי מה שאמרו חז"ל (סנהדרין נט): כי קודם שחטא אדם הראשון באכילה מעץ הדעת היה העולם בבחינת "טוב מאד", ואז לא היה צורך בשום עבודה גופנית, כי הכל היה מוכן בשביל האדם. וכמו שאמרו (שם) שהיו מלאכי השרת צולין לו בשר ונותנים לו גלוסקאות [עוגות], והיה העולם בבחינת "שבת שבתון", עד שלא היה שום צורך בעבודת האדם במציאות ההיא. **ברם**, לאחר חטאו של אדם הראשון, נעשתה מהפכה בעולם - נתקללה האדמה ונתקלל האדם (בראשית ג, יז): ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה כל ימי חיך, וקוץ ודרדר תצמיח לך וכו', בזעת אפך תאכל לחם. ומאז, אם האדם לא יחרוש, או לא יזרע, ולא יקצור - לא יהיה לו מה לאכול.

ומכיוון שכך, ציוותה התורה דינים ואזהרות, מתי מותר לעבוד ומתי אסור: ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי תשבות, שש שנים תזרע שָׂדֶךְ וְשש שָׁנִים תִּזְמַר כְּרֶמֶךְ וְאַסַּפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ. ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ. אבל קודם החטא, היה אפשר שיהיה שבת שבתון תמיד, כי הרי לא היה צורך בעבודה לעולם.

וכך יהיה לעתיד לבוא, כאשר זוהמת הנחש תעבור מן העולם, שאז יחזור העולם להיות כפי שהיה קודם החטא, ולא יהיה עוד צורך בעבודת השדה או בשאר עבודות. ועל כך אנו מבקשים (בברכת המזון): "הרחמן הוא ינחילנו יום שכולו שבת". וכמו שאמרו חז"ל (שבת ל): "עתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות וכלי מילת", שכן לעתיד לבוא ישוב העולם לקדמותו, כפי שהיה לפני החטא.

ואכן, כבר היה זמן שבו פסקה זוהמת הנחש והחטא הקדמון. היה זה כאשר עמדו ישראל על הר סיני, כפי שאמרו חז"ל (שבת קמו). שאז פסקה זוהמתו. ואם כן, צריך היה להיות מיד כמו שהיה קודם החטא, שלא יצטרך האדם לעשות שום עבודה, אלא יהיה הכל מוכן ומזומן בשבילו. אולם מכיוון שחטאו בעגל, שוב חזר הקלקול הקודם, ושבה זוהמת הנחש להטיל את ארסה, ומני אז צריך האדם לעמול על לחמו בזיעת אפו.

אולם, בפרק הזמן שבין עמדם למרגלות הר סיני לבין חטא העגל, עדיין אפשר היה שתשבות הארץ לעולם, ולא דוקא בשנה השביעית. ולכן הוזכר מעמד הר סיני בסמיכות לציווי על השמיטה, וכך הוא ביאור הכתוב: וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר, כלומר, בזמן ההוא, כאשר עמדו למרגלות הר סיני ופסקה מהם זוהמת הנחש, אז היה יכול להיות מצב שבו "כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם, ושבתה הארץ שבת לה", כלומר, שתשבות הארץ לתמיד, כי במצב זה אין צורך שיעבוד האדם את האדמה.

לאחר מכן, חוזר הפסוק לדבר על המצב שנוצר לאחר שחטאו בעגל, שאז שוב חייב האדם לעמול כדי להוציא לחם מן הארץ, ועל כך אמרה התורה: "שש שנים תזרע וגו'", כלומר: אמת, מכיוון שחטאתם בעגל וחזרתם למצב שלאחר חטא עץ הדעת, מוכרחים אתם לעבוד את האדמה, כי אם לא תעבדו - לא יהיה לכם מה לאכול. אבל, עליכם לדעת, כי רק "שש שנים תזרע שָׂדֶךְ וְשש שָׁנִים תִּזְמַר כְּרֶמֶךְ וְאַסַּפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ", ואז יהיה לך מה לאכול. אולם "בשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה", בשנה זו חייבים אתם להשבית את האדמה.

שמירת שבת - סגולה למחילת עוונות

ומה שאמר הכתוב "שבת שבתון", ביאר בעל "תורת השביעית" (שם) על פי מאמר חז"ל (שבת קיא): "אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בר יוחאי: אלמלי משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן - מיד נגאלים, שנאמר: כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי וגו' והביאותים אל הר קדשי". ולכאורה יש להבין: מדוע אמרו שתי שבתות בדוקא? והלוא אדרבה, בגמרא (שם) מצינו שאמר ר' חייא בר אבא בשם ר' יוחנן: "כל המשמר שבת כהלכתו - אפילו עובד עבודה זרה כדור אנוש, מוחלין לו". ותמה על כך הט"ז (אורח חיים רמב, א): ממה נפשך, אם לא עשה תשובה - מה תועיל לו שמירת שבת, ואם עשה תשובה - מדוע זקוק הוא לשבת שתכפר גם היא עבורו? ותירץ הט"ז, כי המדובר באדם שעשה תשובה, אלא שלא על כל העבירות מועילה תשובה לבדה, כפי שמצינו בחז"ל, שאם עבר על כריתות ומיתות בית דין - תשובה תולה ומיתה ממרקת. ועל-כך חידש רבי יוחנן, שאם מלבד התשובה מקפיד הוא גם על שמירת שבת כהלכתה, אזי תועיל התשובה שתהיה לו מחילה גמורה גם על עבירות אלו.

והנה, בדומה לעניינו של היחיד - כך הוא עניינם של כלל עם ישראל. שכן בגמרא (סנהדרין צז): אמרו: "אמר ר' אליעזר: אם ישראל עושין תשובה - נגאלין, ואם לאו - אין נגאלין". ואף כאן יש לומר, כי מכיוון שישנם עבירות אשר

עליהן לא תועיל התשובה לבדה, לכן נחוץ לצרף עמה גם את שמירת השבת, ובזכותה ימחל הקב"ה על כל העבירות של כלל ישראל, ואז יזכו לגאולה השלימה. מכל מקום עולה אפוא, כי די בשמירת שבת אחת, ומדוע אמר רשב"י שבכדי להיגאל צריכים לשמור שתי שבתות?

התשובה לכך היא, שחידושו של רבי שמעון בר יוחאי אמור לבני ארץ הקודש, שכן תושבי חוץ לארץ שלא נצטוו על השביעית, להם אכן די בשמירת שבת אחת ככפרה על העבירות שאינן מתכפרות בתשובה לבד, אמנם בני ארץ ישראל זקוקים הם לשמירת שתי שבתות - שבת בראשית ושבת הארץ, אשר כל אחת מהן מעכבת את הגאולה, שכן אם אינו שומר את שבת הארץ, אינו מודה שהיא של ה', ואם כן לשיטתו, אין תוקף לנתינת הארץ לישראל, ואם כן צודקים אומות העולם ח"ו בטענת "לסטים אתם". נמצא, שרק שמירת שתי השבתות - שבת בראשית ושבת הארץ - תבטיח את זכותנו על הארץ, ובזכות שמירת שתי שבתות אלו, יזכו ישראל לגאולה השלימה במהרה בימינו.

וזו כוונת הפסוק בכפלו את הלשון "שבת שבתון" - שבת בראשית ושבת הארץ. מעתה יובן גם, מדוע אמרו חז"ל (מגילה כז:): כי ב"מוצאי שביעית בן דוד בא", כי הגאולה תלויה גם בשמירת השמיטה כאמור.

מצות השמיטה להוכיח כי הוא יתברך אדון הארץ

קדש הקב"ה את יום השביעי בימים ובשנים ובשמיטות. קדשו בימים - זו השבת. וקראו 'שבת', שנאמר (שמות כ, י): ויום השביעי שבת לה' אלהיך. קדשו בשנים - זו שמיטה. וקראה גם כן שבת, שנאמר: ושבתה הארץ שבת לה'. קדשו בשמיטות - זה יובל. וקראו 'קדש', שנאמר: כי יובל היא קדש תהיה לכם.

ועל דרך הפשט, ושבתה הארץ שבת לה', שתהיה הארץ בטלה מכל מלאכת אדם בשנה השביעית, ולא ישתדל כלל בעבודת הקרקע - לא בחרישה ולא בזריעה, כמו שאמר: שש שנים תזרע שדך, ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ. ואפילו מה שצמח מעצמו בלתי חרישה, אסור לו לקצור. וזהו: את ספיח קצירך לא תקצור, כי מה שצמח מעצמו והוא 'נספח' לקציר השנה שעברה נקרא 'ספיח', מלשון (ישעיה יד, א): ונספחו אל בית יעקב. וכן הגפן שלא נעבד ולא נעדר ולא נזמר, נקרא נזיר, לפי שהזירו ממנו כדבר שאינו שלו.

וכלל הענין הוא, שאינו רשאי שינהג בשדהו ובכרמו מנהג אדון כלל, אלא שיהיו כל פירותיו הפקר לכל העולם, ושיזכה בהם אפילו הדיוט שבישראל כמוהו.

ולכך ציוותה תורה מצוה זו, שיהיו כל מיני הממשלה והאדנות שבתחתונים בטלים מעבודת הארץ, כדי שיתבונן האדם בלבו כי אין עיקר האדנות והממשלה אלא לאדון הכל ברוך הוא.

רומז לימות עולם

כתיב: "שבע שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתות השנים". ויש להבין, מה הצורך להוסיף ולומר 'והיו לך', וכי לא היינו יודעים שמספר 'שבע שנים שבע פעמים' הן תשע וארבעים שנה?

אבל יתכן לומר בסוד הענין, כי בא הלשון בסיפור המצוה המעולה הזאת לבאר על ההוה ולרמוז על העתיד. כי המספר הראשון רמז למצות היובל שהם מ"ט שנה, ושנת החמישים קדש. ולכך הזכיר בו 'וספרת', לשון ספירה. והמספר השני, רמז ליובל הגדול שהוא סוף ימי העולם אשר הווייתו ארבעים ותשע, כי המספר מ"ט בימים ובשנים ובאלפים ובשערי הבינה שנמסרו למשה - הכל הוא ענין אחד, ירמוז לזמן עמידת העולם וקיומו. כנרמז בתחילת קהלת (א, ד): והארץ לעולם עומדת, והוא עולמו של יובל העולם.

וזהו סוד (ראש השנה כא:): חמישים שערי בינה נתגלו בעולם וכולן נמסרו למשה חוץ מאחד, שנאמר (תהלים ח, ו): ותחסרהו מעט מאלהים. ביאור הדברים, כי למדו בכל אלף ואלף שער בינה אחד, והודיעו כל ההויה מראש ועד סוף, חוץ מן היובל קדש שהוא השער החמישים הפנימי של בינה, וזהו: ותחסרהו מעט מאלהים.

והשער ההוא קראו 'מעט' - לרוב דקותו ופנימיותו משערי אלהים שהוא הבינה. ולכך הזכיר במספר אלף שנה כמספר הזה, והיו לך לשון הויה. ועוד הוסיף ואמר 'ימי', כי כל ימי העולם הם מספר ל"ך. ועל זה אמר: "והיו לך ימי". ולזה רמז דוד המלך ע"ה באמרו (תהלים קמא, יג): מלכותך מלכות כל עולמים, ומקרא מלא הוא (שם קה, ח): דבר צוה לאלף דור, כי דור הוא כמו עולם, שהוא חמישים שנה, ובא הרמז במלת 'כל' ובמלת 'לך' - כי הכל כונה אחת, וזה מבואר.

רמזי סודות שנות השמיטה

ובפירוש "טוב טעם" בשולי הגליון כתב: מ"ט - בימים, ובשנים, ובאלפים. מ"ט בימים - רוצה לומר ימי העומר בין פסח לעצרת. ובשנים - הם שתי השמיטות בפסוק. ואלפים - הוא סוד עמוק לבעלי הקבלה, שכל שמיטה משבע ימי הבנין הוא שבע אלף. ובארנו זה ברמזו (בראשית ב, הערה ב). והם נגד שערי בינה, רוצה לומר כי כל השערים הם נגד השבעה ימי הבנין, כשתכפילים שבע פעמים שבע - מ"ט, והבינה על גביהם הרי חמשים.

וכבר ידעת, שסוד הקצוות הם נעלמים וכוחותיהם יונקים מן הבינה. נמצא שאמרנו חמישים שערי בינה, ואמרנו שבעה אלפים לכל שמיטה בימי הבנין, הכל אחד מיוחד. והמשכיל יבין וידום כי הוא עמוק מאד, וכבר ר"מ קורדובירו לא גלה לנו די צורך בזה.

וזהו: והארץ היא עומדת לעולם עד עולם של יובל, והוא אמרו ז"ל (ראש השנה כא): חמישים שערי בינה נבראו בעולם הוא היובל, ולכך הזכיר במספר אלף שנה רוצה לומר במספר האלפים, שקודם ביאר הכתוב בשנים, הזכיר והיו לשון הויה, כי רומז לנעלם שהוא אינו רק הויה, והשאר מובן ומבואר. ועיין פרשת בהעלותך תמצא דברים מתוקים הרבה בסוד זה.

האמונה בה' יתברך מביאה לידי ביטחון

זמה שנסמכה פרשה זו לפרשת שמיטה ויובל, אמרו בגמרא (סוכה מ): שהיא אזהרה לישראל שיקיימו מצות שמיטים ויובלות. שכך אמרו: אם לא שמר אדם מצות שמיטה - לסוף מוכר מטלטליו, שנאמר: וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך, דבר הנקנה מיד ליד אלו מטלטלין. חזר בו - מוטב, ואם לאו - סוף שמוכר שדהו, שנאמר: וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו. חזר בו - מוטב, ואם לאו - לסוף מוכר את ביתו, שנאמר: ואיש כי ימכור בית מושב. חזר בו - מוטב, ואם לאו - חוזר על הפתחים, שנאמר: וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך. חזר בו - מוטב, ואם לאו - לסוף שמוכר את עצמו, שנאמר: וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך. חזר בו - מוטב, ואם לאו - סוף נמכר לנכרי, שנאמר: ונמכר לגר תושב או לעקר משפחת גר.

וכתב הרב ראשית חכמה (שער האהבה יב, יא): ומצאתי כתוב, שאי אפשר להיות בוטח, אם לא יהיה מאמין. והאמונה באל יתברך היא שתביאהו להיות בוטח, כי מתוך שמאמין בבורא יתברך מבין כי הצלחתו בין בעולם הזה בין בעולם הבא הכל בא ממנו, ואין אחר זולתו. אז הוא נותן אל לבו לבטוח אליו ולאהבה אותו בכל לבבו.

והדבר שיביא את האדם להיות מאמין הוא, שלא יירא משום דבר רע, אלא יקבל כל הבא עליו בשמחה, והוא דומה לעבד המכיר את אדונו, שהוא נדיב ועינו יפה. ובעת שהוא מכביד על עבדיו עבודה קשה, אז הוא מטיב להם טובות גדולות ומגדלם ומנשאם, והיו אנשי עצתו, ואוכלים משולחנו ומרכיבים במרכבת המשנה אשר לו, ומפקידים על אוצרו. ואין ספק שהעבד הזה, היודע ומכיר זה באדונו, יעזוב כל מה שבעולם כדי שיעשה רצון אדונו בשמחה. ואף על פי שתהיה העבודה ההיא קשה עליו מאד לעשותה, בזכרו הטוב אשר יגיע אליו בגלל העבודה ההיא, יקל עליו כל דבר. אבל עבד הרואה את אדונו כילי וטרחו גדול משכרו, אינו טורח כי אם בעצבון.

וכך הענין, כי המאמין אמונת אמת כי כל שיעשה ויעבוד לעבודת הבורא הכל לטובתו, והקב"ה יתן לו שכר טוב וגדול על כל מה שסובל לשמו הגדול, ועל כל העבודה ושירות שיעשה לשם שמים יתן לו נעימות בעולם הבא, כענין שמצינו בנבוכדנצר (סנהדרין צו), כי בעבור ארבע פסיעות שפסע לכבוד הבורא, זכה לגדולה רבה בעולם הזה. וגם עשוי בעבור כבוד אב ואם - זכה לגדולה בעולם הזה הוא זרעו אחריו, וכן רבים כיוצא בהם. ואין ספק, כי בהיות האדם מאמין כל זה בלב שלם, ודאי ישמח בכל דיני ה', כי מי הוא שלא ישמח שנותן פרוטה לצדקה לשם שמים, ויתנו לו תמורתו בעולם הבא ככר זהב. ומי שמאמין באלהים בלב שלם, יאמין בענשו של חוטא, ולא יבוא לחטוא, ולכן כל התורה כולה תלויה באמונה.

ונחזור לדרוש שהיינו בו, כי הבטחון והאמונה הם שותפים זה בזה. כי המאמין באלהים בלב שלם יבטח בו בבטחון חזק, ויביאהו הבטחון אשר לא יפחד מדבר ולא יעבוד לשום אדם זולתי הבורא, כי הוא האלהים, ולא יקוה לאיש ולא יסכים עמהם הדבר אשר הוא כנגד עבודת האל, ולא יפחידוהו ענייניהם, ולא יירא ממחלוקותיהם. ואם יוכיח אותם, לא יזהר בכבודם, ולא יבוש מהם, ולא ייפה להם השקר, כמו שאמר הנביא (ישעיה נ, ז): וה' אלהים יעזור לי על כן לא נכלמתי, ויביאהו בטחונו לפנות לבו מעסקי העולם ולייחד לבו לענייני תורה ועבודה. וזה אי אפשר, אלא אם יהיה בטחונו גדול בה'.

ולכן שכרו גדול שיתקשר בחדסד, כמו שכתוב (תהלים לב, י): והבוטח בה' חסד יסובבנו. ואמר 'יסובבנו', היינו שהחדסד יקיפנו וילבישנו, כענין (שמות כא, ח): לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה, שפירשו בסבא (ח"ב ז:): שהוא לבוש יקר מצד שם אלוה, שהוא החדסד. וטעם אמרו בשם הוי"ה, מפני ששם הוי"ה הוא השורש לכל השמות ולכל ההוויות. וכיון ששם בטחוננו בעיקר הכל, המקיים הכל והמהווה אותו ואת רוחו ונפשו, מסתלק מכל פגעי העולם, והחדסד מסתירו מכל בעלי הדין, כמו שאמר (תהלים צא, ב-ד): אמר לה' מחסי ומצודתי וכו' כי הוא יצילך מפח יקוש וכו', באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה. ע"כ.

גבורי הכח

ב'מדרש הגדול' (פרשת בהר, ועי' ויק"ר פ"א סי' א) מובא: גבורי כח עושי דברו (תהלים קג, כ) - במשמיטי שביעית הכתוב מדבר. נאמר כאן: 'עושי דברו', ונאמר להלן (דברים טו, ב): וזה דבר השמיטה. וכי יש לך כח גדול מכוחן של אלו שרואים שדויתיהן כשהן מלאים זרעים, וכרמיהן כשהן מלאים ענבים, ובני אדם ובהמות וחיות נכנסין לתוכן ואוכלין ומחריבין אותן ואינן גוערים בהם? יש לך גבורים מאלה?! ועליהן נאמר (משלי טז, לב): טוב ארך אפים מגבור.

ישראל נמשלו לשיעית

מעשה באדם אחד שהיתה לו שדה אחת והיה מתפרנס ממנה כל ימיו, וכיון שהגיעה שנה שביעית, אמר לאריסיו: פרצו את גדריה וקצצו פרותיה וסתמו מעיינותיה! הלכו ועשו כך. לימים עברו עליה, וראו אותה שהיא דישה לבני אדם ולבהמות ולחיות, והיא חרבה ונטושה. התחילו מטפחין על פניהן, והלכו אצל בעל השדה ואמרו לו: ערב לך שתהיה אותה שדה שהייתה מכלכלת אותך בכל מיני מעדנים - דישה לכל? אמר להן: שוטים שבעולם! אין אתם יודעין ששנה זו - שביעית היא?! המתינו עד שתכנס שנה שמינית, ואתם רואין אותה טובה ממה שהיתה.

והלא ישראל עצמן נמשלו לשיעית, שנאמר (ישעיה ה, ז): כי כרם ה' צבאות בית ישראל. אף על פי שנשתעבדו ששה שעבודים: מצרים וארם ובבל ומדי ופרס ויון, בא השעבוד השביעי ואיבד כל המלכויות שלפניו, והשבת מישאל ששה דברים: שכינה, ואורים ותומים וקרבנות ומלכות ונבואה, ושביעי זה הוא ישמעאל.

ומניין שנמשלה מלכותו בשיעית? כתיב התם (ירמיה ז, כט): גזי נזרך והשליכי כי מאס ה' ויטש את דור עברתו, ובשיעית נאמר (שמות כג, יא): תשמטנה ונטשתה. אמר הקב"ה: יעבור השביעי הזה - ואני אשפיע עליכם טובות יתירין מן הראשונים שניטלו מכם, שנאמר (יחזקאל לו, יא): והטבתי מראשתיכם, ואומר (שם, לה): הארץ הלזו הנשמה היתה כגן עדן, ואומר (שם, ט): ונעבדתם ונזרעתם.

הברכות לשומרי שביעית

רבי יוסי אומר: כשם שנצטוו ישראל על השבת - כך נצטוו על השביעית. וכל המשמר שביעית כראוי, אברך אותו ואת ארצו ואת מעשה ידיו, וזוכה וקונה עבדים ושפחות ובהמות. וכל מי שאינו משמר שביעית כראוי, סוף שהוא מוכר נכסיו. אם חזר בתשובה - מוטב, ואם לאו - סוף שהוא מוכר ביתו.

אמר להם הקב"ה: הזהרתי אתכם בכמה מקומות על מצות שביעית, כל זמן שאתם מקיימין אותה אתם יושבים על אדמתו, ואם לא קיימתם אותה - אתם גולין ממנה. הא, לפי שמצות שביעית חמורה כל כך, אמר הקב"ה למשה: לך ואמור להם לישראל שלא הכנסתי אותן לארץ ישראל אלא על מנת שיקבלו עליהם מצות שביעית. (מדרש הגדול, ריש פרשת בהר)

ייסורי יחזקאל מכפרים על השביעית

אמר ליה ההוא מינא לרבי אבהו: אלהיכם גחכן [משחק בנביאיו] הוא, דקאמר ליה ליחזקאל (יחזקאל ד, ד): שכב על צדך השמאלי, וכתוב (שם, ו): ושכבת על צדך הימני. אתא ההוא תלמידא, אמר ליה: מאי טעמא דשביעיתא? - אמר ליה: השתא אמינא לכו מילתא דשויה לתרוייהו. אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא. והן לא עשו כן, אלא חטאו וגלו. מנהגו של עולם, מלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה, אם אכזרי הוא - הורג את כולן, אם רחמן הוא - הורג חציים, אם רחמן מלא רחמים הוא - מייסר הגדולים שבהן ביסורין. אף כך, הקדוש ברוך הוא מייסר את יחזקאל כדי למרק עונותיהם של ישראל. (סנהדרין לט).

השמיטה - רמז לאחרית ימי האדם

עניינו הוא, שהאנשים השלמים ראוי שיחוסו על אבדת זמנם יותר מאבדת כל הנכסים. שימי שנות האדם וחיו, הוא הדרך אשר ילך בו האדם להשיג שלמותו. וכמו שאמר במשנה (אבות פ"ד, משנה יז) יפה שעה אחת בתשובה

ומעשים טובים בעולם הזה, מכל חיי העולם הבא, כי ימי האדם ושנות חייו הם מעט מזעיר בערך השלמות שיקנה. לכן ראוי שלא יאבד האדם את זמנו, כי היום קצר והמלאכה מרובה. ולכן אמר רבי מאיר (אבות פ"ד משנה י) הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה.

וכדי שיהיה זה תמיד לנגד עיני האדם, ראתה החכמה האלהית להעירו במצוותיו על קוצר ימיו ומספר שנותיו, ומפני זה נכתב בתורה, שברא היוצר יתברך את עולמו בשבעה ימים, כדי שהחי יתן אל לבו שימי שנותיו הם שבעים שנה, ושלא יוציא אותם לריק, אלא במעשים נבחרים במעשה בוראם, ואז ביום השביעי ינוח וישבות בעולם הנשמות. ולזכר זה גם כן, באו שביעיות רבות בתורה.

וגם ימי הפסח הם שבעה, וימי ספירת העומר שבעה שבועות, וימי הסוכות שבעה, כולם - לזכור שימי שנותינו בהם שבעים שנה. ומפני זה צוה ה' יתברך במצות השמיטה והיובל, שש שנים לעבוד, ובשנה השביעית שבת שבתון, להעיר ולרמוז שבשנה השביעית - שהוא רמז לעשרת השנים האחרונים מימיו, אין ראוי שיעבוד עוד, כי הוא או בגבול הזקנה או בקבר.

ולכך שבת שבתון יהיה לארץ, ושבת לה', כי אז תדבק הנפש עם בוראה ותעזוב העסקים הגשמיים, ואמר: והיתה הארץ לכם לאכלה, שיאכלו ויוזנו במזון הצריך לנפשם, ולא יהיה זה לשרידים אשר ה' קורא לבד, כי אם גם 'לעבדך ולאמתך'. והתבואות שתוציא מעצמה יהיו הפקר, לרמז שכן יהיה אחרי מות האדם, שנכסיו וכל אשר לו, יהיו לאשר לא עמל בהם ולא גדלם. (אברבנאל)

"שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר בְּרִמְךָ וְאַסְפֹּתָ אֶת תְּבוּאָתָהּ" (כה, ג)

להקפיד על תפילה וקריאת שמע בזמנם

שש שנים תזרע סופי תיבות: שמ"ע, שהוא ר"ת: שחרית מנחה ערבית. ובא לרמוז שיזהר בקריאת שמע ובשלש התפילות לבל יעבור זמנם, כמו שכתב מר"ן ז"ל בשלחנו הטהור, כי אין לזוז ולהפיל ח"ו מדבריו שום תיבה. ומאור עינינו הבעש"ט ז"ל, היה נוהר להתפלל בכל יום עם נץ החמה כותיקין, ככתוב בצוואות הריב"ש. ואם לא היה לו מנין, היה מתפלל גם ביחידות.

וכל כך גדולה המעלה של הקורא קריאת שמע לפני יציאת השמש, עד שאמרו (ברכות כב): ירד לטבול, אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרנות עד שלא תנץ החמה, יעלה ויתכסה ויקרא. ואם לאו, יתכסה במים ויקרא. הרי לנו גודל ערך המצוה לקרות קריאת שמע קודם הנץ, ותיכף ומיד לסמוך לה את תפילת העמידה. וכתב מר"ן ז"ל (סימן נח ס"א) ומי שיוכל לכזין לעשות כן, שכרו מרובה מאד. וזיכה לעונה ולשמחה, כמו שאמרו (ברכות ט): על הפסוק (תהלים עב, ה): "ייראוך עם שמש". (ילקוט המוסר ואבני השהם)

"שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךְ" (כה, ג)

תוסף תת כחה לך

שואל הרב 'כלי יקר', וכי מצוה היא זו שיזרע שש שנים? ומדוע אפוא אמר הכתוב "שש שנים תזרע שדך"? אלא, בא הכתוב להודיע ולהשריש האמונה בלב הישראלי, כי דרך הארץ לזרוע שתי שנים ובשלישית להשאירה בור, לא כן בארץ ישראל, שם היה נס, כי שש שנים בלי הפסק תזרע שדך. ועוד נס שני, כי בשנה הששית לא רק שלא תחלש, אלא אדרבה - תוסיף תת כחה לך, "ועשת את התבואה לשלש השנים". ואמר הכתוב: התבואה בה"א הידיעה, שאותה תבואה שרגילה להוציא כל השנה, יהיה נס בתוך נס שתתברך באוצר, ותספיק לשלש השנים.

וגם הארץ תקפיד על זה, כי רצונה שיתגלגל זכות הבטחון על ידה. לכך נאמר: ושבתה הארץ שבת לה', ואז תרצה הארץ את שבתותיה. על כן יתחזק האדם במדת הבטחון בה', ואל יוציא כל זמנו בעסק העולם הזה, וגם לא יחשוב להניח ברכה אחריו, כי המחשבה הזאת - יכלה הזמן והיא לא תתקיים.

ועל פי זה פירשו המפרשים את הפסוק (תהלים נה, כג): "השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך", כי ה' גימטריא: כ"ו. השלך - כלומר, הוסף על שם ה' את יהבך - העולה ל"ו, סך הכל: ס"ג. והוא יכלכלך, כי שם ס"ג של פרצוף אמא, הוא הממונה על הפרנסה. [כי מנורה בדרום - סוד אבא, והשולחן (הרומז לפרנסה) בצפון - סוד אמא].

ובספר "העקדה" (פרשת בהר) נתן טעם לשמיטה, כדי שיוזכר האדם ימי חלדו וכי סוף אדם למות, וגם שיוזכר כי שיתא אלפי שני הוי עלמא (סנהדרין צו.), ואז תשבות הארץ בהשמה מהם.

"דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנִי נֹתֵן לָכֶם וְשַׁבְתָּה הָאָרֶץ שַׁבַּת לָהּ, שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךְ וְכו' וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִית שַׁבַּת שַׁבְתוֹן" (כה, ב-ד)

רומו לחיי העולם

נבאר בס"ד על פי מאמר רז"ל (נדה ל:), שקודם יציאת הולד משביעים את הנשמה - תהיה צדיק ואל תשמע לקול היצר הרע. וזהו שאמר: דבר אל בני ישראל כי תבואו אל הארץ אשר אני נותן לכם. רצונו לומר, היא הנשמה שכאשר תבוא בזה הגוף הנגוף, הנקרא בשם 'עיר', כמו שאמר הכתוב (קהלת ט, יד): עיר קטנה ואנשים וכו'. אזי: ושבתי הארץ שבת לה', רצונו לומר, שלא יחשוב האדם שיישאר חי תמיד על פני האדמה, אלא תמיד יזכור שיגיע הזמן שיפסוק וישבות חיותה, ועל כן יודרו בכל יכולתו לקיים התורה והמצוות. וזהו שאמר: שש שנים תזרע שדך, שהם חיי האדם בעולם הזה, כנגד ששת ימי השבוע, המותרים בעשיית מלאכה, ובשביעי יום מנוחה. וכך האדם, כל מה שיכול לעשות מעשים טובים - יעשה, בעבור ש'ביום השביעי' שהוא לאחר פטירתו מזה עולם ההבל, יותר לא יכול לעשות שום מצוה ותורה ומעשים טובים, כי אז יהיה שבת שבתון לארץ.

ואמר: שדך לא תזרע, כלומר שלא תוכל יותר לקיים שום מצוה, כמו שכתוב (תהלים פח, ו): במתים חפשי. כיון שאדם מת נעשה חפשי מהמצוות, וכמו שאם לא הכין מאכל מערב שבת - אין לו מה לאכול בשבת, כך אם לא עסק בתורה ומעשים טובים בעולם הזה, לא יוכל ליהנות עם הצדיקים בעולם הבא. ומכך נלמד, כמה וכמה צריכים אנחנו לחזק לבנו ביראת השם יתברך ולקיים מצוותיו, כדי לעשות נחת רוח לבוראנו, על מה ששלחנו לעולם הזה, בכדי שלא נכנס בבושה לפניו יתברך.

"שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שְׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר בְּרִמְךָ וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִית שַׁבַּת שַׁבְתוֹן" (כה, ג-ד)

שנת השמיטה - השלמה לכל חדשי ניסן ותשרי

כתב הרב חיד"א (חומת אנך), כי הנה התיבה "שש" נכתבה פעמיים, והאחד לכאורה מיותר, כי היה צריך לומר: שש שנים תזרע שדך ותזמור כרמך.

אלא יש לבאר ע"פ הגמרא (ברכות לה:): האומרת, כי אמר רבא לתלמידיו, שלא יבואו אצלו ללמוד שני חדשים בשנה, שהם ניסן ותשרי. שכן חודשים אלו, הם זמן עבודת השדה ואסיפת הפירות, ועדיף שיעשו כדי פרנסתם בחדשיים הללו, וכך תהיה להם פרנסה כל השנה.

ויש לשאול, והלוא כתוב (יהושע א, ח): "והגית בו יומם ולילה", וחייב זה הוא גם על אותם שני חודשים, ונמצא שאינם מקיימים את החיוב בימים אלו?! לכן קבעה התורה שאחת לשבע שנים ישמטו את האדמה, ונמצא שהם משלימים את החדשים הללו במשך אותה שנה, שכן במשך שש שנים מצטברים שנים עשר חדשים אשר בהם עובדים ולא לומדים, ואת אותם י"ב חודש משלימים בשנת השמיטה.

ולכן אמר הכתוב: "שש שנים תזרע שדך" - בחודשי ניסן, וא"כ יש לך ששה חדשים שלא עסקת בהם בתורה, "ושש שנים תזמור כרמך" - בחודשי תשרי, וא"כ יש לך עוד ששה חדשים שלא למדת, ולכן אני מצוה אותך לעשות שמיטה - "ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ".

"וּסְפַרְתָּ לְךָ שִׁבְעַת שָׁנִים שְׁבַע שָׁנִים שְׁבַע שָׁנִים שְׁבַע שָׁנִים שְׁבַע שָׁנִים שְׁבַע שָׁנִים שְׁבַע שָׁנִים תִּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה" (כה, ח)

היום קצר והמלאכה מרובה

הנה, הפסוק מאריך במנין השנים, ומונה אותם במספר כללי ושוב במספר פרטי, וצריך ביאור למה האריך בזה. וביאר המגיד מדובנא, כי הכתוב בא ללמד את האדם עצה טובה כיצד יהיה מבטו על החיים. שהרי המשנה אומרת (אבות פ"ב מט"ו) היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים ובעל הבית דוחק. האדם מטבעו הינו עצל, ואוהב לדחות את מלאכת עבודת ה' לזמן מאוחר יותר. והסיבה לכך, כי היצר הרע אומר לאדם: והלוא יש לך עוד הרבה זמן לחיות בעולם הזה, ומדוע תמהר לטרוח עכשיו? בינתיים, עשה מה שלבך חפץ, אכול ושתה, תטייל ותהנה ממה שיש לעולם הזה להציע לך, ואח"כ תוכל גם ללמוד ולעשות מעשים טובים.

ממשיך היצר ואומר: צא וחשוב, הרי אורך חיך הוא לכל הפחות שבעים שנה, ובכל שנה יש שלש מאות ששים וחמשה ימים, כשתכפיל זאת בשבעים שנה, יצא למעלה מעשרים וחמשה אלף ימים! כעת, תכפיל את כל

הימים הללו בעשרים וארבע שעות, נמצא שיש לך יותר משש מאות אלף שעות. הרי שיש לך זמן די והותר, ומה לך למחר כל-כך?!

אמנם, כל זה הוא רק מעצת היצר, ועל כך המשנה מזהירה אותנו: 'היום קצר' - כל חיי עולם הזה הינם קצרים, 'המלאכה מרובה' - אל תסתכל רק על זמן החיים, תסתכל גם על התורה והמעשים טובים, ותראה כמה התורה

ארוכה - ואיך תספיק ללמוד את כולה?!

זהו שאומר הפסוק כאן, אל תראה את כל הזמן רק לפי חלקיו קטנים, ותאמר שיש לך לחיות יותר משש מאות אלף שעות, אלא תחלק אותן לחלקים גדולים: כמה שנים יש לך? כמה שמיטות יש לך? וכמה יובלות יש לך?

וכשתסתכל כך, תראה שיש לך אולי יובל וחצי בדוחק, והוא זמן מועט מאד. או אז תבין כי עליך לנצל את הזמן ולא להתעצל. שהרי האדם בעולם הזה הוא כמו גר, שכן כל חיי העולם הזה הינם זמניים, והעיקר זה הסוף - לזכות לחיי

העולם הבא. ואם לא ינצל את חיי העולם הזה - איך יזכה לחיי העולם הבא?! מי שטרם בערב שבת הוא יאכל בשבת!

וממשיל זאת המגיד כדרכו - במשל: עני אחד היה מסתובב בעיירות ומקבץ נדבות, אחרי כמה זמן התאושש ממצבו ונעשה בעל בית בעיירה קטנה, ומני אז החל להתגאות בפני אחרים על עשרו, עד שבא אליו חכם אחד ואמר

לו: וכי מה לך כי תתגאה בעשרך? והרי מעודך הורגלת להסתובב ולקבץ פרוטות, ופעם היית מקבץ כמה מאות פרוטות, אבל היום יש לך כבר אלפים ורבות של פרוטות, ולכן אתה חושב עצמך לעשיר. אך אם תלך ותחליף את המטבעות

שלך לדינרים וסלעים, תגלה שיש לך רק מעט מטבעות. כך הוא הנמשל לאדם שרואה את כל השעות שלו, אבל לא מתבונן בזה, שאם יראה אותם בכלליות - במנין שמיטות ויובלות, יגלה עד מהרה שאין לו הרבה זמן. (דרש יהודה)

"וְקִדְשְׁתֶּם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה" (כה, י)

לקדש גם את שעת השינה

רבנו יוסף חיים ע"ה אומר (בא"ח דרושים): ידועים דברי הגמרא (שבת דף פט:), שלעתיד לבוא הקב"ה בא ליצחק אבינו ואומר לו: בניך חטאו. כדי שייבקש עליהם רחמים וינצלו מהעונש. ויצחק עושה עמו חשבון: והרי ימי שנותיו של

אדם - שבעים שנה, ועד גיל עשרים, אין מענישים בבית דין של מעלה. נותרו אפוא חמישים שנה, כעת, חצי מתוך זה נוריד, כי הם לילות ולא עשו בהם עבירות, ועוד חצי מהנותר לאכילה ושתייה וכו', וממה שנשאר חצי עלי וחצי

עליך. וכך מזכה יצחק את עם ישראל.

לזה אומר הקב"ה: אל תסמכו על יצחק שיוציא אתכם זכאים, אלא "וקדשתם את שנת החמישים" - "שנת" מלשון שינה, כי גם אם אכן יצחק יזכה אתכם בזה שלא תענשו, עדיין בכדי לקבל שכר, עליכם לקדש גם את השינה,

ולעשותה לשם שמים.

"וּקְרַאתֶם דְּרוֹר בְּאַרְצְךָ לְכָל יִשְׂרָאֵל" (כה, י)

לימוד הזוהר יביא את הגאולה

ב'תיקוני זוהר' (תיקון ו' דף כג): מסופר, כי אליהו אמר לרשב"י (מתורגם ללשון הקודש): "רבי, רבי! אתה הוא עץ גדול וחזק בתורה, בענפים שלך, שהם האיברים הקדושים, כמה עופות נחים שם, של נשמות קדושות כדוגמה של

מעלה, שנאמר בו (דניאל ד, ט): וּבְעֵנְפוֹתָי יִדְוֶן צִפְרֵי שְׁמַיָא [ובענפיו ידורו צפרי השמים], וכמה בני אדם למטה יתפרנסו מאותו חיבור שלך, כאשר יתגלה למטה בדור האחרון בסוף הימים, ובגללו: וקראתם דרוור בארץ. ע"כ. כלומר, בזכות

ספר הזוהר תהיה גאולה לשכינה ולעם ישראל.

ומי לנו גדול מאליהו הנביא זכור לטוב, אשר תפקידו לבשר לישראל על הגאולה העתידה. כמו שכתוב (מלאכי ג-ג): "הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על

אבותם". והנה, הוא בעצמו בא ומגלה לתנא האלוקי רבי שמעון בר יוחאי, כי בזכות הגילוי של הזוהר הקדוש בדור האחרון בסוף הימים, נזכה לגאולה. כמו שכתוב: "וקראתם דרוור בארץ".

וכן אמר 'רעיא מהימנא', שהוא נשמת משה רבנו, לרשב"י (פרשת נשא קכד:), כי בזכות הלימוד בזוהר הקדוש אשר שרשו מבינה הנקראת אימא עילאה, יזכו ישראל לצאת מן הגלות ברחמים.

וזו לשון קדשו (בתורגם ללשון הקודש): "והמשכילים יבינו (דניאל יב, י), מצד הבינה שהוא אילן החיים, בגללו נאמר (שם שם, כג): והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע. בזה החיבור שלך שהוא ספר הזוהר, מהזוהר של אימא העליונה היא

התשובה, באלו לא צריך נסיון, ובגלל שעתידים ישראל לטעום מאילן החיים שהוא ספר הזוהר הזה, יצאו בו מן הגלות ברחמים, ויתקיים בהם (דברים לב, יב): "ה' בדד ינחנו ואין עמו אל נכר". ע"כ.

זהו מה שכתוב: "וקדשתם את שנת החמישים שנה", כי בזכות גילוי שער החמישים נזכה לגאולה, "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה", שבזכות לימוד הזוהר הקדוש - יהיה דרור וגאולה לעם ישראל במהרה. וכותב בעל ה'אור החיים' הקדוש (שמות יט, ה) לבאר, מדוע המתין הקב"ה עד ששקעו ישראל במצרים במ"ט שערי טומאה ולא הוציאם לפני זה. שהסיבה לכך היא, כי הקב"ה רצה שיכנסו ישראל בפועל ממש במ"ט שערי טומאה, בכדי שיוציאו משם את ניצוצות הקדושה שנפלו שם.

אמנם, לא יכלו להיכנס בפועל בשער החמישים של הטומאה, כי אם היו נכנסים לשם - לא היו יכולים ח"ו לצאת משם לעולם, שכן באותו זמן עדיין לא קבלו את התורה, ורק בכח התורה ניתן לצאת משער החמישים.

וממשיך ה'אור החיים' וכותב, כי דורות האחרונים, באמצעות תורתם יוכלו אף להיכנס לשער הנ' ולהוציא בלעז מפיו, ואז ספו תמו בחינת הטומאה בע"ה.

עוד כתב, כי התורה הקדושה, היא בבחינת אבן שואבת, והעסק בה מסוגל לברר ולהוציא את ניצוצות הקדושה מתוך הטומאה.

וזה מה שאמר 'רעיא מהימנא' לרשב"י בשבח הזוהר "בהאי חיבורא דילך דאיהו ספר הזוהר... יפקון ביה מן גלותא ברחמי", כי יש כח בלימוד הזוהר הקדוש לברר כל ניצוצות הקדושה, ואפילו אותם המצויים עמוק עמוק בשער החמישים.

וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לְעַמִּיתְךָ אוֹ קָנָה מִיַּד עַמִּיתְךָ אֶל תִּזְנֶה אִישׁ אֶת אַחִיו" (כה, יד)

מכירת חולי לגוי

ב'ספר חסידים' (סימן תמה), הובא מעשה בחולה אחד שהגיע עד שערי מות, והיה שם איש אחד שאמר בבדיחותא לחולה: "תמכור לי החולי שלך". ענה לו החולה: "אם תתן לי כך וכך ממון, אמכור לך החולי". אמר לו האיש: "אתן לך". מיד עמד החולה ושב לאיתנו, והשני חלה ומת תחתיו.

ומעשה דומה הביא החיד"א זצ"ל בהגהותיו 'ברית עולם' על הספר חסידים שם, וזו לשונו: "וגם אני שמעתי מאדם גדול שראה בעיניו גוי שמכר החולי, והמוכר נתרפא, והקונה תיכף נלכד בחולי רחמנא ליצלן".

ועיין בשו"ת 'חתם סופר' (יו"ד סימן שלט), שנשאל מאחד על דבר כהן שיש לו חולי נכפה [-מחלת הנפילה, אפילפסיה] רחמנא-ליצלן, ונמצא בספר שיש לזה תרופה שיתן החולה את ידו ליד ערל מת, ויאמר לחש: "קח ממני החולי שאינו מזיק לך, ולי אתה מטיבו", וכבר ניסה אחד רפואה זו ונתרפא. והתירו ה'חתם סופר'.

וְלֹא תִזְנֶה אִישׁ אֶת עַמִּיתוֹ וְיִרְאֶת מְאַלְהֵיךָ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (כה, יז)

חומרת איסור אונאה

כאן כתבה התורה אזהרה שלא להונות איש את אחיו. ואמרו רז"ל (בבא מציעא מט:): האונאה עד שתות בדמיו. כלומר, אסור למכור לחברו ביותר משישית בשווי המקח. כגון, אם היה שוה חמש - לא ימכור אותו בשש.

ורמזו המפרשים, כי סופי תיבות "איש את עמיתו ויראת" הם: שתות. ומה שהתורה רמזה זאת בסופי התיבות, לרמז שסופו להיפרע על כך.

ועוד, מכך שסמכה התורה דין זה לפסוק (לעיל יג): תשובו איש אל אחוזתו, רמזה בזה, שבמקרה בו נעשתה האונאה בשתות, יש להחזיר המקח או יחזיר לו האונאה. אבל ביותר משתות בטל המקח, ואפילו החזיר את היותר שלקח ממנו, יכול המתאנה לדרוש שיתבטל המקח. וממילא למדים אנו שבפחות משתות אינו חוזר, שאם לא-כן היה לו להשמיענו רבותא, ולרמזו שאף בפחות משתות בטל המקח.

ובפרק הזהב (בבא מציעא נט:), אמר רב חסדא: כל השערים ננעלו חוץ משערי אונאה. אמר רבי אבהו: שלשה אין הפרגוד ננעל בפניהם; אונאה, וגזל, ועבודה זרה. וכיצד היא האונאה? כגון, מי שיודע בחברו שאינו יודע בטיב משא ומתן, אם יבא אצלו וישביח לו מקחו במה שאין בו, וימשכהו בדבריו, ויגרום לו לקנותו ביותר משווי או לגנוב דעתו - כל זה נקרא גניבת דעת ומרמה ותחבולה.

ורבים מעמי הארץ לא יודעים מאיסור זה, ולפי דעתם אין זה כי אם חריצות וחריפות, וזה מדרך הגיבורים במשא ומתן. ודבר זה גורם שהעולם הולך ומתמעט, וגלגל העניות הולך וחוזר בעולם, וחושבים בדעתם שמרויחים לפי שעה, ואינו אלא כמאמר הנביא (ירמיה יז, יא): עושה עושר ולא במשפט. וכל אחד חושב שלעולם יהיה כך, ו"אני ואפסי עוד" (ע"פ ישעיה מז, ח), קימה היתה לו, "הבוטחים על חילם וברב עשרם יתהללו" (תהלים מט, ז).

אך הם לא יראו את הנולד, כי לא תדע מה ילד יום, יצבור ולא ידע מי אוספם, כי בעינינו ראינו ואבותינו סיפרו לנו, שכמה עשירים ירדו מנכסיהם, ההפוכה כמו רגע, התעיף עיניך בו ואיננו, אוי למי שנהפך עליו הגלגל, ואז באותה שעה אפילו רצה לתקן אשר עיוות אין בידו לא כסף ולא שוה כסף, וצועק על מה שעבר, וזוזים זוז ממקומם.

יודוע, שתחילת דינו של אדם על משא ומתן באמונה (שבת לא.), והירא את דבר ה', יקרא מקרא שכתוב (משלי ג, ה): ואל בינתך אל תשען, וילך אצל תלמיד חכם וילמד ממנו דרך ישרה שיבור לו האדם. ואל יאמר אני בעל שכל גדול, וכל תחבולותיי על פי האמת והצדק, שאין אדם רואה חובה לעצמו, ואפילו מה שלפי דעתו אמת - אינו אמת. ועל זה וכיוצא בזה אמר החכם (משלי כו, יב): ראיתי איש חכם בעיניו - תקוה לכסיל ממנו. שהכסיל יודע בעצמו שהוא היום כסיל, וכאשר תהיה לו שעת הכושר - יחזור בתשובה. אבל מי שהוא בער ולא ידע, אלא חכם בעיניו, לא שייך לו לעשות תשובה. אם כן, צריך האדם הסוחר להתייעץ עם מי שהוא גדול ממנו, להודיעו דרך משא ומתן. (מוסר חכמים)

מעשה נורא ברבי משה גלנטי זצ"ל

ומעשה שהיה עם מהר"ם גלנטי ז"ל שהיה חי בימי הרב האריז"ל. יום אחד, בעת שהיה יושב עם הרב אמר לו רצוני שתראה במצחי אם יש בידי עון, אמר לו: אני רואה, כי יש בידך גזל. באותה שעה נצטער הרב צער גדול, ולבש שק ואפר וישב משתומם. והרב הנזכר, היתה מלאכתו בצמר גפן שנטווה על ידי נשים. למחר באו הנשים לעשות מלאכה, ראו את הרב לובש שק ומצטער בנפשו צער גדול. בא הרב ז"ל ונתן לפניהם תל של פרוטות, אמרו לו: על מה אדוני מצטער? אמר להם: יש בידי גזל ואיני יודע למי, רצוני כי מי שיודע שיש לו אצלי שום דבר, יבא יטול את שלו ותמחלו לי אתם מחילה גמורה. עמדה אחת מהן ולקחה שתי פרוטות, וענו כולם ואמרו: מחול לך.

אמרו לה לאשה: למה לקחת שתי פרוטות? אמרה להם: יום אחד היתה מלאכתי בצמר גפן דק ביותר מחברותי, ונתן לי הרב כמו חברותי, ונתאנתי בשתי פרוטות. לאחר מכן, הלך בשנית אצל הרב ואמר לו הרב: וסר עונך וחסאתך תכופר, ונמחל עון הגזל ולא נשאר בידך שום רושם. (מוסר חכמים)

מה אומרת הקרקע?

סיפר הגאון רבי אברהם הכהן זצ"ל, רבה של ספקס שבתוניסיה: מעשה בשני בעלי דין שבאו לפני הדיין להגיש את תעצומותיהם על אודות חלקת קרקע, זה אומר כולה שלי, וזה אומר לא כי, אלא שלי היא. זה טוען טענותיו, וזה משמיע נימוקיו, וכרגיל, דרך כל איש ישר בעיניו, כל אחד מתחפר בעמדתו, בטוח שהצדק עמו.

נסה הדיין לפשר ולתווך, לקיים מה שנאמר: האמת והשלום אהבו, דין אמת שישכין גם שלום, פשרה צודקת שתהיה מקובלת על הכל, אך לשוא. כל אחד היה בטוח שהקרקע שלו היא, ומדוע יוותר לחברו במאומה, קם הרב מכסאו ואמר: שלמה המלך אמר, כי טוב מראה עינים, רצוני לראות את קרקע המריבה, תמהו המתדיינים, מה יתן ומה יוסיף מראה המגרש, אך זה רצון הדיין, והוא כבודו. נלוו אליו אל שטח המריבה, עמד הרב על קרקע השנויה במחלוקת, הביט בה וסכם: אתה אומר ששלך היא, אכן כן אישר האיש, ואתה טוען ששלך היא, אמר הרב, אמנם כן השיב רעו, עתה, אמר הרב לא נותר לי אלא לשמוע מה אומרת הקרקע עצמה, למי היא שייכת, השתאו המתדיינים, והרב התכופף אל הקרקע, הטה אזנו בשנים לב, כעבור רגע קט הזדקף ואמר, הכל בהיר ונהיר, היודעים אתם מה השיבה הקרקע, אמר הרב, הקרקע אמרה לי ששניכם כאחד שלה שכן סוף שניכם למות ולהיטמן בה, אם כן מה לכם לריב עליה, השלימו ביניכם וחיו בשלום, נרעשו מתשובתה של הקרקע, מדבריו של הרב, וקבלו את הצעת הפשרה.

"ולא תזנו איש את עמיתו" (כה, יז)

הקב"ה מקפיד על האונאה

בגמרא מסכת בבא מציעא (נט.) מובא מחלוקת גדולה שהיתה בין רבי אליעזר לחכמים, אודות תנור שחתכו לחוליות, והניח חוליא על גבי חוליא ונתן חול בין החוליות ונמצא שאינן מחוברות זו לזו, ומבחוץ טח את התנור בטיט כדרך שעושים לתנורים. שרבי אליעזר מטהר את התנור, הואיל ויש חול בין החוליות, ובכך אינו נחשב לתנור שלם, ולכן אינו מקבל טומאה. וחכמים מטמאים, לפי שהטיט מבחוץ מחבר את החוליות ונחשב הוא לתנור שלם.

בלהט הויכוח, אמר להם רבי אליעזר בהצביעו על עץ חרוב שעמד בסמוך: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. ואכן, לנגד עיניהם המשתאות נעקר החרוב ממקומו וחזר לאחוריו ארבע אמות, ולאחר מכן חזר וישב במקומו. אך הם לא התפעלו יתר על המידה ואמרו לו: אין מביאין ראייה מן החרוב. השיב להם רבי אליעזר: אם הלכה כמותי -

אמת המים העוברת כאן תוכיח. מיד חזרו המים לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאין ראיה מן המים. אמר להם: אם הלכה כמותי - כתלי בית המדרש יוכיחו, ולפתע נטו כתלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים אלו עם אלו, אתם מה לכם? תנא: לא זקפו - מפני כבודו של רבי אליעזר, ולא נפלו - מפני כבודו של רבי יהושע. ועדיין מוטים ועומדים.

אמר להם: אם הלכה כמותי היא - מן השמים יוכיחו. יצאה בת קול ואמרה להם: מה לכם אצל רבי אליעזר, שהלכה כמותו בכל מקום?! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר (דברים ל, יב): לא בשמים היא!

מאי לא בשמים היא? אמר רבי ירמיה: כבר נתנה לנו תורה על הר סיני, וכתוב בה (שמות כג, ב): אחרי רבים להטות. **מצאו רבי נתן לאליהו הנביא,** ושאל אותו: מה אמר הקב"ה באותה שעה? אמר לו: היה צוחק ואומר: נצחוני בני, נצחוני בני.

הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש. ונמנו עליו וברכוהו [כלומר, נדו אותו], ואמרו: מי ילך ויודיעו על כך שהוא מנודה? אמר רבי עקיבא: אני אלך ואודיעו, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו, ויחריב את העולם כולו.

הלך ולבש שחורים ונתכסה שחורים, וחלץ מנעליו וישב לפניו ברחוק ארבע אמות. אמר לו רבי אליעזר: עקיבא! מה יום מיומים? אמר לו: כמדומה לי שחבריך בדילים ממך. אף הוא זלגו עיניו דמעות, וחלץ מנעליו ונשמש וישב על גבי קרקע. באותה שעה לקה העולם, שלישי בחיטים ושלישי בזיתים ושלישי בשעורים, ויש אומרים אף בצק בידי אשה תפח.

תנא, חרון אף גדול היה באותו היום, שכל מקום שנתן בו עיניו רבי אליעזר, נשרף. ואף רבן גמליאל היה מהלך בספינה, ועמד נחשול בספינה לטבעו. אמר: כמדומה אני שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס. עמד על רגליו ואמר: ריבונו של עולם! גלוי וידוע לפניך, שלא לכבודי ולא לכבוד בית אבא עשיתי זאת, אלא לכבודך שלא ירבו מחלוקות בישראל, מיד נח הים מזעפו.

אימא שלום, אשתו של רבי אליעזר, אחותו של רבן גמליאל הייתה, כל יום לא היתה נותנת לו ליפול על פניו בתחנון, ואותו יום נראה לה כי ראש חודש היה, שנתחלף לה בין מלא לחסר. ויש אומרים, בא עני ועמד על הפתח, והוציאה לו לחם. מצאה אותו נופל על פניו, אמרה לו: קום! הרגת את אחי! ואכן, באותה העת יצא קול שופר מבית רבן גמליאל להכריז שנפטר. אמר לה: מהיכן ידעת? אמרה לו: כך מקובלני מבית אבא, כל השערים ננעלים, חוץ משערי אונאה.

"וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל בְּשָׁנָה הַשְּׁבִיעִית הֵן לֹא נִזְדַּע וְלֹא נֶאֶסַף אֶת תְּבוּאֹתֵינוּ" (כה, כ)

שמירת השמיטה - סגולה לאריכות ימים

פירש הרב 'נועם אלימלך', שהפסוק: מה נאכל בשנה השביעית, הוא רמז לעולם שכולו שבת. שיכין בששת ימי המעשה - אלו ימי שנותינו, כי מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, וזה שכתוב ושבתה הארץ שבת לה' - לעולם שכולו טוב.

וכתב בעל הטורים על הפסוק (דברים טו, ב): וזה דבר השמיטה, פירוש, שתדבר לפני האל, יהי רצון שיעשה שמיטות הרבה בימיו. וזהו שכתוב: שמוט, לשון הווה. כלומר, שיזכה להאריך ימים וכך יזכה לשמיטות הרבה. וגם ע"י זה יכפה את השטן שלא יוכל לקטרג עליו, והרמז לכך: 'השמיטה' - גימטריא: שטן.

ולזה נסמכה מצות ריבית לשמיטה, כי טעם אחד להם. שכן גם טעם השמיטה הוא כדי שנשים תמיד בטחוננו בה' כמו שנכתב לעיל.

והטעם שהזכיר לשון 'נשך' ולשון 'תרבית' - כי אצל הלווה הוא נקרא 'נשך' היות והדבר דומה לו כנחש הנושך בעקב, והארס הולך ומבצבץ ועולה עד קדקודו, כעין הרבית, אשר בתחילה הוא הפסד מועט, אך אחר כך הולך וגדל עד שכבר אינו עומד בחובות. לא כן אצל המלוה, הוא קרוי 'תרבית', כי מרבה הוא את הונו לפי דמיונו, אבל באמת נכסיו מתמוטטים. (כלי יקר)

כספי הריבית נופלים לס"מ וחילותיו

וכתב הרב 'דעת חכמה', כי פרוטה של ריבית מכלה את כל ממונו שהרויח בזיעת אפו, והוא אוכד בענין רע ואחריתו עדי אוכד, ונופל ביד ס"מ ולילית ומגבירם עליו. והרמז: סמא"ל ולייל"ת עם הכולל, גימטריא: ריבית.

וכתב בעל הטורים על הפסוק (שמות כב, כד): לא תשימון עליו נשך, כי תיבות אלו הם בגימטריא: אלף ושכ"ג. כמנין: "אחד הלוח והמלוה אחד העדים והסופר ואחד הערב עוברין בלאו".

עוד כתב בעל הטורים, כי 'רבית' הוא אותיות 'תרי"ב'. לרמזו שעבר על תרי"ב מצוות אחרות שבתורה. וידיעת ההפכים אחת היא [כלומר, ומי שנמנע מלקחת רבית], כאלו קיים כל המצוות.

עוד כתב שם, כי 'נשך' עולה בגימטריא: 'זה נחש'. רוצה לומר, כשם שנשיכת הנחש מתפשטת בכל הגוף, וגם הנחש אינו מתרפא - כך גם המלוה אינו קם ומתרפא לעולם.

ואחד הלוח ואחד המלוה עוברים באיסור, ואמרו ז"ל (קידושין כ). "לזבין אדם ברתיא ולא לזויף ברביתא" [פירושו: ימכור האדם את בתו, ולא ילווה בריבית]. (מוסר חכמים)

"וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו" (כה, כ)

כשלא שואלים מה נאכל - מקבלים את השפע

מספר הגאון הקדוש בעל 'היכל הברכה' מקאמאראנא זי"ע, (פרשת ואתחנן, דף לה:): מה ששמע בעצמו מפי קדשו של הרבי ר' זושא זי"ע. שבזמן עניותו של הר"ר זושא זי"ע, היה משמש בעיר אוסטראה, והיה דרכו בקודש שהתענה שנים ושלושה ימים רצופים, ואח"כ היה הולך לבקש מאיזה בעל - בית שיתן לו לחם להשיב נפשו.

פעם אחת אמר ר' זושא זי"ע בלבו, שללכת ולבקש לחם - הוא חסרון באמונה. ולכן קיבל על עצמו שמעתה יבטח באלהיו באמונה שלימה, ולא יבקש מזולתו כלום. וכן עשה, שלאחר שהתענה שלשה ימים כדרכו, לא ביקש משום אדם כלום, וכך לא היה מי שיתן לו שום דבר. ונעשה מזה רעש גדול בשמים, כי אף שהיו שם אנשים כשרים הרבה [העיר אוסטראה בימים ההם הייתה עיר מלאה חסידים ואנשי מעשה], מכל מקום לא היה מי שראוי שתזדמן לפניו מצוה גדולה כזו - לקיים נפש קדושה זו. ומשלא בא איש לעזרתו, עשה לו הקב"ה נס, וברא שני "מעיינות" בפיו, האחד הוציא דבש והאחר הוציא חלב, ושלושה חדשים היה ניזון מזה.

אחר עבור שלושה חדשים, בא אליו איש אחד ואמר לו: "זושא, קח לך ששה גרושים וקנה לך לחם", ומיד ברגע ההוא נפסק שפע החלב ודבש. כך סיפר הצדיק למורי - חמי [הוא הרה"ק מהרא"מ מפינשטוב זי"ע]. ומסיים הרב: "הרי תראה אחי, שנוח לפני השם יתברך לשנות סדרי בראשית, מליתן דורון וזכות מצוה למי שלא זכה וראוי לזה".

והנה ידוע, מה שאיתא ב'נועם אלימלך' בשם אחיו הרה"ק הר"ר זושא זי"ע על הפסוק (ויקרא כה, כ): וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית גו' וצויתי את ברכתי לכם. שכאשר ברא השם יתברך את העולם, ברא בו צינורות המושכים שפע לצרכי בני אדם, ובאופן שהשפע לא יפסיק כלל. רק כשהאדם נופל ממדרגתו, ואין לו בטחון כבורא ברוך הוא, אז בזה גופא מפסיק הוא את השפע, ואז צריך השי"ת לצוות מחדש על השפע כמו מתחילת הבריאה.

וזהו מה שמלמדת התורה, שאם יבטח האדם בה' ולא ישאל כלל מה יאכל, לא יחסר לו כל טוב. אך גם אם "תאמרו מה נאכל", וע"י זה תגרמו ח"ו שתפסיקו השפע, הבטיחה התורה הקדושה ש"וצויתי את ברכתי לכם", היינו שיחדש השם יתברך את השפע בברכתו, כלומר, שיצטרכו ציווי מיוחד על זה. ע"כ תורף דבריו הקדושים. והוא כעין עובדא הנ"ל, שבעת שלא שאל הר"ר זושא זי"ע "מה אוכל", אזי נמשך אליו השפע מן השמים בלי הפסק כלל.

רבי זושא רעב

מנהגו של ר' זושא מאניפולי היה, שבכל יום בבוקר אחר התפילה, היה עומד ונושא עיניו לשמים, ואומר להקב"ה "זושא רעב", ומיד היו מכניסים לו השמשים את האוכל. פעם אחת, אמר השמש לעצמו: מדוע הרבי אומר זאת בכל יום, כאילו המזון ניתן לו בזכות אמירתו, והלוא אני הוא שמכניס לו את האוכל מידי יום, כעת אנסה ואראה, אם לא אביא לו אוכל יום אחד, מה יעלה בגורלו, וכך עשה.

למחרת, כאשר רבי זושא נשא עיניו והכריז כדרכו 'זושא רעב', עמד שמשו בחוץ ולא נענה לקריאתו. אלא שאז להפתעתו, נכנס אדם זר עם מגש עמוס במטעמים והגישו לפני רבי זושא. משיצא הלה, ניגש השמש להלך ושאלו לפשר הענין, מה ראה לנכון להביא לפני רבי זושא ארוחת בוקר כה מפוארת. ענה הלה, כי הוא אורח בעיירה, ובאותו בוקר כאשר צעד בדרכו לתפילה, נתקל בשלולית גדולה אשר לא אפשרה את המעבר ברחוב, משהתבונן בה וכה ראה והנה הניחו העוברים ושבים קורת עץ גדולה בכדי לאפשר מעבר צר עליה, אלא שבאותו רגע עבר שם הלך עני ומרופט. מיודענו חמד לו לצון, ובעט בקורה, כך שאותו הלך נפל והתרטב כולו במי השלולית הבוציים.

משהור האורח לאכסנייתו, סיפר לבעל הבית את אשר אירע עם אותו הלך עני. מששמע זאת בעל הבית התחדדו חושיו, ומיד החל מברר לפרטי אותו עני, כיצד היה נראה ואילו בגדים לבש, לאחר חקירה קצרה נחרד בעל הבית וסיפר לו כי ההלך העני היה לא אחר מאשר רבי זושא הצדיק. האורח שלא ידע את נפשו על אשר עולל, ביקש מהאכסנאי עצה כיצד לפייס את הצדיק, והוא יעץ לו שיכין ארוחה דשנה ויבוא עמה לצדיק ויבקש את סליחתו, ואכן כך הוא עשה.

לאחר מכן, כאשר נכנס השמש לרבי זושא, פנה אליו רבי זושא בחיך ואמר לו: רואה הינך, כי אכן הקב"ה הוא זה שמפרנס אותי ומאכיל אותי בכל יום, ואתה אינך אלא שליחו של הבורא. משלא רצית לעשות שליחותך, הרי שהרבה שלוחים יש לו למקום...

״וְצִוִּיתִי אֶת בְּרַכְתִּי לְכֶם״ (כה, כא)

ברכת ה' בשנת השמיטה בישוב קוממיות

מספר הגאון רבי בנימין מנדלזון זצ"ל, רבה של קוממיות: בשנת השמיטה תשי"ט, בחדשים הראשונים של שנת השמיטה, קצרו במושב קוממיות בשדות - מאכלי בהמה שזורעו לפני שביעית, וזאת ע"פ דעתו של הרמב"ן המתיר לקצור בשביעית ולאכול בקדושת שביעית.

והנה, יום שישי אחד, הגיעה לפתע להקת ארבה לכפרים הסמוכים. ואנשי מקומנו באו אלי בחרדה, שיש סכנה גדולה של אכילת כל הנורע בידי הארבה, ואמרת: נראה ישועת השם יתברך בשמיטה. והנה, בא מחנה גדול של ארבה עד לגבול קוממיות, וכאשר אך הגיע לגבולנו - תיכף פנו לנו עורף, וכלעומת שבאו כן הלכו, ולא נשאר ארבה אחד בכל גבולנו ולא הזיקו מאומה.

כשסיפרתי זאת למרן הרב מבריסק זצ"ל אמר: זה מופת שצריכים לספר. וציווה להביא את ספר הרמב"ן ז"ל על שמות, וקרא לפנינו את דברי רמב"ן ז"ל (שמות י, יד) בשם ר"ח ז"ל שכתב, מעת עתירת משה רבנו עד עכשיו, אין ארבה מפסיד בכל גבול מצרים. ועל זה נאמר (תהלים קה, ב): שיחו בכל נפלאותיו. עכ"ל. ולמדנו כי כוונת מרן זצ"ל, שמהרמב"ן ז"ל מוכח, כי נפלאות הקשורים בארבה - צריכים לספר.

מקרה נוסף, בשנת תשי"ז החליטה הסוכנות לנטוע פרדסים לכמה ישובים, וביניהם גם 'קוממיות'. אמנם, העמדנו תנאי שמסכימים אנחנו לכך, רק אם יתחייבו לשמור את כל הלכות שמיטה בפרדס לפי ההוראות. הם סרבו למלאות אחר התנאי שלנו, ואנחנו עמדנו על זה כצור חלמיש, מה שגרם לעיכוב של יותר משנה. במשך הזמן, התייאשו כבר מכל הפרדס, הגם שבעבודות הפרדס היו מתפרנסות כמה וכמה משפחות, והייתה מגיע הרווחה לקוממיות, וגם כ"ק האדמו"ר מגור (שליט"א) [זצ"ל] הסכים איתנו, ועודד אותנו באומרו כי "קוממיות חיה גם בלי פרדס". עד שבשנת תשי"ח דברנו עם מנהל הפרדסים מר ויגודסקי, והסברתי לו את גודל קדושת השמיטה, ועד כמה שחביב עלינו קיום מצוה זו ונתרשם מאד. וקבלנו ממנו הודעה כתובה וחתומה על ידו, כי הפרדס ינטע, וכל דיני שביעית ישמרו בו. וכן היה, הפרדס ניטע, הושקעו בו כחצי מיליון ל"י, ומנהלי הפרדס מלאו תמיד אחרי ההוראות.

והנה במשך זמן עבודת הפרדס בשנת תשי"ט, היא שנת השמיטה, נעשתה העבודה לפי ההוראות. פנו מנהלי הפרדס ואמרו שלדעתם אנו מסכנים את הפרדס, כי הוא לא נעבד כראוי מחמת ההוראות, ועלול לגרום הפסד בסכום גדול שהשקיעו בו. אך ברוך השם, בסוף מנחם אב תשי"ט, בא מנהל הפרדס ואמר לי בהתרגשות רבה, כי שנים עשר פרדסים ישנם תחת ידו, ובכולם עבדו כרגיל - מלבד בפרדס קוממיות שלא עשו את הרצוי והצריך לדעתם. ולבסוף, פרדס קוממיות הצליח מאד, הרבה יותר משאר פרדסים. ושאל אותי בכדי שאסביר לו את הדבר. ואמרת לו, שה'אני מאמין' הראשון הוא, שהשם יתברך הוא לבדו עשה עושה ויעשה לכל המעשים, וגם את הפרדס. ולפי שאנחנו עשינו רצונו יתברך בפרדס, הצליח השם יתברך את הפרדס. וכך נרשם במחלקת הפרדסים הממשלתית: הפרדס בקוממיות לא עבד בכל שנת השביעית - והצליח. ע"כ. ברוך מקדש שמו ברבים. (אמונת שביעית עמ' ט)

ההבטחה מתקיימת

עוד סיפר הגאון רבי בנימין מנדלזון זצ"ל, רבה של קוממיות, כי אחרי שנת השמיטה תשי"ב לא היה להם חיטים לזרוע, כי לא רצו להשתמש בחיטים שגדלו בשמיטה, וכבר לא ניתן היה להשיג חיטים טובות מהשנה השישית.

בשכנותם היה קיבוץ שהיה מוכן למכור להם את פסולת החיטים מהשנה השישית. חיטים אלו היו שבורות ומתולעות. בלית ברירה, פנה ראש ענף ה'פלחה' של הישוב אל הרב בשאלה, שיורה להם כדת מה לעשות, האם יטלו

את החיטים הללו למרות מצבם הגרוע. ענה לו הרב, כי אם אי אפשר להשיג חיטים טובות, הכשרות על פי ההלכה, נאמין בחי העולמים, וה' יתברך יעזור שברכתו תבוא מחיטים שבורות אלו.

השמועה שהישוב קוממיות רכש חיטים מתולעות ברבבות לירות, התפרסמה בכל הישובים הסמוכים, אשר התלוצצו על תושבי קוממיות המשליכים סכום גדול לטמיון. כולם היו בטוחים כי מחיטים אלו לא יצמח אפילו גבעול אחד. אך ראש ענף הפלחה, רבי יחיאל, מילא את הוראות הרב בתום לב, ובבטחון מלא בה' יתברך.

מיד לאחר חג הסוכות, החל החריש בשדות שנחו כל שנת השבע, ולאחר גמר החריש זרעו החקלאים את החיטים המתולעות והשבורות. עבודות אלו נמשכו מספר שבועות עד אמצע החורף. וראה זה פלא, באותה שנה נעצרו השמים ולא ירד גשם, עד שאנשי קוממיות סיימו את הזריעה. והתוצאה הייתה, כי החקלאים תושבי הישובים הסמוכים שזרעו את שדותיהם כבר בקיץ של שנת השמיטה, נרקבו זרעיהם באדמה. ואילו בשדות קוממיות - הישוב היחיד בכל האזור שאיחר את החרישה והזריעה - הצליחה התבואה באופן יוצא דופן. אז ראו כולם כי מה' יתברך נשלחת הברכה לשומרי שביעית. (שם)

”וְעִשָּׂת אֶת הַתְּבוּאָה לְשָׁלֹשׁ הַשָּׁנִים” (כה, כא)

הגזירה אמת והחריצות שקר

מבאר הרב בעל ה'כלי יקר', על פי הכתוב (להלן נו, ה): ואכלתם לחמכם לשובע, שם הברכה היא שיאכלו מעט ויתברך האוכל במעיהם. נמצא אפוא, כי עם ישראל צריך לבטוח בהשם יתברך שכמות האוכל המספיקה לשנה - תספיק לשלש שנים, ועל-סמך בטחון זה, לא יחרוש ולא יזרע בשנה השביעית, ויעמוד בניסיון במשך כל השנה, כאשר הוא רואה שהשדה כביכול הולכת לאיבוד, כי כל אדם יכול לבוא בזאת השנה ולקחת כאות נפשו מהשדה.

וכפי שראינו בירידת המן (שמות טו, יז): וילקטו המרבה והממעית וכו' ולא העדיף המרבה והממעית לא החסיר. ופירש רש"י, שיש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט ובאו לכיתם ומצאו עומר לגולגולת. ומכאן אנחנו למדים, כי הכמות אינה כלום, וכל אדם מקבל מה שצריך לקבל כפי מה שנגזר עליו.

מעשה בעני אחד שהיה הולך בדרכו ונושא עליו משא כבד, ראה אותו עשיר בעל עגלה שעבר בדרך, והזמין אותו שיעלה לעגלה ויניח המשא בעגלה, וכן היה.

אמנם, העני עדיין המשיך להחזיק את הסחורה עליו. משראה אותו העשיר, שאלו: מדוע אתה מחזיק עליך את הסחורה? הנח אותה על קרקע העגלה וירווח לך! ענה ההלך: וכי לא די בכך שהעמדת לרשותי את העגלה שתסחוב אותי, איני רוצה להטריח שתסחוב גם את הסחורה. אמר לו העשיר: טיפש שכמותך! כל עוד העגלה סוחבת אותך, הרי היא סוחבת גם את מה שאתה מחזיק, ומה לי אם תניחנה עליך או על העגלה!?

כך הוא האדם אשר חושב להטיל על עצמו את צרכיו ופרנסתו, הלא ידע ויבין, כי הקב"ה שמחזיק את האדם ואת כל העולם ומחייה אותו בכל רגע, בוודאי דואג הוא גם ל"משא" שלו - לפרנסתו ולכל צרכיו.

”כִּי גֵרִים וְתוֹשְׁבִים אַתֶּם עַמְדֵי” (כה, כג)

הגרים בעולם הזה - תושבים בעולם הבא

קשה, אם הם גרים, למה קרא להם תושבים? אלא, אם אתם חושבים עצמכם לגרים בעולם הזה, לנהוג עראי בהבלי העולם כמו גר בארץ, אזי 'תושבים' אתם עמדי - בגן עדן ובעולם הבא. (השל"ה הקדוש)

”וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה לוֹ גֹּאֵל וְהִשְׁיגָה יָדוֹ וּמָצָא פְדֵי גְאֻלָּתוֹ” (כה, כו)

כשיגיע הזמן תהיה לכל אחד גאולה

כתב מו"ר החפץ חיים זצוק"ל, "כי לא יהיה לו גואל והשיגה ידו ונגאל". אל יחשוב האדם, כי אין עצה אם אין לו קרובים, סוף סוף יהיה כשיגיע למדרגה - והשיגה ידו ונגאל, כבר יוכל לגאול את עצמו. ולא ייטוש ה' את עמו.

ובא גואלו

אשה אחת התאוננה לפני רבי אליהו אליעזר דסלר, מנהלה הרוחני של ישיבת פוניב'ו, וסיפרה כי היא נותרה גלמודה, לאחר שכל בני משפחתה נכחדו בשואה. בתוך דבריה סיפרה, כי יתכן שיש לה 'קרוב-רחוק' בעיירה נידחת באנגליה. לאחר זמן, כשביקר הרב דסלר באנגליה, זכר את דברי אותה אשה, ונסע מרחק של שתיים עשרה שעות! כדי לחפש את אותו קרוב משפחה, ודאג ליצור קשר בינו לבין קרובתו הגלמודה בארץ ישראל.

דאגתו של ר' אלחנן וסרמן לתלמידיו

בתקופת מלחמת העולם השנייה, כאשר רבי אלחנן וסרמן היה ר"מ בישיבת סמילוביץ, נסע הוא לעיירה מינסק בכדי להשיג תרומות עבור הישיבה. על אף שהיה טרוד במגבית, לא שכח לשלוח הודעה מאכסנייתו אל בית הורי אחד הילדים מיישיבתו, להודיע כי הוא נמצא כעת במינסק ובכוונתו לחזור בקרוב לסמילוביץ, ומשכך, אם הם מעוניינים לשלוח חפצים או חבילת מזון לבנם הלומד בישיבה - הריהו מוכן ומזומן לקחתם עמו. רבי אלחנן לא ראה בכך כל פחיתות כבוד, ובשובו לישיבה, אכן הביא עמו חבילה לשמחת תלמידו.

"וְכִי יִמְנֹךְ אֶחֶיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחְזַקְתָּ בּוֹ" (כה, לה)

להרגיש מה עובר על העני

יש לדקדק, כי נראה שתיבת 'עמך' מיותר הוא. ויובן ע"פ משל, למלך אחד שהיה לו בן יחיד אשר הוא יורשו, והביא המלך חכם הבקי בכל החכמות, ומסר את בנו בידו ללמדו כל חכמה, ובפרט בתכסיסי המלוכה. והחכם לימדו כראוי, והביאו לפני המלך, ויאמר: הנה בנך למד כבר כל צרכו. בחן אותו המלך, וימצאהו שלם בכל, וישמח שמחה גדולה. ויצו לתת לחכם מאה אלף זהובים, וגם אות הכבוד והשררה.

ויען החכם ויאמר למלך: עוד נשאר דבר אחד שצריך ללמדו, ודי לזה רק שעה אחת. על כן תשלח אותו לביתי ואלמדוהו, ויאמר: טוב הדבר. וישלח את בנו לבית החכם, והנה החכם סגר הדלת, ויתפוס את בן המלך, ויתן בסד רגלו ויכהו חמשים מלקות, עד כי התחיל הדם להיות שותת כורם מים, והבן צועק ואין מושיע לו. ואח"כ הניח אותו בתוך עגלה, וישלחהו אצל אביו.

וירא המלך את בנו צועק וגונח והדם שותת מרגליו, ויאמר לו: מה קרה לך? ויספר לאביו, והמלך נתמלא חימה וגזר לתלות את החכם, אך ציוה שיביאוהו אצלו קודם הצליבה לשאול לו על מעשה הרע שעשה. ויביאוהו לפני המלך, ויאמר: כבר גזרתי לצלוב אותך, ואם היה לי עונש קשה מצליבה - הייתי עושה לך, רק הגד לי, מה השטות הזו שעלה בדעתך לעשות לבני? ויאמר החכם: אני נאמן במלאכתי ולא אעשה רמיה, לכן השלמתי מלאכתי היום בדבר הזה שעשיתי. ובכדי להסביר לך את מעשי, בתחילה אשאלך: האם אתה רוצה לעשות את בנך סוחר או מלך? והלא בודאי שברצונך לעשותו מלך במקומך, ולכן מסרת לי אותו ללמדו תכסיסי מלכות, וכן עשיתי ולימדתי. ולאחר שבדקת אותו ומצאתו שלם, היה עדיין חסר לו דבר אחד שהוא עיקרי וצורך גדול בתכסיסי המלוכה, יען מלך במשפט יעמיד ארץ, וכל אדם שעושה דבר חוץ לשורה יביאו משפטו לפניו, אך העונש צריך להיות כפי מדריגת החטא, ויזדמן שיבוא לפניו דין באדם אחד שגנב מאה דינרים, ויחרוץ עליו להכותו במשפט אלף מקלות, והוא, מחמת שבימיו אפילו פרעוש לא עקצו, מחמת השמירה שעושים לו, אינו יודע כמה הוא שיעור צער המלקות. ובאמת אם יכוהו שלש מאות ימות, ואם חמש מאות יהיה גופו חתיכות חתיכות, אך כיון שגזר אלף מלקות, דבר המלך אין להשיב, וכך ימות הלה מיתה משונה, על גניבת מאה דינר, ונמצא שעשה עול במשפט. לכך הכיתיו במקלות שיעור שיוכל לסבול, בכדי שיוכל לשער את צער המלקות, כמה הוא בעשרה וכמה בחמשים וכו', ואז ידע לגזור העונש הראוי לפי העוון. וישמח המלך על דבריו, ויוסיף לו מתנה יותר על מתנתו.

והנמשל, העשירים מימיהם לא ראו רעבון, ולכן אם יבוא עני רעב ובני ביתו בתכלית הרעבון ויצעקו ללחם, לא ידעו כמה הגיע צער הרעבון כדי שיחוסו עליו לתת לו מיד להשביע רעבונם ורעבון בני ביתו, ואפשר שלא יתנו לו כלל.

לכן צוה השם יתברך לעשירים ולעניים שיצומו יום אחד בשנה לילה ויום. בעשרה לחודש תשרי, כדי שכאשר העשיר יצא מתפילת ערבית מבית הכנסת רעב וצמא וחלוש בכל אבריו, ידע אל נכון לשער את צער הרעבון עד כמה הוא מגיע, וכך לא יתמהמה לתת לעני הרעב וצועק ללחם.

וכן הענין בדוחק משא ומתן שיזדמן לעשיר, אע"פ שהוא בתוקף מזל ההצלחה, עם כל זה - יזמין לו הקב"ה דוחק, כדי שידע ויצייר בדעתו צער הדוחק עד כמה מגיע, ויתאזר לעשות חסד להלוות לחברו בשעת דוחקו. (משל ונמשל)

"וְהִחְזַקְתָּ בּוֹ גַר וְתוֹשֵׁב וְחֵי עִמָּךְ" (כה, לה)

לחשוב מה עובר על העני

כתב ה'חפץ חיים' (על התורה) בזה הלשון: איתא בספרים הקדושים שלאחר פטירת האדם, שואלים אותו על כל מצוה ומצוה, אם קיימה כדת וכדין. והנה, מה נורא הדבר, אם ישאלוהו אם קיים את המצוה הזאת של 'והחזקת בו'. כי בוודאי במשך חיי האדם קרה לא פעם, שבא אליו איש עני, בבקשה להלוות לו על משכון איזה סכום כסף הנחוץ

לו לפרנסת אנשי ביתו. והנה, מתחילה היה מסוה הבושה על פניו, וישת עצות בנפשו ללכת או לחדול, עד שהרעב הציק לו והיה מוכרח ללכת. ולבסוף דחה אותו המלוה בשתי ידים, והלה נשבר לבו בקרבו ושב לביתו בבושת וכלימה. והנה, כל בני ביתו היו מצפים לשובו, אולי יבנו מהלוואה זו, אבל עם בוא אביהם בידיים ריקות, התחילו כולם לבכות במר נפש ובכיייתם עלתה למרום. ועל ידי זה נתגבר כח הדין בעולם, כי בניו התעטפו ברעב, והחלשים נחלו, והתחילו תובעים את האיש הזה על מעשיו, ואמרו לו: עמוד בדיון, והבט מה גרמת במעשיך ובאכזריותך על כל בני ביתו של העני הזה, וכמה נתגברה על ירך מדת הדין. מה שאין כן אם השכיל אל דל, והלווהו כך שיוכל לפרנס את בניו ולכלכל מחסורם, ברכות אובדים עליו תבוא (ע"פ איוב כט, ג), כי קיים המצוה של 'והחזקת בו'. עכ"ל.

"וְכִי יִמּוֹךְ אַחִיךָ וְקִמְטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחְזַקְתָּ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחֵי עִמָּךְ, אַל תִּקַּח מֵאֵתוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית" (כה, לה-לו)
המלויים ברבית סותרים את האחוה של כלל ישראל

ויש להבין, והרי איסור ריבית אינו איסור שכלי, כי כשם שמותר לתבוע ממון מהזולת על הזמן שהשתמש בשור שלי, כך היה צריך להתיר לתבוע ממנו שכירות על הזמן שהשתמש בכספי, וכפי שמצינו, כי אף למאן דאמר שגול עכו"ם אסור, מכל מקום לכולי עלמא מותר ליטול ריבית מעכו"ם, הרי שאין בדבר משום גול? והדברים עתיקים. ואפשר להסביר, כי הגם שריבית אינה עוולה בתחום עולם המסחר, אמנם במסגרת המשפחה אין לה מקום, כי לא לוקחים ריבית מאח, נמצא שאותם המלויים ברבית - סותרים את האחוה של כלל ישראל. ולפי זה יובן מדוע הדגיש הכתוב את ענין האחוה כאן, וכי ימוך אחיך, וחי אחיך עמך. (מוסר חכמים)

יחזיק ויחזור ויחזיק

אפשר לפרש, שהאות ו' בתיבה 'והחזקת' - מוליד תיבה נוספת, וכאילו אמר: החזקת והחזקת, על דרך שאמרו (בראשית רבה, תולדות פס"ו ס"ג) "ויתן לך - יתן ויחזור ויתן". ואף כאן יש לפרש, החזקת והחזקת, שאם החזקת בו פעם אחת ומטה ידו פעם אחרת, לא תסבור שכבר יצאת ידי חובה עמו, אין זאת אלא, שהגם שהחזקת בו פעם אחת, עליך להחזיק בו פעם אחרת.

עוד ירמוז, שלא יתן לו מתנה מרובה בפעם אחת. כי אם יעשה כן, העני עלול להוציאה תיכף ויחזור לעניותו. לכן צריך שיתן לו מעט מעט, וכך יועיל לו לזמן הרבה. וזהו הרמז: החזקת והחזקת.

עוד אפשר לפרש, ע"פ מה שכתב הגאון מו"ה נפתלי זיע"א בשם המקובלים, כי כאשר יקבל האדם על עצמו לעשות צדקה, תכף משמים יריקו לו ברכה ע"י השכינה. וזה הרמז 'והחזקת' - קודם שתחזיק ידו, כבר נשפע עליך שפע רב, ואח"כ תזכה לקיים 'והחזקת'. ועם כל זה מעלה עליך הכתוב 'וחי אחיך עמך', כאלו אתה החיית אותו, הגם שכבר נפתחו שערי השמים להריק לך ברכה עד בלי די, נחשב כאילו אתה החיית אותו. (חומת אנך)

"אַל תִּקַּח מֵאֵתוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיִרְאֵת מֵאַלְהֵיךָ וְחֵי אַחִיךָ עִמָּךְ, אֵת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא תִתֵּן אֶכְלָךְ" (כה, לו-לז)

המלוה ברבית אינו קם בתחיית המתים

כתב הגאון רבי יוסף חיים בספרו 'עוד יוסף חי' (פרשת בהר), וז"ל: נראה בס"ד לבאר כפל לשונות הכתובים האלה, על פי מה שאמרו רז"ל (שמות רבה פל"א ס' ו) הנותן ברבית אינו קם בתחיית המתים. ומעשה היה בזמן הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל, שהיה בעירו עשיר גדול שכל עסקיו היו ברבית, ומזה נתעשר בעושר גדול. ואחר שמת, לא רצו הקהל לקברו עד שיתנו יורשיו אלפיים ריאל כסף לקופת הכולל של העיר. והלכו בניו והתלוננו אצל הנסיך על הדבר הזה, באמרם שאין דרכם ליקח בשביל קבורה אפילו מעשיר גדול מאד, יותר מעשרים ריאל כסף, והנה בעבור אביהם הם תובעים אלפיים ריאל כסף, והרי זה עול גדול שאי אפשר לעמוד בו.

וישלח הנסיך, ויקרא את הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל וידבר אתו קשות על הדבר הזה. ויענהו הגאון, בתלמוד שלנו כתוב, שהמלוה ברבית, שכל עסקיו הם בכך, אינו קם בתחיית המתים, אלא יישאר בקבר. והנה זה האיש, כל הרווחתו ופרנסתו היה מן הריבית ומזה נתעשר. על כן, בשלמא שאר ישראל שבדאי יקומו בתחיית המתים, אין המתים לוקחים הקרקע של הקבר מן הקהל לאחווה, ורק נקברים בה בשכירות, יען כי בתחיית המתים יצאו ממנה וילכו לביתם לשלום, ואין אנו יכולים להעמיס עליהם שכירות הרבה, כי אין אנו יודעים כמה זמן ידורו בקרקע זו של הקבר, כי אולי אחר שנה זו יבוא המשיח, ואחר מעט שנים יחיו המתים ויקומו מקבריהם, ואין להם עוד צורך בקרקע זו של הקבר. אבל זה האיש, כיון שאינו קם בתחיית המתים, נמצא הדבר ברור שלוקח גוף הקרקע של הקבר לאחוזת עולם עד אין

קץ, וכיון שקרקע זו שנתייחדה לקבורת המתים היא מקודשת אצלנו, וערכה לפי גודל קדושתה רב הוא מאד, לכן עשינו לה ערך לפי כבוד קדושתה סך שני אלפים ריאל כסף. וערכה לנסך תשובה זו של הגאון, ויצו שיתנו היורשים כאשר הושת עליהם מן העדה, ואם לאו, לא יקברו אותו אצלם.

וזה יובן בס"ד הכתובים כאן: אל תקח מאתו נשך ותרבית, והטעם אחד, ויראת מאלהיך שצוך על הדבר הזה. ועוד, הנה בזה תלויה התחיה שלך לעתיד, כי על ידי שאינך לוקח מאחיך נשך ותרבית - תקום בתחיית המתים, ותחיה אתה ואחיך עמך, ולא תשאר בקבר. וזהו: וחי אחיך עמך, שתחיה אתה ואחיך ביחד, ותעמדו שניכם יחד.

ועוד הוסיף הכתוב להודיע לאדם תועלת אחרת שיהיה לו מזה שהוא מונע עצמו מליקח נשך, והוא, כי על ידי כך - במרבית לא תתן אכלך, והוא מלשון (להלן כו, לח): ואכלה אתכם ארץ אויבכם. ולכן הקבר נקרא בלשון 'אוכל' שהוא אוכל בשר אדם הנקבר בו. וכן כאן בא לומר, שאם תקח נשך אינך קם בתחיית המתים, ולכן תהיה קרקע הקבר לך לאחוזת נצח, ותהיה מוכרח לשלם על פי הדין בעבורה ממון רב, וכמו שטען הגאון רבי עקיבא איגר ז"ל בעבור הקבר של אותו עשיר שהיה נותן בנשך. וזהו 'אכלך' - הוא קרקע הקבר שאוכלת בשרך, אל תצטרך לקנותה במרבית, כלומר בריבוי ממון.

"וְכִי יָמוּךְ אֶחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַר לְךָ לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדֶת עֶבֶד" (כה, לט)

עונג שבת ולא עונג כריסו

אמרו במדרש (ויקרא רבה, בהר פל"ד) על פסוק זה: הלא הוא דכתיב (משלי יט, יז): מלוה ה' חונן דל, אמר רבי אלעזר, כתיב (תהלים קלו, כה) נותן לחם לכל בשר, בא זה וחטף לו את המצוה אמר הקדוש ברוך הוא עלי לשלם לו גמולו הה"ד (משלי שם): וגמולו ישלם לו.

המגיד מדובנא בספרו 'אהל יעקב', מבאר את דברי המדרש הללו על פי משל. עשיר גדול היו לו שני בנים שהתגוררו במדינת הים, האחד עשיר והשני עני. לאחר שנים רבות שלא ראו האחים את אביהם, הגיעה יום אחד אגרת מהאב הגביר, בה הוא מבשר לאח העשיר כי אחיהם הקטן הנמצא עמו בבית עומד להנשא, וכי הוא מזמין את שני האחים לבוא ולהשתתף בשמחת הכלולות. בין הדברים הוא ביקש מהאח העשיר שיביא עמו את האח העני לחתונה, ויסייע בידו להלבישו ולדאוג להוצאות הדרך. הוא אף צוה אותו לבל יחסוך בהוצאות, וכי הוא ישלם לו על הכל.

העשיר קבל את האגרת בשמחה, ומיד יצא ורכש לעצמו ולאשתו ובניו בגדים חשובים ואף הכין את עצמו כיאה וכראוי לנסיעה. כמה ימים לפני צאתו 'נוכר' שעליו להביא עמו גם את אחיו העני, ומיד שלח רצים שהבהילוהו בחיפזון. העני שלא ידע כלל מהחתונה, עלה עם בני ביתו בחפזה על העגלה, ונסע עם אחיו העשיר כשעל גופו בגדיו המרופטים. **בהתקרב** המרכבה למחוז חפצם, נשמע הקול בבית אביהם לאמר, שני האחים ובני משפחותיהם הגיעו. יצאו המחותרים לקבל את הבאים, ראשון ירד העשיר מלובש בבגדי הוד והדר הוא ובני ביתו, ולאחר מכן יצא אחיו עם משפחתו קרועי בגדים ערומים ויחפים. וישאלו המחותרים גם עליו, ויאמרו להם: גם הלז הוא בנו של הגביר.

כאשר נסעו חזרה לביתם, הגיש הבן העשיר חשבון הוצאות גדול ומנופח לאביו. אמר לו אביו: איני חייב לך מאומה. לשאלת הבן, והלאו הבטחת לי כי תשיב את כל ההוצאות ועל דבריך סמכתי? אמר האב: אכן, התחייבתי לשלם לך הוצאות שתוציא לכבודי, ואם אמנם חסת על כבודי, איך לא זכרת את אחיך העני להלבישו כראוי, אחרי שהבאת אותו לכאן ערום לבוש קרעים ובלויי סחבות לבשתי ולחרפתי, ומה לך אפוא כי תדרוש ממני הוצאותיך המרובים!?

הנמשל, הקדוש ברוך הוא כתב אגרת אל האדם, ובה כתוב שכל ההוצאות שיעשה למען כבודו יתברך בעונג שבת ויום טוב - הכל ישלם לו, ואם כן חובה על האדם להשתדל שיהיה לכבוד ולתפארת בעיני אביו שבשמים, ואיככה יכנס הוא אל השבת כשהוא מקושט ומהודר ויאכל מעדנים, ואילו אחיו העני ישב כמתאבל ויאכל זרעונים?! אם אמנם יעשה כך ויתעלם מן העני, יתברר כי כל מה שהוציא עבור התענוגים - לא להתענג על ה' עשה, אלא לענג את עצמו. או אז יאמר לו הקב"ה: מה לך לדרוש ממני בעבור ההוצאות שעשית!?

וזוהי משמעות הכתוב (משלי יט, יז): "מלוה ה' חונן דל" - מי הוא המלוה לה? זה שחונן דל! לאדם זה מובטח המשך הפסוק (שם): וגמולו ישלם לו. וזהו מאמר הנביא (ישעיה נח, ז): הלא פרום לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערום וכסיתו, אז יבקע וגו'. אכן, בעונג שבת ישנו סימן אם האדם באמת מתענג על ה' ולא מענג את עצמו. וזהו מה שכתוב (שם, יג): אם תשיב משבת רגליך עשות חפצך ביום קדשי, וכבודתו מעשות דרכך ממצוא חפצך ודבר דבר. כי אם תשמור את יום השבת בקדושה, זהו סימן כי התענוגים שמתענג ביום זה, הם רק עבור ה', ואז תתענג על ה'.

"וְכִי יִמּוֹךְ אֶחֱיֶיךָ עִמָּךְ" (כה, לט)

מה לראש הישיבה וליהודי מפוקפק במעשיו

מעשה ביהודי גלמוד ועלוב שיצא לו שם של גנב, הבריות הרחיקוהו מעליהם והכלימוהו. והנה, כאשר נקלע לראדין, נפגש עם רבי נפתלי טרופ, קדמו רבי נפתלי בסבר פנים יפות, הזמינו אל ביתו לסעוד על שולחנו, ואף הציע לו מיטה מסודרת ללון בלילה, ולא חסך שום טרחה בכדי להנעים לו את הבילוי בצל קורתו.

תמהו המקורבים, מה לראש הישיבה וליהודי מפוקפק במעשיו? אך רבנו שהרגיש בכך, אף הוא תמה ואמר: עד עתה ידעתי שגנב חייב לשלם קרן וחומש, טבח ומכר משלם ארבעה וחמשה, ואם אין לו ונמכר בגניבתו. אבל היכן כתוב שפטורים מלקיים בו מצות הכנסת אורחים?! זאת לא ידעתי, וכי אינו יהודי? וכי אינו אדם כמונו? האם אברהם אבינו לא קיים מצוה זו אפילו בערבים? אלא מאי, בהכנסת אדם כזה הביתה, אפשר להסתכן בהתרוששות, כי הוא עלול לגנוב את חפצי הבית. אם כן הרי לכל היותר צריך לעמוד עליו ולשמור כל זמן שהותו בבית, אבל אין שום עילה להיפטר מן המצווה. (מעין בית השואבה, פרשת בהר)

"וְכִי יִמּוֹךְ אֶחֱיֶיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַר לְךָ לֹא תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עֶבֶד, כְּשֶׁכִּיר פְּתוּשֵׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד שְׁנַת הַיָּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ וַיֵּצֵא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ" (כה, לט - מא)

ציווי הקב"ה לשרו של עשוי

כתב רבינו חיים בן עטר זיע"א בספרו 'אור החיים' לבאר, כי בפרשה זו יש רמז למה שאמרו בזוהר הקדוש (תיקוני זוהר, כד). שצוה הקב"ה לשר של אדם - הוא הס"מ, שלא יתנהג באכזריות עם ישראל. והוא אמרו לס"מ: "וכי ימוך אחיך" - זה יעקב, שנאמר (מלאכי א, ב): הלא אח עשו ליעקב. "עמך" - כי נמיכותו ועניותו היא לצד היותו עמך, שנתלוה לדרכיך הרעים. "ונמכר לך" - כמאמר הכתוב (ישעיהו נב, ג): חנם נמכרתם. "לא תעבוד בו עבודת עבד", אלא "כשכיר פתושב יהיה עמך". "עד שנת היובל" - היא שנת הגאולה הנקראת בשם 'יובל' כידוע. "ויצא מעמך הוא ובניו עמו" - הם ניצוצי הקדושה שנתבררו בגלות. עיין שם באורך.

"כִּי עֲבָדֶי הֵם" (כה, מב)

עבדים אהובים

אמרו בזוהר הקדוש (ויקרא ז): [בתרגום ללה"ק]: אשריהם ישראל שלא נתן אותם הקב"ה לשר או לשליח, אלא ישראל אחוזים בו והוא אחוז בהם, ומהאבהה שלו אליהם קרא להם עבדים, שנאמר: כי לי בני ישראל עבדים. לכסוף קרא להם בנים, כמו שכתוב (דברים יד, א): בנים אתם לה' אלהיכם. ואחר כך קרא להם אחים, שנאמר (תהלים קכב, ח): למען אחי ורעי.

עוד אמרו (שם, ויקרא דף קיא:): בשתיים נקראו ישראל להקב"ה - נקראו בנים ונקראו עבדים, בזמן שיודע לו האדם להקב"ה בדרך כלל - נקרא עבד, שעושה מצוות אדונו, ואין לו רשות לחפש בגנזיו ובסודות ביתו, ובזמן שיודע אותו בדרך פרט, אז נקרא בן אהוב שלו, כמו בן שמחפש בגנזיו בכל סודות ביתו.

"וְכִי תִשְׁיַג יָד גֵּר וְתוֹשֵׁב עִמָּךְ... אַחֲרַי נִמְכַר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ... עַד שְׁנַת הַיָּבֵל" (כה, מז-נ)

לא להתייאש מהגאולה

כתב ה'חפץ חיים' (על התורה): מן הפרשה הזאת אנו למדים, שאל יתייאש האדם מן הגאולה. וכן לא יפלא בעינינו, איך אפשר הדבר שדורנו יזכה למה שלא זכו דורות הקודמים שהיו מזורזין הרבה יותר לתורה ומצוות. כי הנה ידוע, שענין גלותינו הוא מפני חטאינו, כדכתיב (ישעיהו נ, א): הן בעונותיכם נמכרתם. וכל הגלות הוא כדי לכלא הפשע ולהתם חטאת ולכפר עון, וכדכתיב (דניאל ט, כד): נִחַתְךָ עַל עַמְךָ... לכלא הפשע ולהתם חטאות ולכפר עון ולהביא צדק עולמים.

והנה בכל גלות וגלות, נקצב מתחילה כמה זמן יסבלו ישראל, כדי שבייסוריהם ימחלו להם עוונותיהם. ובגלות ראשונה כתיב (בראשית טו, יג): וענו אותם ארבע מאות שנה. וכדניאל, נקצב הזמן של גלות בבל שבעים שנה, כמו שכתוב (שם) שְׁבַעִים שְׁבַעִים נִחַתְךָ עַל עַמְךָ וגו'.

וכן בודאי בגלות אחרונה זו, נקבע הזמן כמה נסבול עבור העוונות שעברנו עליהם, ומוכן הדבר, שנגזר אז הזמן על ימים רבים, וכדכתיב (הושע ג, ד): כי ימים רבים ישבו בני ישראל אין מלך ואין שר.

ועתה נבין הדבר, אם היינו נגאלין תיכף בעת התחלת הגלות, היינו צריכין להביא הרבה זכויות שיועילו לכפר על משך זמן הרב שנשאר. וכן אם היינו נגאלין בעת שעבר חצי זמן הגלות, היינו צריכין להביא על כל פנים מחצית הזכויות, וממש כדין עבד היוצא בגרעון כסף. ואם ח"ו לא תהא זכות כלל, מכל מקום יש זמן קצוב לגאולתינו, וזהו הזמן של בעתה.

ועתה לעניינינו, דבזמן מוקדם היו צריכין להביא זכויות הרבה. והנה במשך הזמן הרב שישראל נפוצים בארבע קצות הארץ וסובלים מצוקות הרבה מאד, בודאי נקינו הרבה מעונותינו, ונוכל לקוות לגאולה שתהיה בזמן הקרוב.

להיות מוכנים למשיח

ובשולי הגליון ב'מעשי למלך' כתב זו"ל: בדברו על דבר הגאולה העתידה, אמר פעם [החפץ חיים] במסיבה: **מספרים**, שפעם אחת הודיעו בשורות הצבא, כי המלך בעצמו יופיע לבחון את החיילים, אם שלמים הם בעבודתם. נתקבצו ובאו ועמדו החיילים עם שרי צבאותיהם בשורה וחנו לבואו, כך עמדו כמה שעות עד שנלאה אחד הראשים לעמוד על רגליו, ויצא מהשורה וישב להינפש מאחרי מעמד החיילים. והנה פתאום בא המלך, וכשראה שהמצביא לא היה על מקומו, כעס המלך עליו והורידו מגדולתו והעמיד אחר במקומו. והנה כל בר דעת יכול לשער צערו של השר הזה, שבעבור איזה רגעים איבד משרתו הגדולה.

כן הדבר בעניינינו, כולנו מחכים לביאת המשיח צדקנו, ואף אם יתמהמה חכה לו כי בא יבוא לא יאחר (חבקוק ב, א). ואם נשוב בלב שלם קודם ביאת המשיח תשובה גמורה לכבוד ה', והעיקר לבל ניסוג חלילה אחר, אלא נחגור כוח ועוז לעמוד על משמרת הקודש, עד אשר יופיע מלך המשיח לגאלנו גאולה שלמה במהרה.

ופעם אמר לו אחד, שרוצה שהמשיח יבוא רק בשביל להקל מעליו קיום המצוות, כי עכשיו היצר הרע מעכב, אבל אחרי ביאת המשיח, תעבור רוח הטומאה מן הארץ ונקל יהיה לקיים המצוות וללמוד תורה. וענהו, כי על זה נאמר בקהלת (יב, א): והגיעו ימים אשר תאמר אין לי בהם חפץ, ואמרו ז"ל (שבת קנא:): אלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה.

והמשיל הדבר למוכר קמח, שהיה מתיירא פן יזול המחיר. וכששאלוהו, אדרבה, להפך הדבר, אם הקמח יהיה בזול - ירבו הקונים ונקל יהיה למכור. על זה ענה המוכר: ומה בכך? אבל להרויח יותר, אפשר רק כשהקמח ביוקר. כן הדבר בקיום המצוות ולימוד התורה, אשר רק בשעה שהיצר הרע מעכב - אפשר להרויח, ולפום צערא אגרא. אבל מבלעדי היצר הרע אמנם יהיה נקל לקיים מצוות, אבל הרווח יהיה קטן ביותר.

אחד מתלמידיו שהיה משמש לפניו, שאלהו: מה יעשה אם המשיח יבוא תיכף, כמו שהרב מחכה לו בכל יום, והוא עדיין לא למד הרבה, ויצטרך להתבייש מלפניו? והשיבו: כי בעת שעם ישראל נתון בצרה ובשביה, על היחיד להשתתף בצערם ולוותר על ההנאות והפניות שלו, ואפילו אם הדבר נוגע לרוחניות.

ופעם לימד זכות על כלל ישראל, שאנו ממתנינים על ביאת משיח צדקנו זה יותר מאלפים שנה, ולפנים לא רצו להמתין אפילו איזה שעות למשה רבנו כשעלה למרום, ואמרו לאהרן (שמות לב, א): עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו.

"וְכִי תִשָּׁיג וְכוּ' אַחֲרֵי נִמְכַר גְּאֻלָּה תִהְיֶה לּוֹ, אוֹ דָדוֹ אוֹ בֶן דָּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ" (כה, מו-מז)

רמז לגאולת משיח

על אף שעדיין אנחנו בגלות, אין לנו להתייאש, כי ישועתו כהרף עין. וזהו שאמר הכתוב: אחרי נמכר גאולה תהיה לו. כלומר, אפילו שנמכרנו לעבדים תחת מלכות הרשעה - אחד מאחיו יגאלנו, את עם ישראל. ומי הם? 'או דדו' - אותיות דוד, 'או בן דודו', הוא משיח בן דוד שיגאל אותנו. 'או משאר בשרו' - הוא אליהו הנביא שאר בשרינו ומשפחתנו שיבשר לנו על ביאת הגואל, כמו שאמרו בזוהר הקדוש (שמות דף קצ). פנחס הוא אליהו. 'או השיגה ידו ונגאל', ע"י שנחזור בתשובה, יקרב השם יתברך ביאת גואל, ויפרוק שכינתא מגלותא, כמו שכתוב (ישעיהו מח, יא): למעני למעני אעשה בית ישראל, אמן. (ילקוט המוסר ואבני השהם)

האם המשיח הוא דוד או בנו?

בספר 'ילקוט חמישאי' הביא בשם "דגל מחנה אפרים":

הנה בגמרא מסכת סנהדרין (צח:): נחלקו מי יהיה המשיח לעתיד לבא, האם דוד המלך בעצמו יהיה המשיח, או אחד מיוצאי חלציו. והנה "דודו" האמור בפסוק הוא חסר ו', "דדו", והוא אותיות דוד. וזהו שרמז הפסוק: "או דדו" - או דוד המלך, או "בן דדו" - או בן דוד המלך, "יגאלנו" - לעתיד לבוא.

והנה דוד המלך אומר בתהלים על הגאולה העתידה (קכו, ד): "שובה ה' את שביתנו כאפיקים בנגב".
ומה הכוונה בכך שהגאולה תבוא "כאפיקים בנגב"?

והביאור הוא, כי כידוע, בנגב לא יורד גשם. ולעומת זאת בהרי יהודה יורדים גשמים. המים שיורדים שם, מתחילים אט אט לזרום בתוך אפיקי הנחלים, עד שהם צוברים תאוצה בירידתם בהרי ירושלים, כך שיושב לו אדם בנגב כשהשמש זורחת ואין עננים באופק, ולפתע מגיע לכוונו במרוצה נחל שוטף האוסף עמו את כל מה שנקרה בדרכו. כך, יבוא המשיח, יהא זה בפתאומיות, רגע קודם לא יהיה ניכר כלל. וזו אפוא בקשתנו: "שובה ה' את שביתנו - כאפיקים בנגב".

כיצד תראה ביאת המשיח

זכה תיאר רבי חיים מוואלווין, את רגע בואו של המשיח בלשון ציורית: נכנס אני בסתם יום של חול מן הישיבה לביתי. השעה היא שעת בוקר לאחר תפילת שחרית. הרבנית שואלת אותי: "חיים, רצונך בפת שחרית מיד עכשיו?" ואני משיב לה: "רלקה [-כך היה שמה], עדיין השיעור של היום אינו מוכן, לא אוכל עד אשר אעיין קצת בסוגיא שאני צריך ללמד היום בישיבה". "טוב, חיים" היא אומרת לי. "יהא כך. עד שאתה תכין את שעורך, אגש לשוק לקנות משהו, בינתיים אשאיר את הרוטב על הכירה. שים נא לב, חיים, שלא ישרף. אנא, שים לב, הרי מכירה אני אותך שאתה שוכח הכל כשאתה מעיין בסוגיא".

הרבנית יוצאת לשוק ואני פותח ספר ומתחיל לעיין בסוגיא שלפני. פתאום אני מרגיש כי השמש התחילה להאיר באור גדול יותר פי - כמה ממה שהאירה עד עתה, איזו בהירות! פתאום אני שומע כיצד הציפורים על העצים שבגינה פוצחות פיהן במנגינה חדשה, מרנינה, כובשת לבבות, והנה אני שומע קול רחש עולה מן הרחוב. אני מושיט ראשי בעד החלון ואני רואה את אליה הסנדלר רץ בבהלה. "מה קרה, אליה, מה קרה לאור השמש? מנין נגינת הצפורים המקסימה? מה קרה לעצים שהתחילו מלבבלים לפתע בניצה חדשה, מה קרה?". "מה, אינך יודע רבי?" נותן בי הסנדלר את עיניו, "הרי משיח בא!".

מיד רץ אני לארון להוציא מלבוש של שבת שלי כדי להתעטף בו ולצאת לקראת המלך המשיח. מוציא אני את המלבוש והנה, אויה חסר בו כפתור. במוצאי שבת נשר הכפתור וכשאמרתי לרבנית לתופרו, אמרה לי: "מה אתה מאיץ בי? הרי לא תשתמש בלבוש עד לערב שבת". ועכשיו, צריך אני ללכת לקבל פני המלך המשיח ובמלבוש שלי שני כפתורים במקום השלושה! עד שאני עומד ודן עם עצמי מה לעשות, האם להתעטף בקפוטה הפגומה או לא להתעטף בה, ואני תוהה אם אפשר לצאת לקראת המלך המשיח בבגד של חול. והנה באה במרוצה הרבנית, כולה נושמת-נושפת! "גוואלד, חיים, איפה היית? הנה הרוטב שעל האש נשרף!" "פתיה", אני אומר לה, "מה לך ולרוטב שנשרף? מהרי והתעטפי בשמלת השבת שלך, וצאי לקבל את פני המשיח!"

כך זה יראה: "כאפיקים בנגב", לפתע פתאום! "פתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים" (מלאכי ג, א) (להתעדן באהבתך)

"וְחָשַׁב עִם קִנְהוֹ מְשִׁנֵּת הַמְּכָרוֹ לֹא עַד שְׁנַת הַיָּבֵל" (כה, ו)

למה שהמשיח יבוא דווקא בדור שלנו?

מפרשה זו, אומר בעל החפץ חיים' (על התורה), אנו לומדים כי אל לו לאדם להתייאש מן הגאולה. רבים תמהים, כיצד מצפים אנו - שנדמינו לחמורים לעומת דורות הראשונים, שדורנו יזכה לראות בביאת המשיח צדקנו, מה שלא זכו צדיקים וקדושי עליון, שחיו בדורות הראשונים? אך הקדוש ברוך הוא שם קץ לחושך וקבע יום לגאולה העתידה, ובכדי לכפר על משך הזמן הרב שנותר עד היום שנקבע לגאולתנו, ולקרוב הגאולה באלפי שנים, זאת אפשר רק על ידי זכויות גדולות.

אולם עתה בדורות האחרונים כאשר קרובה הישועה לבוא וצדקתנו להגלות ומשיח צדקנו עומד אחר כתלנו, לא נדרש מאתנו תשלום גדול להחשת הגאולה, ובפרט בהצטרף לחשבון הזמן הרב, מה שישראל נפוצים וסובלים ממצוקות רבות ומתחזקים במצוות ומעשים טובים, בזה יהיה כדי לפדות את נפשנו ולזכות לגאולה במהרה בימינו.

ובהגהות 'מעשי למלך' הביא, כי רבים מבני ביתו של מרן החפץ חיים היו עדים לכך שמדי לילה כאשר בני הבית ישנו את שנתם, היה החפץ חיים נכנס לחדרו ומסתגר בו, ובדד היה יושב שרוי בחשיכה, והיו מאזינים ברתת לדברים שהיה שופך בהתייחדו עם בוראו:

"כמה זמן עוד נחכה, עד מתי, הרי כולנו כבר שבורים כחרס הנשבר, הבט והתבונן אם תמצא עוד לב יהודי אחד שלם". ולפתע, החל להזעיק לעזרה את צדיקי הדור שהלכו לעולמם: "אייכם", זעק, "מדוע אתם מחשים?". כך היה נוהג מידי לילה, וכאשר האיר המזרח שב ללמוד וציפה למשית. נכון היה לבו ובטוח שהחוב ישולם, בכל לב האמין כי בכל שעה ובכל רגע עשויה הגאולה העתידה לבא, כנבואת הנביא (מלאכי ג, א): פתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים.

"וְאִבְנֵי מִשְׁכַּת לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עֲלֶיהָ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם" (כו, א)

לא לשכב על הרצפה

מעשה בסטייפלר, הגאון רבי יעקב ישראל קניבסקי זצ"ל, שהלך ברחובה של עיר. ולפתע הוא מעד ונפל על המדרכה ונשכב על הארץ בפישוט ידים ורגלים.

לקול זעקותיו הזדרזו העוברים והשבים להקימו, תוך שהם שואלים אותו בחרדה היכן נחבט.

לא אירע לי דבר, ענה להם.

ומדוע א"כ, צעק הרב בקול גדול? הקשו.

לא מחמת הכאבים, ענה הגאון, אלא משום שחששתי לאיסור "ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה", האומר שאסור לכרוע ולהשתחוות ארצה בלא דבר המפסיק בין האדם לקרקע. (מורשת אבות)

"אֵת שְׁבַת־יְהוָה תִּשְׁמְרוּ" (כו, ב)

עונג גשמי ורוחני

'שבתותי' לשון רבים, לרמוז על עונג גשמי ורוחני, שהמענג את השבת באכילה ושתיה, משפיעין לו שפע גשמי בעולם הזה, והמענגו בלימוד תורה ומצוות משפיעים לו שפע רוחני בעולם הבא. (נחל קדומים) והרמז: את שבתותי

- ר"ת אכילה תורה, לומר שבתחילה יאכל שלש סעודות כדי שיתיישב לבו, ואחר כך יעסוק בתורה.

פרשת בחוקותי

"אם בַּחֲקָתִי תֵּלְכוּ וְאֵת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם" (כו, ג)

עיקר המצוה להיות יגע בתורה

פירש רש"י: "שתהיו עמלים בתורה". ואיתא עוד בתורת כהנים (ספרא בחקותי פ"א): מלמד שהקב"ה מתאוה שיהיו ישראל עמלים בתורה. ואם לא תשמעו לי - להיות עמלים בתורה.

הנה כתב הט"ז (או"ח סי' מז) על כך שאנו מברכים 'לעסוק' בדברי תורה ולא 'ללמוד תורה', כי עיקר המצוה היא שהאדם יהיה יגע בתורה, ויתבונן וידרוש אחר כל דבר היטב הדק, וזו כוונתו שתהיו עמלים בתורה, כי לא יגעת ומצאת אל תאמין (מגילה ו:). ולא די כשלפעמים יגע עצמו, אלא שצריך ללמוד כך בתמידות, ובתורתו יהגה יומם ולילה כי התורה הנלמדת ביגיעה ועמל, מתקיימת לנצח. וזה שאמרו שם "יגעת ומצאת - תאמין". אבל דבר הבא ללא יגיעה, אל תאמין שיתקיים אצלך. כי כפי אשר בא כך הוא ילך. וזהו שאמר שמאי באבות (פ"א משנה טו): "עשה תורתך קבע" - למד תורה ביגיעה ועמל, כדי שתשאר אצלך התורה קבע. וזה נכלל במה שאמר תלכו שילך בה תמיד בלי הפסקה וילך ממדריגה למדריגה.

ואמרת לפרש את הפסוק במשלי (ב, ג): אם תבקשנה כספך וכמטמונים תחפשנה אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא. כמו ש'אוהב כסף לא ישבע כסף' (קהלת ה, ט), כן בתורה, אוהב תורה לא ישבע תורה. ולא יאמר

הרבה למדתי, אלך ואלמד חכמות אחרות. אלא ילך בהם תמיד, ויהי אצלו כמו טבע אדם שלא ישבע כסף.

והנה אמרו חז"ל (בבא בתרא קמה:): על הפסוק (משלי טו, טו): 'וטוב לב משתה תמיד' - אלו בעלי המשנה, כי ינחלו נחת בלימודם, כי אין בהם יגיעה כל כך. 'וכל ימי עני רעים' - אלו בעלי גמרא, שיגיעים תמיד וחיים בצער. פעם

נתקשה לו בזה ופעם בזה, ונפשו עמלה תמיד. וזהו שכתוב: וכמטמונים תחפשנה, שתחפש אחר התורה כמחפש מטמונים ודברים הצפונים, שיגע הרבה עד שימצא המטמון הצפון בעיניו. כך תבקש את התורה ותגלה צפונותיה ביגיעה. ואם כן תבקשנה, 'אז תבין יראת ה' ודעת אלהים תמצא', כי ה' יתן חכמה, כי אחר כל היגיעות שיגע אדם, מכל מקום צריך לעזור אלוהי שיפתח לבבו ויאיר עיניו, כמו שאמרו חז"ל (נדה ע:): מה יעשה אדם ויחכם הרבה? ירבה ביישיבה! ושאלו שם: והלוא הרבה עשו ולא עלתה בידם? אלא יתפלל למי שהחכמה שלו. דכתיב (משלי ב, ו): כי ה' יתן חכמה. והא בלא הא לא סגי. כן הדבר הזה, כל היגיעות לא יועילו אם ה' לא ימציא לו מציאה ויאיר עיניו בפתע פתאום, לכן אמר: 'ודעת קדושים תמצא', שלא יהיה אצלך רק מציאה ושלך הוא, רק תדע כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, ולא משלך הוא. (מוסר חכמים)

להתרחק מעידוני עולם הזה ולהתייגע בתורה

מרון בעל החזון איש זצ"ל, כותב על כך בלשונו הזהב (קובץ אגרות א, ב): כל סגולות לימוד התורה נאמרו על עמלה, בעמל התורה נכללו עמל הגוף ועמל המחשבה גם יחד, הן מה שאדם צריך להתרחק מעידוני העולם הזה ולייגע ולצער עצמו וגופו על התורה, והן מה שצריך לייגע מחשבתו בעיון והתעמקות ודקדוק בתורה עד קצה היכולת, ועל כל אופני העמל והיגיעה באו דברי חז"ל בהרבה מקומות.

איתא במדרש תנחומא (נח, ס"ג): כל מי שאוהב עושר ותענוג אינו יכול ללמוד תורה שבעל פה, לפי שיש בה צער גדול ונדוד שינה, ויש מבלה ומנבל עצמו עליה. ותנן באבות (פ"ו משנה ד) כך היא דרכה של תורה, פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. ואמרו חז"ל בילקוט (ספרי האזינו, פסקא שו): אמר משה לישראל כמה צער נצטערתי על התורה וכמה עמלתי בה וכמה יגיעות יגעתי בה, נכנסתי לבין המלאכים ולבין השרפים שאחד מהם יכול לשרוף את כל העולם כולו, נכנסתי לבין החיות, נפשי ודמי נתתי עליה. כשם שלמדתי אותה בצער, כך אתם תהיו לומדים אותה בצער. וכתוב בקהלת (ב, ט): אף חכמתי עמדה לי, ואמרו (מדרש זוטא קהלת, פ"ב ס"ט) תורה שלמדתי באף היא שעמדה לי. ואיתא בתנא דבי אליהו רבא (פ"ב) אשרי שמשחק עצמו בדברי תורה, ויושב וחורש בהם כבהמה החורשת בשדה. ע"כ.

התורה מגלה סתריה למי שממית עצמו עליה

והרוצה באמת להשיג את התורה - ישיגה ללא ספק. אך הכל תלוי כמה אהבה יש לו לתורה וכמה רצון, וככל שיגדל הרצון והתשוקה - כך יזכה להשיגה.

והמשל הוא (ע"פ הזוהר הקדוש פר' משפטים דף צט.) למלך אחד שהייתה לו בת אשר אין כיופיה בעולם. והוא היה מלך עשיר, ומשהגיע פרקה, הגיעו נסיכים ורוזנים מכל רחבי העולם להציע את עצמם להינשא לה, אך היא לא חפצה באף אחד. אמר לה המלך: עד מתי תתנגדי לכל ההצעות? והרי את חייבת להתחתן! אך היא עמדה בשלה, עד שלבסוף המלך פייס אותה והסכימה. אך תנאי היה בפיה: אני רוצה אחד שבאמת רוצה אותי!

שאל אותה המלך: כיצד תדעי את הדבר הזה? אמרה לו: יש לי רעיון, אבנה ארמון שאף אחד לא יוכל להיכנס אליו בשום אופן שבעולם, ורק אם יבוא אחד ויבדוק היטב בימים ובלילות, יוכל למצוא את הפתח החיצון, ואז יצטרך לחפש עוד דלת, ורק אחרי שידע גם להגיע לקומה העליונה, אזי ימצא אותי שם, ובזה יודע כי הוא רוצה אותי באמת. **ואכן**, הביאו אמנים מיוחדים אשר בנו את הארמון הזה, ולאחר השלמתו הכריזו בכל המקומות כי מי שרוצה להתחתן עם בת המלך, יבוא לחפש היכן מקום מושבה. ומי אינו חפץ בבת המלך? הלוא בת יחידה היא, ומי שיתחתן אתה יקבל את כל תפנוקי תבל.

הנסיכה ישבה למעלה בארמון, ועבדי המלך הביאו לה שם את כל צרכיה. וכך היא המתינה חודשים על גבי חודשים, ובינתיים באו אנשים רבים אשר תרו אחרי הפתח ימים ולילה עד שנלאו למצוא. אך ביניהם היה אחד שלא אמר נואש, כי באמת היה חפץ בבת המלך, והיה לו רצון עז, וכך יום יום הגיע מצאת החמה עד צאת הכוכבים, והיה בודק אבן אבן ולא מתעייף. בת המלך הייתה רואה אותו מחלונה, אך הוא לא ראה אותה. אמרה לעצמה: הנה אדם זה בא יום יום, בקור בשלג ובחום, ואין אף אחד שהשתדל ונסה לחפש כמוהו, נמצא כי באמת הוא רוצה אותי מכל לבו. ואז התחילה בדרך לא דרך לרמוז לו על הפתח, עד שמצא את הפתח הראשון, ולאחר מכן את הפתח השני, וכך עלה ועלה עד שגילה את בת המלך.

כך היא התורה, ככל שהאדם עמל ומראה שרוצה לדעת, אף אם אין בכוחו למצוא, התורה תגלה לו סתריה ומבואותיה, והכל תלוי בעמל שלנו בתורה.

וכאשר זוכים לכל זה, מקבלים גם את כל הברכות האמורות בתורה, "ונתתי גשמכם בעתם" - כל צרכי הגשמיים שצריך האדם, מקבל בעתו ובזמנו בנחת. והעיקר, שכל מטרתו תהיה ברוחניות בתורה ובמצוות, ואז ממילא כל ענייני הגשמיים יסתדרו מאליהם.

וכך אמרו דורשי רשומות: "משיב הרוח ומוריד הגשם" - אם אדם עוסק ברוחניות והעיקר אצלו להשיב את ה'רוח' הם התורה והמצוות, אזי הקב"ה 'מוריד לו הגשם' - מביא לו בנחת את כל צרכיו בגשמיים.

משחיר פניו עליהן כעורב

עוד אמרו (ברכות סג:) "הסכת ושמע ישראל" (דברים כז, ט), כתתו עצמכם על דברי תורה. ואמרו בעירובין (כא:), "קווצותיו תלתלים" (שה"ש ה, יא), אמר רבי חנינא אמר מר עוקבא: מלמד שיש לדרוש על כל קוץ וקוץ תילי תלים של הלכות. שחורות כעורב - במי אתה מוצאן? במי שמשחיר פניו עליהן כעורב.

מסופר, כי פעם נזקק רבי זלמלי' אחיו של הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל לספר מסויים תוך כדי לימודו, אלא שהיה מבדיל בינו ובין הספר ארגז גדול, שבכדי להרימו נזקקו לשלשה אנשים. הלך הוא בבית אנה ואנה, ושינן בפיו את מאמר חז"ל (עירובין נה.) "לא בשמים היא - שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה", כך שנה ושילש בקול נעים, עד שהרגיש בקרבו רוח גבורה, ומיד רץ אל הארגז והגביה אותו לבדו. (ספר תולדות אדם ילקוט לקח טוב חיים של תורה פרשת ויצא עמוד מט)

על כך אנו מוצאים, כי כל גדולי הדורות שרי התורה ולוחמי מלחמתה, הקדישו את כל ימיהם לעסוק בכל כוחם ויגיעתם בעומקה של תורה, לברר וללבן כל דבר. הנה הגאון בעל הש"ך זצ"ל כתב בהקדמתו: באמת ובתמים טרחתי טרחות הרבה, וכמה יגיעות יגעותי, לא נתתי שינה לעיני ותנומה לעפעפי שנים רבות, עד אשר הוצאתי מהכח אל הפועל מחשבתתי, ובררתי ושקלתי מאה ואחד פעמים. ומי שלא היה אצלי במחיצתי לא יאמין מגודל התלאה שהיתה לי בחיפוש בים התלמוד.

ובהקדמה לביאור הגר"א על ספרא דצניעותא, כתב תלמידו הגר"ח מוולאז'ין זצ"ל בין היתר: עד אשר שקל במאזני שכלו שכל הקודש כמה מאות פעמים, וביגיעה נוראה לא אכל ולא שתה כמה ימים ולילות, ותדד שנתו מעיניו עד כי חשך משחור תארו. ונתן נפשו עליו, עד אשר האיר ה' עיניו לבוא עד קצה תבונתו, וכרגע קרן אור פניו הטהור מחדוותא ונהירו דאורייתא. ע"כ.

עמל התורה של הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל

מצוי היה, כי רבי חיים שמואלביץ זצ"ל היה סועד את לבו כדבעי בבוקר, ולאחר מכן ילמד בלהט ובעוז שלשים שעות ויותר ללא הפוגה, ולאחר מכן היה חוטף תנומה וקם משנתו כדי לחזור שוב על התהליך המייגע וחוזר חלילה. קרה לא פעם, שבבוקר מצאו אותו ישן תחת הספסל, לשם הוא צנח מאפיסת כוחות. (ספר מוח ולב עמוד ל"ג מובא בילקוט לקח טוב חיים של תורה פרשת בחוקתי עמוד שט"ו)

מסירות נפשו של הב"ח על התורה

פעם התאכסן הגאון הרב יואל סירקיש בעל ה'בית חדש' בבית חתנו הגאון רבי דוד סג"ל בעל ה'טורי זהב', נתכנסו ובאו פני העדה ראשיה וחכמיה להקביל פניו, ובין הבאים היה אברך חשוב אחד, למדן מופלג ובעל מידות, שעמד כל הזמן מן הצד ולא התקרב לקבל את ברכת הרב האורח הדגול. משראה בעל האכסניה כי האברך לא ניגש לקבל ברכת הרב, פנה אליו ושאלו: גדול הדור בא לעיר, ואתה במחיצה אחת עמו, ואינך דורש בשלומו?! ענה האברך: עפר אני תחת רגליו, ואיני כדאי לעמוד בארבע אמותיו, אך מה אעשה, אם נאמר לי כעת מפי אליהו הנביא זכור לטוב, כי אבי אשתו, כלומר רבינו הב"ח, שרוי בנידוי.

נודע בעל ה'טורי זהב' לשמע דברי האברך, ואמר לו: הלא אתה מוציא לעז על גדול הדור ומזלזל בכבוד התורה! ראה האברך את נפשו של הט"ו, אמר לו בנחת: לא לקנטר ח"ו אני מספר, כי אם לכבודה של תורה. לא בדיתי הדברים מלבי, כי שגגה היא שיצאה מלפני השליט, והקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה, ולכן נידוהו.

ומעשה שהיה כך היה, בעיר אחת פרץ סכסוך בין שני יהודים בדבר מחיר עגלה טעונה עצים, זה אומר קניתי את העצים במחיר שלשה שקלים, וזה אומר מכרתי את העצים במחיר שלשה שקלים ועשר פרוטות, ואיש מהם לא רצה לוותר לחברו. נמנו וגמרו לבוא לפני בית הדין.

עוד הם מתדיינים, והנה עבר הב"ח דרך העיר ההיא, וכשראוהו בעלי הדין לא נתנו לו להמשיך הלאה עד שישמע את טענותיהם ויפסוק את הדין, ירד הב"ח מהעגלה, נכנס לבית אחד וישב לדון. שטחו הצדדים את טענותיהם לפני הרב, וכשמוע הב"ח את דבריהם, בא לידי כעס, ולא יכל לעצור ברוחו ואמר: וכי כדאי לעכב אותי בדרך בשביל עשר פרוטות? הלא יש בזה משום חילול כבוד התורה! קם ויצא מהחדר ועיב אותם לנפשם, ולא הוציא פסק דין.

המעשה הזה עורר עליו קטרוג גדול בשמים, כאשר בא הבעל דבר וטען: כלום יש בדיני ממונות הפרש בין פרוטה למאה? הלא גמרא מפורשת היא (סנהדרין ה.) כגדול כקטון תשמעון, אמר ריש לקיש שיהא חביב עליך דין פרוטה כדין מאה מנה. אלא, מאחר שבא לכלל כעס - בא לכלל טעות. כי כל הכועס, אם חכם הוא - חכמתו מסתלקת ממנו, ואם תלמיד חכם - הוא משכח תלמודו. ומאותו יום ואילך הוא שרוי בנידוי, וכעת על כבוד תורתו מוטל להתיר לו.

ניגש בעל הט"ז ושאל את הב"ח אם אמת נכון הדבר, השיבו הב"ח כי אמת הוא, אז ראו כולם כי דברי האברך נכונים הם, ומיד הושיבו בית דין והתירו לבעל הב"ח את נידויו.

אחר הדברים האלה, נתן הב"ח לאברך את ספרו אשר אתו בכתובים ובקשו לעיין בו. אמר האברך: לא נאה לאיש כמוני להוציא משפט על ספרו של אחד מגדולי הדור. אמר לו הב"ח: אל תירא, רצונו של אדם זהו כבודו, קח את הספר ותעשה ככל שאני מצוה אותך. נטל האברך את הכתבים, ומיד עשה לילות כימים, והגה בדפי הספר ומצא בו טעם ולא הניחו עד שנבלע בעצמותיו, אך לא מיהר להחזיר הספר לבעליו.

לימים, שאל הב"ח את האברך אם גמר להגיה את הספר, ודרש ממנו להחזיר לו. התחיל האברך לגמגם, ולבסוף אמר כי אפילו אם יהיה הספר בידו עשרים שנה קשה יהיה לו להחזירו. הביט הרב עליו בתמהון ושאל: וכי לא מצא הספר חן בעיניך? תאמר לי האמת ואל תכסה ממני! אמר לו: יכול אני להגיד לך כי ספרך הוא טוב ומטיב, ולא בא כבושם הזה מעולם, אך מטעם כמוס עמדי רציתי להחזיקו, אמנם מכיון שאתה דוחק אותי, אגלה לך מה שבלבי. רואה אני, כי בשעה שתפרסם את הספר הזה ויפוצו מעיינותיך חוצה, תגיע נפשך לידי תיקונה השלם, ועתידה היא לשוב לעולם האמת. ומשום שאני רוצה שתישאר אתנו לאורך ימים, למען נוכל ליהנות מאור תורתך הזורה לכל העולם, רציתי להשהות הספר בידי ימים רבים. שמע הב"ח לדברי האברך, התיישב בדעתו זמן מה, ולאחר מכן אמר לו: אם כך הם פני הדברים, הנני מוכן ומזומן למסור את רוחי ונשמתי לאלהים, ואין דבר בעולם אשר יעכב אותי מלפרסם את ספרי בדפוס, הואיל והדור צריך לו.

אז גזר עליו הב"ח, והחזיר לו את כתב היד ומסרו לדפוס, וקרא שמו בישראל 'בית חדש', והפיצו בכל פני תבל. ומפני שהספר הזה היה חביב על מחברו יותר מנפשו, נקרא תמיד על שמו, זה שמו לעולם וזה זכרו לדור ודור, גם זכה שרוב האחרונים החזיקו בשיטתו והלכו בדרכיו, וקבעו הלכה כמותו. (סיפורי חסידים מובא בספר סיפורי אליהו הנביא ח"א אליהו מגלה נסתרות אות ט' עמוד קפ"ד)

מעשה נפלא על עמל התורה של ר' משולם איגרא זצ"ל

בעת כהונתו של רבי משולם איגרא כרב ואב"ד בעיר טיסמניץ, נכנסו אליו פעם שני בעלי בתים מעיר סמוכה לדין תורה. ומתוך חומר הענין, ביקש הגאון לדון בעניינם, ושיחזרו אליו למחרת. כשיצאו מביתו, גמרו בדעתם כי אין ביכולתם להמתין עד מחר, והסכימו לחזור לעירם, ואת דבר השאלה ישאלו לרב דמתא, וכן עשו.

כששמע הרב את שאלתם הקשה והמסובכת, ביקש מהם שישבו אליו לאחר כמה דקות, נכנס הרב לחדר אחר, והתפלל לפני השם יתברך בבכיות גדולות שיעזרוהו לפסוק העניין הקשה שהובא לפניו, ואכן נתקבלו תפילותיו, ונפל בדעתו לפתוח איזה ספר, והנה להפתעתו, נתגלתה לפניו אותה שאלה ממש, ותשובה בצדה. שמח הרב שמחה גדולה ומיהר לצאת אל בעלי הדין, ופסק להם את דינם. כעבור זמן, נזדמן לבעלי הדין לשהות בעיר טיסמניץ, וחשבו לעצמם כי הגם שכבר נפסקה שאלתם, בכל זאת, מן הראוי להיכנס לרבי משולם איגרא לשמוע את דעתו. נכנסו האנשים אליו, ולאחר שבקשו מחילה על כך שלא שבו אליו בעת ההיא, בקשו לשמוע את תשובתו בנידון.

ענה להם הרב את דעתו, ולהפתעתם, ענה להם בדיוק כפי שענה להם רבם. שחקו האנשים, וסיפרו לרבי משולם כי כך בדיוק ענה להם רבם, אלא שהוא ידע לענות להם על כך בתוך דקות ספורות.

מששמע רבי משולם את דבריהם, התפלא מאד, וביקש לתהות על קנקנו של אותו רב. נסע עמם רבי משולם לעירם, וכאשר הגיע רבי משולם אל ביתו של אותו רב, התמלא הרב מורא ופחד, ומיהר להתעניין על מה ולמה

הטריח הגאון את עצמו לביתו. סיפר לו רבי משולם, כי הוא בא להיווכח כיצד פסק בשאלה כזו קשה בתוך כמה געים, הודה אותו רב על האמת, וסיפר כי אמנם לא ידע מה להשיב, ובכה במר נפשו להשם יתברך שיחלצו מן המיצר ויגלה לו את פסק ההלכה, וכך היה.

כששמע רבי משולם את הדברים סרה התפעלותו בבת אחת, נענה ואמר: לבכות גם אנו יכולים, אולם הדרך הנכונה היא לעמול בתורה. (שאל אביך ויגדך ח"א עמוד קמ"ז)

מעשה נורא מהרמ"א

עוד על כחם של לומדי התורה ועמליה, נלמד ממה שהובא בספר הקהילה של קראקא עיר ואם בישראל, אודות מעשה שהיה בימי הרמ"א. באותם ימים, פרצה מגיפה בעיר קראקא, אשר גבתה את חייהם של רבים וטובים מסלתה ושמנה של העיר, אנשים נשים וטף. רבה של העיר - הרמ"א, כינס בבהילות את ראשי ה'חברא קדישא' והודיע להם כי אין לקבור שום נפטר, עד שייטלו רשות ממנו. לאחר שהובאו כמה נפטרים לחצר בית הכנסת הגדול בעיר, הגיע הרמ"א יחד עם שמשו וניגש לכל אחד מהנפטרים, הרים את הכיסוי שעליו, התבונן בו קצרות, ושב וכיסהו.

כולם עקבו בדריכות אחר מעשיו המופלאים של המרא דאתרא, והמתינו לראות כיצד ייפול דבר. לפתע, נעצר הרב על יד אחד הנפטרים, ופנה אל החברא קדישא, וביקש מהם ליטול עמהם את הנפטר כשהוא ערום ועריה בלא תכריכים, ולסובב עמו בכל העיר. לאחר מכן, ביקש הרמ"א להזדרו ולקבור מיד את שאר הנפטרים, ואכן, אחרי יומיים נעצרה המגפה לגמרי, והיתה הרווחה.

לאחר זמן מה, באה אשה בוכיה לפני בית דינו של הרמ"א, וסיפרה להם כי זה כמה שבועות שבעלה נעלם מהבית ולא שב. לאחר בירור מעמיק, קבעו הדיינים כי אין לה כל היתר להינשא, ועליה להמתין כיצד יפול דבר. אלא שלהפתעתם, כשהובא הפסק לפני הרמ"א, פסק לה הרמ"א על אתר כי היא מותרת להינשא.

לפליאתם של הדיינים על מה סמך רבם בפסק זה, ביקש הרמ"א להביא לפניו את שני שמשו, ומשהגיעו, פנה אליהם ושאל אותם: האם זכור לכם את שמו של אדם פלוני? והאם ידוע לכם מה עלה בגורלו? ספרו השמשים, כי אכן ראו אותו מת בקצה העיר בבית נטוש, ואחר שזיהו אותו בבירור, קברו אותו. עדותם של השמשים נתקבלה כדין, והאשה הותרה מעגינותה.

בקשו חברי בית הדין מהרמ"א שיגלה להם כיצד נודע לו מה היה שם, ומדוע הסתיר עד עתה את הענין. נענה להם הרמ"א וסיפר: זכור לכם בוודאי את המגיפה שאכלה בנו לא מזמן, וכיצד היא פסקה לאחר שהוריתי להוליך בביזיון את אחד הנפטרים. באותו לילה, הגיע אלי בחלום אותו נפטר שהוריתי לביישו ברבים, וכך הוא סיפר לי: מיד אחרי שנקברתי, החל דיני בבית-דין של מעלה, ויצאתי זכאי, וראוי הייתי להיכנס מיד לגן עדן. אלא, שברגע האחרון עצרו אותי, ובקשו ממני שאברר אצלך מדוע ועל מה הענשת אותי בביזיון כזה לפני קבורתי, ומה מצאת בי עול?

ממשיך הרמ"א ומספר: עינתי לאותו נפטר, ידעתי גם ידעתי שאין שום חטא בא על ידך, ובטחתי כך שתהיה מזומן לחיי העולם הבא, אך דוקא בראותי כי איש צדיק וישר אתה, הבנתי כי בוודאי ישלחו אותך מן השמים אלי, כפי שאכן קרה, וכך אוכל לברר אצלך מדוע ועל מה פרצה המגיפה הקשה הזו בעירנו? ענה הנפטר ואמר לי: דע לך, כי יש בית אחד בקצה העיר, אשר נעשים בו מעשי נבלה, ועלתה חטאתם לפני המקום כאנשי סדום ועמורה, ובגללם פרצה המגיפה.

המוזמים מן התגליות המרעישות, הקשיבו חברי בית הדין לדברי הרמ"א, שסיים את דבריו: מיד עם שחר, נגשתי לאותו בית בקצה העיר יחד עם שני השמשים שלי, וכאשר דפקנו בדלת הבית, יצא בן הבליעל לקראתנו, משראה את פני, לרגע נרעד כל גופו בעווית כאב, ולא עבר רגע, והאיש נפל ארצה ומת. הזדרזנו לקברו במהרה ליד ביתו לכל יודע מכך, ובכדי לחסוך סבל ושאלות מיותרות לכולנו, ומיני אז נעצרה המגפה. זהו אפוא, בעלה של אותה עגונה, ומשכך תבינו על סמך מה מיהרתי לקבוע כי היא רשאית להינשא לכל מי שתרצה.

עמל תורתם של רבותינו האחרונים

זכה סיפר רבי לייבליי איגר: זה היה ביקורו הראשון של רבי משה סופר בפוזנא. רבי עקיבא איגר החליט להפוך את הביקור הנדיר ל'יומא טבא לרבנן'. זימן אליו רבי עקיבא איגר כמה מגדולי הדור, ובראשם ידידו הותיק, חריף שבחריפי הדור, הלוא הוא רבי יעקב לוברבוים מליסא בעל 'נתיבות המשפט'. התרגשות עצומה שטפה את חוצותיה של פוזנא בעת שכרכתו של רבה של פרשבורג חלפה בחוצותיה, הכל נקהלו ובאו לקבל את פניו של האורח הדגול.

בצאתו מן המרכבה, זהרו פני רבי משה כפני חמה, והקהל פרץ בקריאה נרגשת 'ברוך שחלק מחכמתו ליראיו'. רבי עקיבא איגר הביא את חתנו לבית מדרשו, שם המתינו לו מופלגי תורה ובעלי תריסין ובראשם בעל נתיבות המשפט ותלמידיו של רבי עקיבא איגר. לאחר בציעת הפת, קם האורח בעל נתיבות המשפט, ואמר פלפול עמוק אותו הכין לכבוד האורח, מערכה שלימה ערוכה ומנומקת של קושיות ותירוצים מתורתן של ראשונים ואחרונים.

לאחר פלפולו הארוך והקשה של בעל ה'נתיבות', קם חתן השמחה רבי משה סופר, ונטל את רשות הדיבור. ומיד פתח ואמר: קטונתי מהשיג על גדול הדור, אך תורתנו תורת אמת היא, ואני רוצה להעמיד את הדברים על דיוקם. ואז החל רבי משה פורח את פלפולו של בעל הנתיבות אחת לאחת, הכביד בקושיות גדולות וסתר את כל היסודות של דבריו. אך סיים רבי משה את פלפולו, קם שנית רבי יעקב על רגליו, וכאריה בן אריה גונן על פלפולו בעוז רוח, והדף את כל קושיותיו של רבי משה סופר. עמד רבי משה לעומתו, וטחן עד דק את כל ראיותיו החדשות של רבי יעקב, גיבב עליהם ערימה חדשה של קושיות נוקבות, והשמיט שוב את הקרקע מתחת לבנינו המפואר של רבי יעקב מליסא. אשר מצידו, עמד ללא חת ואזר אזורו כגיבור ואיש מלחמה, והסתער על קושיותיו של רבי משה, ולא השאיר מהם שריד עד שהעמיד שוב את בנינו המוצק.

רבי משה לא נח ולא שקט, וברוח לבו הראה כי פלפולו הנוסף של בעל הנתיבות - אף הוא אינו עולה בקנה אחד עם האמת הצרופה. כשסיים רבי משה את דברו, הביטו כל התלמידים לעבר רבי יעקב, אך הוא ישב כמי שניטל הדיבור מפיו, הפעם אכן גבר רבי משה. באותה שעה חוורו מאד פניו הקדושות של רבי יעקב מליסא וחלשה דעתו, בחושבו שמא צדק רבי משה, וכל אותו פלפול שבנה - בטעות יסודו.

רבנו עקיבא איגר הרגיש תיכף בחלישות דעתו של בעל נתיבות המשפט, ולפי שידע כי במתיבתא דרקייעא מחשיבים מאד את תורתו האמיתית של רבי יעקב מליסא, נפלה עליו אימה גדולה. מפחד שמא יתעורר עליו שמץ של הקפדה, הווי זהיר בגחלתו. על אתר, קרא רבי עקיבא איגר לאחד מן התלמידים המשמשים בסעודה, ויעקב יוקב שמו, וישאלו: הגידה נא לי, מה דעתך? עם מי הצדק בויכוח הזה? ענה התלמיד: מי אנכי כי אכניס ראשי בין הרים גדולים. אך רבי עקיבא איגר לא נתן לו מנוח, ושב שנית על שאלתו. או-אז לבש הבחור עוז וגבורה ואמר: אם לדעתי שואלים אתם, סבור אני כי רבי יעקב מליסא צודק בויכוח! עיני הכל היו נשואות אל התלמיד שחשב קמעא, ואחר כך פתח בפלפול ארוך מלא הגיון מיוסד על אדני השכל הישר. הוא שב ובנה מחדש את כל בנינו של בעל הנתיבות בטוב טעם ודעת, תירץ את כל קושיותיו של רבי משה סופר.

נהנה רבי יעקב מליסא מדבריו של התלמיד, והעלה בת שחוק על פניו מרוב התפעלות וחדוה, ואילו רבי משה סופר פרץ בבכי מאין הפוגות. נגשו כמה מן התלמידים ושאלוהו: היתכן? וכי מאחר שנסרתו דבריך אתה ממרר בבכי? קם רבי משה סופר, עמד על רגליו ואמר: לא על פלפולי שנסתר בוכה אני, דמעותי הם מרוב התרגשות, שכן עתה ראיתי במו עיני, את קדושתו של מורי חמי עד היכן מגעת. כי זאת עליכם לדעת, שאת דעתי לא שיניתי, וגם את פלפולו של התלמיד יכול אני לסתור בהינף יד. אולם אחוז התפעלות אני מכוחן של שתי קושיות, האחת, הרי אותו יעקב יוקב, קוטני וקוטנו של רבי יעקב מליסא עבות ממתניו, וכי הוא מבין דבר בסיג ושיח שלנו? הקושיא השנית, אף אם נניח ונאמר כי התלמיד המשמש אכן גאון גדול הוא, ברם לא היה נוכח כאן ברוב הזמן, ומהיכן ידע מה לענות? והלוא אף התלמידים הנוכחים כאן מתחילה ושמעו כל מילה, בקושי רב יוכלו לחזור על דברנו! אין זאת אלא, הסביר ר' משה סופר, כי ברוב קדושתו הנשגבה של מורי חותני - הכניס מילים בפיו של התלמיד. ובטוחני, כי לו היה פונה חותני אל האבן בקיר וגוזר עליה לדבר, היתה אף האבן הדוממת פוצה פה ומתרצת את כל קושיותיי. מעתה הלא תבינו מדוע ועל מה בכיתי, כי עתה ראיתי מדריגתו הנוראה של מורי חותני, ומגודל התרגשותי נפתחו שתי עיני כמיני שני מרזבים מקלחים בקילוחין של דמע. (מוסר חכמים)

מעשה במעלת לומדי התורה

ואם מדברים אנו בכבודה של תורה, לא נמנע לכתוב מעשה מקדושתו ועוצמתו של הגאון הקדוש רבי יהושע ליב דיסקין זצ"ל.

הגבירה 'בנבנישתי' ישבה בחדר ההמתנה בבית החולים הפריזאי ודמעות בעיניה, ספר התהילים שהיה פתוח על ברכיה נראה לה במטושטש. בעלה, ששון בנבנישתי, נמצא עתה בחדר הניתוחים, ורופא מומחה מנתחו ברגעים אלו. היא ניסתה להיזכר כמה כספי צדקה נתנה זה מקרוב לעניי העיר פריז, בתקוה שהצדקה תצילו ממות. כמה דמעות שפכה בתפילה שבזכות הצדקה יבריא בעלה, אך מאידך גיסא זכורים לה דברי בעלה, שחזר לפני מועד הניתוח מהרב

הישיש, רבי יהושע ליב דיסקין, שהורה לו לבל ינותח, ואמר לו שהקב"ה ישלח לו רפואה שלמה. הדבר היה נראה לה כבלתי הגיוני, אך עתה היא תוהה, אם היה זה נכון מצדה לבכות ולהתחנן בפני בעלה ולהניאו מהחלטתו לדחות את הניתוח. עתה כשהניתוח בעיצומו, החלו הספקות לכרסם בלבה. מדוע הייתי כה משוכנעת בכוחו של הרופא לרפא? ומה אם חלילה לא יצליח הניתוח? מחשבותיה העגומות של הגבירה האיצו בה להתפלל, ואנחות כבדות נפלטו מפיה בעת שקראה פרקי תהלים.

בני ביתה שעמדו לצדה הביטו בה בחשש. לדעתו של הבן יוחנן, אבא מנותח עתה על ידי רופא שהוכיח את מיומנותו, והינו מבוקש על ידי מלכים ורוזנים. מה לה לאמא שהיא כל כך מודאגת? הן גם מלך אוסטריה שהיה אף הוא חולה בריאותיו, בעזרת הטיפול המסור של אותו רופא מומחה המטפל עתה באביו - הבריא לחלוטין. נכון, גם הוא שמע את שאמר לאביו הרב הישיש כי אין צורך בניתוח. אך כיצד אפשר לסמוך על דבריו כאשר הרופאים אומרים שמוכרחים לנתחו, תהה, הן אותו רב מעולם לא למד רפואה, וכל הרופאים חושבים שהניתוח הכרחי.

המתח גבר בחדר, האם החלה פוסעת בחדר כארי בסוגר, ולפתע נפתחה הדלת, והרופא המנתח עמד בפתח. כל העיניים נתלו בו. היתכן שכל כך מהר נגמר הניתוח? תהה יוחנן. רק שלא יבשר לנו בשורות רעות, חששה הגבירה בנבנישתי. באתי להודיעכם, פתח הרופא בדבריו, כי החלטתי שלא לנתח את אביכם. מצבו הפיזי הוא כל כך ירוד, שרק תפלה תעזור, ניתוח רק יקצר את חייו.

הרופא הביט במשפחת החולה העומדת המומה, ופירש את עמידתם ללא אומר כאכזבה על שהניתוח המיוחל, שעשוי היה להביא לחולה מזור - אינו מבוצע, ומיהר לצאת את החדר.

הרב ידע את אשר אמר, מלמלה הגבירה. עוד באותו יום הלכו כל בני משפחת בנבנישתי לבית המדרש הקטן בפריז, בו שהה אותה עת הגאון רבי יהושע ליב דיסקין רבה של בריסק שהיה בדרכו לירושלים, ונאלץ לשהות בעיר זו עד לסידור ניירותיו.

בהתרגשות מרובה, הוציא ששון בנבנישתי, החולה עתיר הנכסים, שהגיע לפריז מכלכותא שבהודו, קופת כסף משובצת ביהלומים אבנים טובות והגישה לרב המכובד, אך הקופסא שהיתה מלאה בכסף צדקה נשארה בידי העשיר, והוא עמד נכלם ותוהה.

רבי יהושע ליב דיסקין, שסרב לקבל את הקופסא היקרה ואת כסף הצדקה אשר בה, מיהר להסביר: אינני לוקח כסף עבור דברים כגון אלו. מעולם לא לקחתי ולעולם לא אקח, אמר. סע לשלום, וה' הטוב ישלח לך רפואה שלמה בקרוב. עומדים תוהים היו כל בני המשפחה, מה יעשו? איך יביעו את תודתם לרב הדגול? הרב הישיש שראה את מבוכתם, מיהר להוסיף: עוד יגיע היום ואבקש את עזרתכם, סעו לשלום וה' יאריך את ימיכם.

היה זה כחצי שנה לאחר מכן, כאשר רבי יהושע לייב דיסקין שיגר מכתב לששון בנבנישתי בזה הלשון:

ידידי ששון, הריני בזה להזכירו במה שהבטיח לי בבית המדרש הקטן בפריז לפני כמחצית השנה, הנני דורש ממנו שיזהיר באופן חמור את בנו יוחנן, אשר גם הוא נוכח אז, שיבטל את תוכניותיו להקמת בית ספר חילוני בחברון, ואל ילך שולל אחרי מסיתים. על החתום: רבי יהושע לייב דיסקין מבריסק.

ובכלכותא שבארץ הודו הרחוקה, התפללה הגבירה בנבנישתי בעת שהדליקה את נרות השבת לבריאות משפחתה. בליבה ידעה היטב, כי ברוב חכמתו וצדקתו, הרב מבריסק המכהן כרבה של ירושלים עיר הקדש, גזר פעמיים לאריכות ימיו של בעלה שחי עד מאה שנה, וכן גזר על בנה יוחנן למשוך ידו מתמיכתו בבניית בית הספר החילוני בחברון, שהוא אכן מיהר לעשות כמצותו, כי הרי כשצדיק גזר - חייבים לקיים. (מוסר חכמים)

מעלת לימוד תורה בלילה

כתב הרב 'מנורת המאור' (נר רביעי, כלל א' חלק א' פרק ב'): הלילה הוא זמן מוכן ללמוד תורה, לפי שפנוי בה האדם יותר מעסקיו. ועל כן אמרו בפרק שלישי מאבות (פ"ג משנה ד) רבי חנינא בן חכניאי אומר: הנעור בלילה, והמהלך בדרך יחידי, והמפנה לבו לבטלה, הרי זה מתחייב בנפשו. רוצה לומר, לפי שהם שעות פנויות מעסק ומלאכה וראויות ללמוד. ומי שאינו עושה כן, הרי הוא מאבד זמנו בידים ומתחייב בנפשו. והזמן המוכן יותר בכל הלילה הוא - באשמורת הבוקר. לפיכך היה דוד קם בחצי הלילה לקרות בתורה, כדגרסינן בפרק קמא דסנהדרין (טז). אמר רבי שמעון חסידא: כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, כיון שהגיע חצות הלילה - רוח צפונית מנשבת בו ומנגן

מאליו. והיה עומד דוד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר, נכנסו חכמי ישראל אצלו, ואמרו לו: אדוננו המלך! עמך ישראל צריכים פרנסה! אמר להם: ילכו ויתפרנסו זה מזה. אמרו לו: אין הקומץ משיבוע את הארי, ואין הבור מתמלא מחולייתו. אמר להם: לכו ופשטו ידיכם בגדוד. מיד יועצים באחיתופל, ונמלכים בסנהדרין, ושואלים באורים ותומים.

ואמר רב יוסף בר אדא, ואמרי לה אמר רב יצחק בריה דרב אידי: מאי קראה? עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר (תהלים נז, ט). וגרסינן בפסיקתא (דרב כהנא, פסקא ז): חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך (תהלים קיט, סב), רבי פנחס בשם רבי אלעזר בן מנחם אומר: מה היה דוד עושה? היה נוטל נבל וכנור ונותן מראשותיו, ועומד בחצי הלילה ומנגן בהם, וקורא בתורה. והיו חברי ישראל שומעין את קולו, ומה אם דוד המלך עוסק בתורה, אנו על אחת כמה וכמה, נמצאו כל ישראל עוסקין בתורה.

אמר רבי לוי: חלון היה על גבי מטתו של דוד פתוח לצפון, והיה כינור תלוי כנגדה, והייתה רוח צפונית יוצאה בחצי הלילה ומנשבת בו, והיה הכינור מנגן מאליו. הדא הוא דכתיב (מלכים ב, ג): "והיה כנגן" - הכינור מנגן מאליו. הוא שדוד אומר (תהלים נז, ט): "עורה כבודי". איתער יקרי מן קדם יקרי דבוראי, יקרי לית כלום מן קדם יקריה [יקום כבודי מלפני כבודו של בוראי, כבודי הוא לא כלום לפני כבודו יתברך]. אעירה שחר, אנא הוינא מעורר שחרא, שחרא לא מעורר יתי [אני יהיה מעורר השחר והשחר לא יעורר אותי]. והיה יצר הרע מרגיזו ואומר לו: דוד, דרכם של מלכים להיותם ישנים עד שלש שעות, ואתה אומר: חצות לילה אקום? והוא אומר (שם): על משפטי צדקך.

וגרסינן במסכת מנחות (דף קי). שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' בלילות (תהלים קלד, א), אלו תלמידי חכמים העוסקים בתורה בלילה, ומעלה עליהם הכתוב כאלו עוסקים בעבודה. וגרסינן עוד בפ"ק דמסכת עבודה זרה (ג): ובחגיגה (יב), אמר רבי לוי: כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום. שנאמר (שם מב): יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירו עמי. איכא דאמרי, אמר רבי שמעון בן לקיש: כל העוסק בתורה בעולם הזה שדומה ללילה, הקב"ה מושך עליו חוט של חסד לעולם הבא שדומה ליום, שנאמר: יומם יצוה ה' חסדו.

וגרסינן (עירובין סה), אמר רבי לוי: לא איברי סיהרא [-הלילה] אלא לגירסא [-ללמוד]. וגרסינן נמי התם (עירובין יח). אמר רבי ירמיה בן אלעזר: כל בית שדברי תורה נשמעין בו בלילה - שוב אינו חרב, שנאמר (איוב לה, י): ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה. ולא עוד אלא, שנשותיהן זוכות בדבר, כמו שאמרו בפרק יום הכפורים (יומא עז), כן יתן לידידו שנא (תהלים קנז, ב), אמר רבי יצחק: אלו נשותיהן של תלמידי חכמים שמנדרות שינה מעיניהן בעולם הזה, וזוכות לעולם הבא.

ואם ח"ו אינו עוסק בלילה - נענש, כדגרסינן בסנהדרין (צב), אמר רבי אלעזר: כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה - אש אוכלתו שנאמר (איוב כ, כו) כל חושך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהל. ואין שריד אלא תלמיד חכם, שנאמר (יואל ג, ה): ובשרידים אשר ה' קורא.

ועל זה אמרו באבות (פ"א משנה יג) ודלא מוסיף יסף. רוצה לומר, מי שאינו מוסיף בלימוד בלילות מט"ו באב שמוסיפין הלילות - יסף.

וגרסינן נמי בסוף תענית (לא). ובמסכת בבא בתרא (קכא), תניא רבי אליעזר הגדול אומר: כיון שהגיע ט"ו באב תשש כוחה של חמה, ולא היו כורתין עצים למערכה, וקרו ליה 'יום תבר-מגל'. מכאן ואילך, דמוסיף - יוסיף, ודלא מוסיף - יסיף. מאי יסיף, תני רב יוסף: תקבריה אימיה.

וכל זה, לפי שהתורה הנלמדת בלילה מתיישבת ומתקיימת יותר מהנלמדת ביום. והסימן הוא, הזמן שקורין בו (איכה ב, יט): קומי רוני בלילה, שהוא מתשעה באב, רוצה לומר, קום משנתך ותלמוד, כי הלילות ארוכות. ומשהגיע חג השבועות, שמאז זמן הלילות קטן - יכול לפסוק. ולזה רמז הכתוב ברות, אותו קוראים בשבועות (רות ג יג): ליני הלילה. **ועל** מי שקם בלילה ללמוד - רמז שלמה במה שאמר (משלי לא, יד): ותקם בעוד לילה. והנבחרת מכולם היא התורה הנלמדת ביום ונשנית בלילה, כמו שעשה אדון הנביאים, עליו נאמר (שמות לד, כח): ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה, והעושה כן, מקיים: והגית בו יומם ולילה.

איך יתכן שאינו לומד בארבע בבוקר?

באחד מימי הסוכות, נוכח רבי נפתלי צבי יהודה ברלין - הנצי"ב, כי נכדו הגר"ח מבריסק, משתמט מלברך על האתרוג שלו. דחק בו הנצי"ב שיאמר לו טעמו של דבר, השיבו רבי חיים, כי יש לו פקפוק, כיון שהיה האתרוג מאריך

ישראל, ואותה שנה מוצאי שביעית היתה, ואמנם האתרוג היה משל עכו"ם, אלא שהוא אתרוג של שמיטה, וחושש הוא לעצמו להחמיר שלא יברך עליו. השיבו הנצי"ב מיניה וביה: אם כן זוהי שאלה גם לגביי, ומיד יצא לביתו.

ויהי בחצות הלילה, והנה קול דופק בביתו של רבי חיים: הסבא קורא לך! נתבהל רבי חיים, קם בחפזו ממיטתו, נטל ידיו ומיהר אל ביתו של הסבא בלב חרד. משנכנס אל הבית, ראה את הנצי"ב רכון על ערימה של ספרים. כשנוכח הנצי"ב בנכדו, פנה אליו והחל להרצות את דבריו אודות דינו של האתרוג, תוך שהוא מנסה להוכיח את כשרותו ולהסיר מעליו כל פקפוק. הפסיקו רבי חיים בדבריו, ובקשו כי ימתין רגעים ספורים עד אשר יברך ברכת התורה.

כשהחל רבי חיים לברך ברכת התורה, החלו דמעות זולגות מעיני הנצי"ב. לכשסיים את ברכתו, מיהר לשאול את הנצי"ב לפשר בכייתו. השיבו הנצי"ב בפשיטות: היאך לא אבכה, כשאני רואה אברך, שאנו מצפים ממנו שיהיה גדול הדור, שאינו יושב ועוסק בתורה בשעה ארבע בבוקר? והיאך אפוא יראו פני הדור לעתיד?

וכשרבנו הגר"ח היה שב ומספר סיפור זה לבנו מרן הגרי"ז, היה מוסיף ואומר: צא וראה, רגילים הבריות לומר כי יש ירידת הדורות. ואני אומר, לא רק בין הדורות, אלא אף בדורנו ממש, ביני ובין הנצי"ב, הנה הנצי"ב לא תפס כלל היאך אפשר להיות גדול בישראל אם ישנים בשעה ארבע בבוקר, עד שבכה על כך, ואנן מה נענה בתריה. (שאל אביך ויגדך. טללי אורות)

אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה

תנן באבות (פ"ו משנה ג) אמר רבי יהושע בן לוי: בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ואומרת 'אוי להם לבריות מעלבונה של תורה', שכל מי שאינו עוסק בתורה תדיר - נקרא נוזף, שנאמר (משלי יא, כב): נזם זהב באף חזיר, אשה יפה וסרת טעם. ואומר (שמות לב, טז): והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים חרות על הלוחות. אל תקרי חרות - אלא חירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה. וכל מי שעוסק בתורה - הרי הוא מתעלה, שנאמר (במדבר א, יט): וממתנה נחליאל ומנחליאל במות.

זכתב ב'מדרש שמואל': ראוי להבין, כיון שבת קול זו באה להתרות לבני אדם שיעסקו בתורה תדיר, א"כ היה ראוי שישמעו אותה כל העולם!?

לכן אפשר לומר, שהענין הוא דרך משל. לפי שהתורה ניתנה בהר חורב שהוא הר סיני, ושם נשבעו כל ישראל לעסוק בה יומם ולילה. אם כן, כשישראל אינם עוסקים בתורה, צריך שיחשוב האדם כאילו הר חורב בעצמו מכריז ואומר: אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. והעלבון הוא, שכיון שהתורה מאז היתה משתעשעת לפניו יתברך, וכמו שאמר הכתוב (משלי ח, ל): ואהיה אצלו אמון, וגם המלאכים התאוו אותה ואמרו (תהלים ח, ב): תנה הודך על השמים. והשם יתברך נתנה לבני אדם, ו"השליך משמים ארץ" (איכה ב, א) את תפארתה, ויסירה מגבירה (ע"פ מלכים א טו, יג), בהיותה חלק לבן אדם ילוד אשה. וכל זה העלבון - התורה סובלת אותו כאשר בני אדם עוסקים בה, כי כן היה רצון קונה.

אמנם, כאשר יתבטלו ממנה ויניחו אותה בקרן זוית בודאי, כי אז (ישעיה כו, יז): תחיל תזעק בחבליה, ואז ה' יתברך יתבע עלבונה מבני אדם. וביאר את רעתם ואמר, שכל מי שאינו עוסק בתורה תדיר - נקרא נוזף, מנודה, ומובדל ממנו יתברך. והביא ראיה מן הפסוק שאמר (משלי יא, כב): נזם זהב באף חזיר אשה יפה וסרת טעם. כלומר, דומה האשה היפה וסרת טעם אל נזם הזהב באף החזיר, שכמו שזנזם הזהב הוא בעצמו דבר חשוב, אך בהיותו מונח באף החזיר הוא ממאסו באשפה, כן האשה היפה וסרת טעם. והיא משל ודמיון אל נשמת האדם, אשר היא מסטרא דקדושה שנקראת אשה יפה. והשמיענו, שאפילו שתהיה יפה ונעימה במעשיה בקיום המצוות, אם היא סרת טעם - כלומר שסרה מללמוד טעמי התורה, הרי זה נקרא נוזף ומאוס.

והטעם לזה ברור, כי אינו דומה מי שמקיים את המצוות בהיותו יודע טעמה סודה ושרשה, למי שמקיים אותה 'מצות אנשים מלומדה' (ישעיהו כט, ג).

וביאר עוד רעה אחרת שנמשך לבריות מעלבונה של תורה, והוא עול הגלות ושעבוד מלכויות. וזהו שכתוב (שמות לב, טז): והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא. ובהיות הכל מעשה אלהים, על כן היה 'חרות על הלוחות', אל תקרא 'חרות' אלא חירות, אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה. והטעם, כי לעולם הסטרא אחרא, אתכפייא לסטרא דקדושה, ובהיות זה עוסק בדבר שהוא מעשה אלהים, אין שום בריה יכולה לשלוט עליו, וכל כוחות החיצוניים אתכפיין ליה. ולא גלו ישראל אלא על עלבונה של תורה, דכתיב (ירמיה ט, יא): על מה אבדה הארץ על עזבם את תורת.

ואמר, שכל מי שעוסק בתורה הרי זה מתעלה, שנאמר (במדבר כא, יט): וממתנה נחליאל ומנחליאל במות. כלומר, האדם אשר הוא עוסק בתורה אשר היא מתנה נתונה מאתו יתברך, כאשר יעסוק באותה מתנה - אז הוא נוחל לאל יתברך, והוא דבק בו ממש, ועליו הכתוב אומר (דברים ד, ד): ואתם הדבקים בה' אלהיכם. ואז כאשר נחל-אל - בהכרח הוא מתעלה על כל ברואי מעלה ומטה, וזה שכתוב: ומנחליאל במות, כלומר, נחליאל נמשך לו שיעלה במות, שיתעלה ויתרומם מעלה מעלה.

גם אם לא לומד, יתן דעתו על התורה

ה'חיי אדם' זצ"ל בהקדמה לספרו "חכמת אדם" כותב בזה"ל: ודע לך אחי, כי לימוד התורה היא פעולת הנפש ותולדותיה, וכמו שאמרו זכרונם לברכה (יבמות לד): על האשה, שאם אין דעתה להינשא וישבה עשר שנים בלא בעל, לא תלד עוד. אך אם דעתה להינשא לאיש, אף שישבה שנים הרבה בלא בעל, אעפ"כ נשאר כח הלידה בנפשה, וכאשר תינשא - תלד.

כך הוא האיש הישראלי, אם יעזוב את התורה ויטייאש ממנה - אזי גם היא מתרחקת ממנו, ולא נשאר בנפשו עוד כוח הלידה, אבל אם אין דעתו לעזובה, ורק מחמת האונס אי אפשר לו ללמוד ולדבוק בה, ח"ו שתתרחק ממנו, רק שתשב באלמנותה ומצפה להינשא עוד אליו, ונשאר הכוח בנפש, ויכול להוליד בה ולחדש חידושים.

ממשיך ה"חיי אדם" וכותב: "כך אומר אני על עצמי, הגם שנסעתי למרחקים והייתי סוחר, אף חכמתי עמדה לי, כי בנסיעתי בדרך דעתי עליה, ובישיבתי בחנות דעתי עליה, ותיתי לי שאפילו בשעת משא ומתן, פעמים הרבה היה דעתי עליה בהרהור פירוש או קושיה". עכ"ד.

גם כשישן נחשב לו שעוסק בתורה

מִרְן החפץ חיים זצ"ל אומר: איתא בגמרא (מכות י): שמלאך המוות לא יכול היה להתקרב אל רב חסדא היות ולא פסק פומיה מגירסא.

וקשה, וכי רב חסדא לא ישן? וכי הוא לא אכל? ומה עם שאר צרכי האדם? **אלא**, התירוץ הוא פשוט: כשרב חסדא אכל, הוא כיוון רק כדי שיהיה לו כח ללמוד תורה, וכן בכל מעשיו כיוון רק לתורה, לפיכך היו כל מעשיו של רב חסדא נחשבות כמו לימוד תורה!

המאמין לא יבטל מקביעותו בתורה

המאמין, לא יעלה על דעתו להפסיד תפילה בציבור או לבטל מתורתו לצורך עסקיו, שהרי כל יגיעתו אינה אלא כי כן ציווה המלך, ומדוע יבטל מחמתם תורה ותפילה המחויב בה גם כן?

וכבר אמר הגאון הקדוש ה'חזון איש' זי"ע לבאר עד היכן חובת ההשתדלות, על פי משל, לאדם התוקע מסמר בכותל, כל זמן שהמסמר נכנס לעובי הקיר, ממשיכים להכות בו לתקעו עמוק יותר, אמנם ברגע שרואים שהמסמר הולך ומתעקם, מפסיקים מלהכות בו, כי אז תגדל עקמומיותו. וכך הוא בענין ההשתדלות, על האדם לעסוק ולהביא טרף לביתו, עד שרואה כי הדבר מעקמו ומסיטו, ולו רק במעט מדרכי התורה, כגון שעוסק בה על חשבון 'קביעת עיתים' או 'תפילה בציבור', או אז ידע כי עליו לחדול מהשתדלותו זו. (מעשה איש ח"א עמ' רפב)

אדם יכול להציל את חייו ברגע אחד

פעם נענה הרה"ק מראדאשיץ זי"ע בבקרו של יום ואמר: הבה נקבל פניו של האורח הרם והנישא אשר בא אלינו זה לראשונה, ושוב לעולם לא יחזור... ואם תרצו לדעת מי הוא זה ואיזה הוא? הלא הוא 'האי יומא'! כי היום הזה שאנו עומדים בו - לא היה ולא יהיה יותר. וכל אחד ואחד מה שתפס בזה היום בתורה ומעשים טובים - ישאר בידו.

ובספר 'חובות הלבבות' (שער התשובה פרק י) כתב: משל המשילו הקדמונים, לאדם שהיו בידו מטבעות כסף, והיה צריך לעבור בנהר גדול, התחיל האיש להשליך מטבעותיו לתוככי הנהר, כי חשב שכך יעלה בידו לסתום את הנהר, אמנם אחר שכבר השליך את כל המטבעות, לבד מאחת שנשארה בידו, ראה כי עדיין מים רבים ועמוקים לפניו - ואין בידו לעבור את הנהר ולהגיע למחוז חפצו. ואז ראה מלח (מנהיג ספינות) אחד שעבר שם עם ספינתו, וביקש ממנו 'קח נא ממני מטבע זו אשר בידי, והעבירני בספינתך אל עברו השני של הנהר'. עשה המלח כדבריו, והביאו למחוז חפצו תמורת המטבע האחרונה שנשארה בידו.

הנה, "חכם" זה זכה להציל את עצמו בהזדמנות האחרונה שנקלעה בידו, ואף אחר שנהג כשוטה גמור המאבד כל מה שנותנים לו, מכל מקום בשעה אחת וברגע אחד תפס והציל את עצמו... ומכאן ילמד כל אדם שלא יאמר:

הן איבדתי גם איבדתי את כל ימי ושנותי בשטויות והבלים, הרחוקים כרחוק מזרח ממערב מעבודת הבורא, ומה אעשה עתה? כי אדרבה, במטבע האחרון וברגע האחרון ישכור אניה להפליג בלב ים, ויגיע בסיעתא דשמיא למטרתו ולמחוז חפצו לתכלית הטוב.

אם אין פרנסה - סימן שאין תורה

הנה אמרו חז"ל (אבות ג, יז): 'אם אין קמח אין תורה', ומבאר האור החיים הקדוש (ריש בחקותי) אם 'אין קמח' שחסר לאדם שפע הפרנסה, הרי זה סימן ש'אין תורה' - שאינו עוסק בתורה.

ושואל ה'דברי ישראל' על דברי המשנה הנ"ל 'אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח' - וכי מי קודם למי? ומשיב, כי כל אדם לפי דרגתו. המון העם ישכימו בכוקר ויאמרו תחילה 'אם אין קמח אין תורה', תחילה נפנה לעסקינו, נמלא אסמינו ב'קמח' ואח"כ נעסוק בתורה. לעומתם דרך עובדי ה' היא, שמתחילה יאמרו אם אין תורה, ורק אח"כ יפנו לעסוק במשא ומתן. וזהו 'אם בחוקותי תלכו' - שתעסקו תחילה ב'חוק' שלי שהוא התורה, אז ונתתי גשמיכם בעיתם.

מעשה נורא על זכות קביעת עיתים לתורה שהציל ממוות

מעשה ביהודי שעשה תורתו קבע ומלאכתו עראי, ולמרות שנאלץ לעסוק ביגיע כפיו במשך רוב שעות היום כדי לכלכל את בני ביתו, קבע עתים לתורה והשתתף בשיעור גמרא מדי יום ביומו. 'שיעור' זה היה אצלו לחוק ולא יעבור, מעולם לא החסיר אפילו פעם אחת מלהשתתף בשיעור.

ויהי היום, ואחיו היחיד עמד להכניס את בנו תחת החופה בשעה טובה ומוצלחת, כאשר מקום עריכת הנישואין נקבע לעיר אחרת. לגודל הקרבה בין האחים הוכרח היהודי להופיע בחתונת בן אחיו משעת 'קבלת הפנים' ועד לאחר ה'שבע ברכות' שלאחר הסעודה. אך דא עקא, שאל האיש את עצמו 'ותורה מה תהא עליה?' והרי לשם הופעתו כבוד בחופה, יצטרך להחסיר באותו יום מהשיעור הקבוע. בכובד ראש, ניגש אל מגיד השיעור ושאלו מה עליו לעשות, האם יפקד מקומו בשיעור או שמא בחופת בן אחיו? חשב מגיד השיעור קמעא, ואחר כך ענה ואמר: הבה איעצך כיצד תוכל לקיים שניהם. הנה יש ברשותי קלטת בה הוקלט השיעור מהמחזור הקודם בדף שנלמד כאן למחר, אתן לך את הקלטת, ואתה תשמע אותה בדרך נסיעתך לחתונה, ונמצאת מקיים 'ובלכתך בדרך' בהידור רב, וכך תצא ידי שניהם - את שיעור התורה לא החסרת, ומהחתונה לא נפקד מקומך. ותרב שמחת היהודי, כי כבר אמרו הקדמונים 'אין שמחה כהתרת הספיקות'.

למחרת היום בעת הצהריים, נכנס היהודי עם כל בני משפחתו לרכבו, והחל בנסיעה לקראת החתונה הגדולה, בד בבד, הוא הפעיל את הרשמקול והאזין לשיעורו הקבוע בגמרא. תחילת הדרך עברה עליהם מתוך דברי תורה בהתרוממות הרוח, אך לא עבר זמן רב, ומיודענו מוצא את עצמו נוסע מאחורי משאית גדולה אשר לאחוריה התנוסס שלט המזהיר כי "מטען חריג וכבד לפניך" וכך החלה הנסיעה להפוך לזחילה מרגיזה על הכביש, מבט קצר בשעון הראה ללא ספק, כי אם ימשיכו בדרך זו, יגיעו מאוחר מאוד לחתונה. בלית ברירה, החליט הלה לעקוף בדרכו את המשאית, אף שהיה זה במקום האסור בעקיפה. למותר לציין, כי איסור גמור לנהוג כן, וחמירא סכנתא מאיסורא, אך אין כאן המקום לדון את האדם בשעת דוחק ולחץ, ואכן, משבדק את הדרך הנגדית וראה כי ריקה היא מכל רכב הבא ממול, כבר החל לסובב את הרכב בכדי להיכנס לנתיב הנגדי, אלא שלפתע נשמע באזנו קול יללה של סירנה משטרטית, כמובן שתיכף ומיד הוא ביטל את מחשבתו הראשונה ושב לנתיבו באופן מידי. אלא שבאותו רגע נגלה לפניו מראה מחריד, מהצד הנגדי הגיעה לפתע משאית במהירות עצומה, באופן שברור היה לכל הנוכחים כי אילו ח"ו היו נשארם על אותו נתיב עוד רגע קט - היו כל בני המשפחה עולים למנוחתם בגן עדן...

כראותו את הנס הגדול הודה לה' על כל חסדיו, ושמח בלבו על חייו שניצלו, ואף כבר היה מוכן לשלם לשוטרים כל קנס אשר יושת עליו. אמנם, כאשר התעשת, התבונן במראה לראות היכן היא אותה ניידת משטרה שיללה לפני רגע, אך לא ראה מאחוריו דבר. ויהי לפלא.

אדהכי והכי, נטתה המשאית מהדרך ופינתה עבורו מקום לנסוע ברווח, וב"ה הגיע למקום החתונה בעוד היום גדול... **אחר** הדברים האלה, עשו את דרכם לחזור לביתם. על אם הדרך החליט האברך לחזור על תלמודו, והדליק שוב את הקלטת, כאשר הגיעו לאותו קטע ששמע בהלוך, שמע הוא לפתע שוב את יללת הסירנה המשטרטית, ומיד נפלה בו ההכרה, כי לא היתה זו ניידת אמיתית שנסעה מאחוריו, אלא שלפני כמה וכמה שנים, כאשר מסר מגיד השיעור את שיעורו המוקלט, חלפה על יד בית המדרש ניידת משטרה, שהקולות שבקעו ממנה הוקלטו אף הם. ובכך הזמין

לו הקב"ה את הצלתו מבעוד מועד, והכל בזכות שמירתו על קביעת העיתים לתורה, כי מוצאי מצא חיים (משלי ה, לה).

"אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם" (כו, ג)

להתקדם, לא לעמוד

צריך לידע כי בתורה ובמצוות אין "לעמוד", אלא צריך להתקדם ולילך הלאה והלאה, ולהיות בכחית 'בני עליה'. אם עומדים במקום, פירושו שהאדם יורד בעבודת השם יתברך, ולכן צריך תמיד לילך ולהתקדם. וזהו שאמר: "אם בחקותי" - "תלכו" דהיינו תתקדמו ולא תעמדו במקום, אז ונתתי גשמיכם וכו'.

וכבר אמרו רז"ל, כי כל מצוה שהאדם יכול לקיים - יקדים ויזדרז לקיימה, ומצוה שאינו יכול לקיים עתה, יצפה ויחכה וישתוקק ויצפה לרגעים היקרים שתזדמן לפניו המצוה. וזהו שאמר: אם בחקותי תלכו, אלו המצוות שאתה יכול לקיים עתה, ימהר ויזדרז לקיימם. והמצוות שאינו יכול עתה לקיימם, על זה אמר: "ואת מצוותי תשמרו", מלשון (בראשית לו, יא): ואביו שמר את הדבר, שמצפה וממתין מתי יבא לידו ויקיימנה. כי האוהב את המלך יחשוב תמיד מתי תבוא לידו אפשרות לעשות את רצונו ולהתקרב אליו, ואז גם אני אעשה זאת לכם, לברך אתכם בכל מיני ברכות - "ונתתי גשמיכם בעתם" וכו'.

ומרן ראש ישיבת פורת יוסף כמוה"ר יהודה צדקה זצוק"ל פירש כך: הנה ידוע, כי ההפרש בין אדם לבהמה הוא, שהאדם לא נולד מושלם, מיד כשנולד עדיין אינו יודע לאכול ולדבר, ולא ללכת, ולאט לאט הוא מתפתח עד שמגיע לשלימותו, מה שאין כן הבהמה, 'שור בן יומו קרוי שור', מיד עם לידתה כבר מתנהלת היא לבד.

ללמדנו בא, כי הבהמה לא נולדה לעבוד על שלמות, אלא כפי שהיא ביום לידתה כך נשארת היא עד יום מותה, מה שאין כן האדם נולד חסר בכדי שיעבוד להגיע לשלמות, ועל כן כל יום ויום בחייו עליו להיות הולך ומוסיף. וביארו המפרשים, כי זו הסיבה שהבהמה עיניה למטה, היות שאין לה כל השתלמות עליונה ורוחנית, וכל שאיפתה היא רק למטה - לאכול ולאכול, ולכן עיניה למטה בארץ כי משם היא נוזנית, מה שאין כן האדם שענינו למעלה והולך בקומה זקופה, כי מטרתו היא לעלות ולהתעלות.

וזהו: "אם בחקותי תלכו". כלומר, האדם נברא על מנת ללכת ולא לעמוד באותו מצב, כי אם להוסיף ולהתקדם. ישנם בני אדם שאמנם הם נראים כהולכים ומתקדמים, אבל זה רק בעניינים גשמיים, בענייני עולם הזה, ובכך הם דומים לבהמה. לא כן האדם השלם, ההולך ומתקדם בתורה ובמצוות ובעניינים רוחניים, כי זו היא עיקר יצירתו. וזהו מה שכתוב: "אם בחקותי תלכו", כלומר, על האדם ללכת דווקא 'בחקותי', ובוזו עליו לעלות ולהתעלות.

ועל פי זה נראה בס"ד לבאר מאמר רבותינו (סוף מסכת נדה ומסכת מגילה): תנא דבי אליהו, כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא, שנאמר (חבקוק ג, ו): "הליכות עולם לו", אל תקרי הליכות אלא הלכות.

וצריך להבין, אם כן למה כתב הנביא "הליכות" היה לו לכתוב 'הלכות'? אלא בא ללמדנו, כי לא די בכך שיקיים את ההלכות, אלא צריך שיהיו אלו גם "הליכות". כלומר, שתמיד יהיה במצב של הליכה, ולא יעמוד במקום אחד.

עוד נראה לבאר, כי בא ללמדנו שגם על ההליכה מקבלים שכר. על דרך שביאר מורנו ורבנו הגאון ר' עזרא עטייה ע"ה על הפסוק (איוב לד, יא): "כי פועל אדם ישלם לו, וכאורח איש ימציאנו". כלומר, לעתיד לבא ישלמו על הפעולות הטובות שעשה כל אחד, ולבסוף יתנו לו גם על "אורח איש", כלומר על ההליכות שהלך אדם בעשותו את המצוות, וזהו: "וכאורח איש ימציאנו". ע"כ.

"אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם" (כו, ג)

המאור שבה יחזירכם למוטב

"אם בחקותי תלכו - יכול זה קיום המצוות? כשהוא אומר ואת מצוותי תשמרו, הרי קיום המצוות אמור, הא מה אני מקיים 'אם בחקותי תלכו' - שתהיו עמלים בתורה" (רש"י).

אדם מישראל, אפילו אם אינו מדקדק וזהיר במצוות, כל זמן שעמלו בתורה, גדול תלמוד שמביאו לידי מעשה, וסופו לשוב ולעשות רצונו של מקום. וזהו: "אם בחקותי תלכו" - שתהיו עמלים בתורה, אז ממילא "ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם" - המאור שבה יחזירכם למוטב, ולא עוד, אלא שדברי תורה מצרפים את לומדיה, עד שיושבים ומצפים מתי תגיע מצוה זו לידינו ונקיימנה.

"אם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ" (כו, ג)

למה התינוק לומד במעי אמו?

מובא בספר 'פנינים משולחן הגר"א': אם בחקתי תלכו, אמרו חז"ל (ויקרא רבה, פל"ה סי' ז): הלמד תורה שלא על מנת לעשות, נוח לו שנהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לאויר העולם, שנאמר (דברים ה, א): תשמרון לעשות.

ואמר אחי הגאון ז"ל, שהוא על פי מה דאיתא במסכת נדה (ל:), שכאשר התינוק במעי אמו, מלמדין אותו כל התורה. כיון שיצא לאויר העולם, בא מלאך וסוטר. ולכאורה צריך עיון, מה תועלת יש במה שמלמדים אותו, אם אחר כך משכחין אותו, והוא כמי שלא למד כלל?!

אמנם נראה, על פי מה שכתב ה'אלשיך' הקדוש על מה שאנו אומרים בתפילה ותן חלקנו בתורתך, לפי שכל הנשמות עמדו על הר סיני וקבלו כל אחד חלקו בתורה, וזהו שאמרו חז"ל (מגילה ו:), יגעתי ומצאתי - תאמין, 'מצאתי' דווקא, כמי שמוצא אבידה, לפי שהוא חלקו. ולפי זה, אם לא היו מלמדין אותו במעי אימו, לא יכול היה למצוא רק על ידי יגיעתו, ומאידך, אם לא היה שוכח - לא היה צריך ליגע, ואם כן בטל שכר ועונש. לכן מלמדים אותו חלק תורתו במעי אמו, וזה נקרא 'כל התורה', רוצה לומר כל חלק נשמתו.

ובצאתו לאויר העולם התורה משתכחת ממנו, ואחר כך על ידי יגיעתו מוצא אבדתו. ובזה יובן, 'כל הלומד תורה שלא על מנת לעשות - נוח לו ולא יצא לאויר העולם', כי בשביל הלימוד בלבד לא היה צריך לצאת לאויר העולם, כי גם במעי אמו למד כל חלקו. לא כן המקיים, שהוא משלים את כוונת הבריאה, מה שלא היה יכול לקיים בעודו במעי אמו הגם שלמד אותה.

ובנוסף אחר: יש לתת טעם וסברא מה ראה ה' הטוב על ככה, ללמד לאדם בתחילה כל התורה כולה טרם צאתו לאור עולם, ולהשכיחה שוב ממנו כשבא לאויר העולם, והלא דבר הוא? ושמעתי בשם הגאון רשכבה"ג, התנא האלקי מוהר"א מווילנא זלה"ה, כי טוב מאד עשה ה' בהשגחתו יתברך, ללמד לאדם טרם צאתו לעולם השפל מלא הבל וריק ותוהו, את כל התורה כולה, כי אילולי כן, כל בריה ולשון לא היתה יכולה להשיג רוחניות התורה וקדושתה ואצילותה, והיה מן הנמנע להשיג עמקי סודותיה, ולפיכך מלמדין אותו כל התורה כולה טרם צאתו, כאשר עדיין אינו מלוכלך בחטא ויכול הוא להשיגה, ואחר כך כשלומדים עמו בעולם הזה, נשמתו נזכרת במה שלמדה כבר ונקל לה להשיגה, כי נזכר האדם מה שלמד כבר. וזהו אומרים: יגעתי ומצאתי תאמין, כי מציאה שייך רק על דבר הנאבד, והיינו התורה שלמד האדם ושכחה כשסטררוהו על פיו, ואחרי היגיעה שוב הוא משיג חלקו, והיינו 'יגעתי ומצאתי' את הנאבד.

זמה שהוצרך לסטור על פיו ולשכחו, גם הוא לטובת האדם ומחסדי האל יתברך. כי אילו בא האדם לאור העולם ותלמודו בידו, והיה יודע כל התורה כולה בלי עמל ויגיעה, לא היה מקבל שכר עליה, אבל עתה שהוא צריך לחזר אחריה, ולטרוח בה ולהגות בה יומם ולילה, הוא מקבל שכרו מושלם, בזה ובבא. עד כאן דברי הגאון הנ"ל זלה"ה, ודברי פי חכם חן ושפתיים ישק.

"אם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ" (כו, ג)

ההולך בחוקי התורה - לא יצטרך לרופא

כתב הרמב"ן אודות מעלתם של ישראל כאשר ילכו בחוקי התורה, וז"ל: והכלל, כי בהיות ישראל שלמים והם רבים, לא יתנהג עניינם בטבע כלל, לא בגופם לא בארצם לא בכללם ולא ביחיד מהם. כי יברך ה' לחמם ומימם, ויסיר מחלה מקרבם, עד שלא יצטרכו לרופא ולהשתמר בדרך מדרכי הרפואות כלל, כמו שכתוב (שמות טו, כו): כי אני ה' רופאך. וכך היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה, גם כי יקרה עוון שיחלו - לא ידרשו ברופאים רק בנביאים. אבל דורש ה' בנביא - לא ידרוש ברופאים. ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון ה', אחר שהבטיח (שמות כג, כה): וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך. והרופאים אין מעשיהם רק על המאכל והמשקה, להזהירם ולצוות עליו. והוא מאמרם (ברכות ס). שאין דרכם של בני אדם ברפואות, אלא שנהגו. שאילו לא היה דרכם ברפואות, יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו, ויתרפא ברצון ה'. אבל הם נהגו ברפואות, וה' הניחם למקרה הטבעיים. עכ"ל.

ובכתבי רבי יוסף זונדל מסלנט (עמ' קיד) מובא: שמעתי מפי הרב גרשון ז"ל, כשחלה הרב דוב אחיו של רבנו הגאון החסיד, ואמר רבנו הגאון לרבי גרשון: נלך לבקר את החולה, והלכו. וכשבאו שם, מצאו שהיו שני רופאים. ואמר רבנו הגר"א: מה לך ברופאים? ה' רופא חולים! ושאל לו הרופא: וכי לחנם ברא השם יתברך רופאים ורפואות? והשיב לו: וכי לחנם ברא חזירים? אלא לערלים וטמאים. כך הרופאים גם כן הם לגויים ולא לישראלים, כי ה' רופא חולים בורא רפואות.

"אם בחקתי תלכו" (כו, ג)

הענוה תנאי לזכות לתורה

תלכו נוטריקון: ונפשי כעפר לכל תהיה, כי אין התורה מתקיימת אלא במי שמשים עצמו כעפר. (תפוחי חיים)

ללמוד וללמד

כתב רש"י: אם בחוקתי תלכו - שתהיו עמלים בתורה. עמל ר"ת: על מנת ללמוד, על מנת לשמור, על מנת לעשות, על מנת לקיים. כי זו מטרת הלימוד, ללמוד וללמד לשמור ולעשות. (ומרת הארץ)

"אם בחקתי תלכו" (כו, ג)

ההבדל בין מלאך לצדיק

אם בחקתי תלכו: הטעם שאדם נקרא "הולך" ואילו המלאכים נקראים "עומדים" ככתוב (זכריה ג, ז): "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה", כי המלאכים יודעים ומבינים טעמי המצוות, ואין להם צורך בעמל ויגיעה, ולכן גם שכרם אינו גדול. לא כן בני אדם, שעמלים ויגיעים בתורה, ואע"פ שאין משיגים טעמם של מצוות כמו שצריך, ומקיימים את המצוות משום גזירת המלך, לכן שכרם מרובה. נמצא שעל ידי קיום החוקים, שאין אדם יודע את טעמם, נקרא האדם "הולך", כי בזה הוא שונה מהמלאך, וזהו: "אם בחקתי - תלכו". (תפארת יהונתן)

להגדיל את כוחות הנשמה

עוד י"ל כי האדם נקרא מהלך. וכמו שהגוף הגשמי הולך וגדל ומתחזק, כן צריכים בני ישראל שנשמתם תלך ותגדל ע"י תורה ומצוות, שהם החיות שברמ"ח אברים ושס"ה גידים, כי כשם שהקב"ה מחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית, כך כח הנשמה מקבלת חיות חדשה בכל יום. (שפת אמת)

"אם בחקתי תלכו" (כו, ג)

רמזים בפסוק

בספר מנחת שמואל כתב: א"ם ר"ת אומות מקשים, איה מלככם, אנחנו משיבים, אבינו מלכנו. אבל מלככם, אינו מלך, אלא ממזר. ותיבת **בחקתי** הוא ר"ת: במיתה חמורה קטלוהו תלו יתיה.

"אם בחקתי תלכו" (כו, ג)

הגאולה תבוא על ידי התורה והמצוות

אם בחקותי: במלה "אם" מרומזות כל הגאולות והגואלים שהיו ועתידיים להיות לישראל:

בגלות מצרים: אהרון משה.

בגלות פרס: אסתר מרדכי.

בגאולה העתידה: אליהו משיח.

וזה שאומרים בהלל (תהלים קיג, ט): "אם" הבנים שמחה, שנזכה בקרוב לשמוח בביאת גואל צדק במהרה בימינו. ורמזה התורה את גאולתנו בפסוק זה: "אם בחקותי תלכו" - ללמדנו, שהגאולה תבוא לישראל על ידי לימוד התורה ושמירת המצוות. (מנחה בלולה)

המקיים מצוות התורה - אומר הקב"ה כאילו עשאי

כתב בזוהר הקדוש (קיג, ז): "אם בחקתי תלכו" - דא תורה שבעל פה, ואת משפטי תשמרו, דא תורה שבכתב, ודא הוא כללא דשמא קדישא. ועשיתם אותם, מאי ועשיתם אותם? כיון דאמר 'תלכו' ו'תשמרו', אמאי ועשיתם? אלא, מאן דעביד פיקודי אורייתא ואזיל באורחוי, כביכול כאילו עביד ליה לעילא. אמר קודשא בריך הוא: כאילו עשאי. ואוקמוה. ועל דא - ועשיתם אותם, ועשיתם אתם כתיב. ודאי והואיל ומתערי עלייכו לאתחברא שמא קדישא כדקא יאות. ועשיתם אתם ודאי. עכ"ל.

נביא בזה כמה סיפורים בגודל שמירת המצוות שאין אדם שומע לי ומפסיד:

השבת - מצילה חיים

לפנינו מעשה מדהים הקשור לשמירת שבת, מעשה שהרעיש את העולם היהודי בשנת תשע"ד, והוא מלווה בד בבד בפרשה טראגית בעקבות היעלמותו המוזרה והתמוהה של מטוס נוסעים של "מלזיה איירליינס", שעל סיפוניו

היו 239 נוסעים ואנשי צוות:

היעלמותו של מטוס הבואינג של חברת התעופה המלזית היכתה בתדהמה את כל העולם, שעקב אחר החיפושים הקדחתניים, אשר בוצעו ע"י מדינות רבות.

לבסוף, לאחר 16 ימי חיפושים שלא הניבו תוצאות, הודיעו שלטונות מלזיה את ההודעה הטראגית הבאה: "אנחנו נאלצים לקבוע, מעבר לכל ספק הגיוני, כי המטוס שהיה בטיסה [אם איצ' 370] התרסק בדרום האוקיינוס ההודי. אף אחד מהנוסעים ואנשי הצוות לא שרד. כולם מתו. גופותיהם לא נמצאו עד היום".

סוד האסון כנראה לא יפוצח לעולם, אך בקהילה החרדית שבאמריקה ישנה התרגשות עצומה עקב סיפור השגחה מרתק בפרשה זו:

מספר ימים לפני הטיסה הקשה, התקשר למשרד נסיעות איש עסקים יהודי שביקש לטוס ממלזיה לבייג'ינג שבסין, במטוס בואינג 777 החדש.

הוא שמע כי מחיר הטיסה הינו משתלם ביותר עבורו, וביקש מסוכן הנסיעות להזמין עבורו כרטיס טיסה. לתדהמתו ענה לו הסוכן, כי הוא לא מוכן למכור לו את כרטיס הטיסה.

"מה זאת אומרת?! מחובתך לאפשר לי לקנות כרטיס טיסה!" - התקומם איש העסקים.

הסוכן, שהיה אף הוא יהודי, אך בשונה מאיש העסקים, הוא היה שומר תורה ומצוות, אמר ללקוח בהחלטיות: "דע לך, כי אני שומר תורה ומצוות, ואומנם עבודתי היא סוכן נסיעות, אך מכיוון שאני מגלה כעת שמועד הטיסה הוא ביום השבת, הרי אם אאפשר לך לקנות את הכרטיס בכל זאת, אגרום לך לחלל את השבת. לכן איני יכול למכור לך כרטיס טיסה זה. אם אתה מתעקש, עליך לרכוש את הכרטיס בעצמך ישירות מהחברה או מסוכן אחר. לא אני אמכור לך זאת!"

איש העסקים היהודי נדהם מסירובו העיקש של הסוכן, שהיה מוכן לוותר על לקוח בגלל קדושת השבת, אך לא התייאש.

הוא פנה לבצע את הקנייה בעצמו, ובעודו עושה את דרכו לשדה התעופה לדלפק החברה המלזית, החל מהרהר שוב ושוב, כיצד יתכן שהסוכן הדתי עשה מעשה שכזה רק למען קדושת השבת...

לאחר זמן קצר, הוא החליט בלב שלם: "אני מוותר על הטיסה המיועדת לשבת ואטוס בטיסה שלאחריה".

ואכן, מיד הוא שלח מייל משדה התעופה לסוכן הנסיעות הדתי בכדי לשמח אותו, כי בזכותו הוא מוותר על הטיסה בשבת: "ברכות משדה התעופה. יש לי עוד 55 דקות לעלייה על טיסת הביניים שלי. אני חושב מחדש על התוכנית. אתה צודק שאני צריך להתחשב יותר בדת. לכן אני אסתדר ואבטל את הטיסה של הלילה ליל שבת - מקואלה (בירת מלזיה) לסין. אשאר בקואלה ואשמח להמלצות לארוחה בליל שבת".

הסוכן קיבל את המייל והיה מאושר מאוד. הוא בירכו על החלטתו ואיחל לו כל טוב.

לאחר יומיים, התעורר איש העסקים בבוקר, ושמע בתקשורת כי אבדו בפתאומיות עקבותיו של המטוס המלזי, וכי יתכן שטבע באוקיינוס ההודי או נחטף ע"י טרוריסטים (כך לפחות חשבו, לאחר שהתברר ששניים מהנוסעים היו בעלי דרכונים מזוייפים). ההיעלמות הפכה משעה לשעה יותר ויותר בלתי ניתנת לפיצוח, במיוחד לאחר שהתגלה תוואי המטוס לפי אותות הלוויינים. וזו הפכה בן-רגע לפרשה המסתורית ביותר בהיסטוריית התעופה העולמית. אמצעי חיפושים מן המשוכללים והמתקדמים ביותר, שגויסו ממדינות רבות, לא הצליחו לאתר אפילו שביב כנף או את שברי המטוס עד עצם היום הזה.

איש העסקים שלנו היה נרעש ומבוהל. הוא מיהר לשלוח מייל לסוכן הדתי וזה תוכנו: "אלוקים אדירים! אתה שמעת מה שקרה לטיסה [אם איצ' 370] אני לא יכול להפסיק לחשוב על זה! זה נס אמיתי! אתה מציל חיים אמיתי! אני לא יכול לחשוב יותר. נדבר בשבוע הבא. לא יודע איך להודות לך".

הסוכן הגיב: "אני כל כך שמח בשבילך. לא אני מציל החיים, אלוקים והשבת הצילו את חיך. אתה חייב להם!"

במאמר שנחשף סיפור זה, מצורפים צילומי מסך מתכתובות המייל שבין איש העסקים לסוכן. הכותב הביע את התרגשותו באמרה: "יותר מששמרו ישראל את השבת - השבת שמרה על ישראל".

נחזק את בני משפחתנו בשולחן השבת, כי זכות גדולה היא לשמור את השבת, אשר בעבורה זוכה האדם לשמירה, ברכה והצלחה לכל ימות השבוע. כמה צריכים אנו להיות מאושרים ששומרים אנו את השבת. נמשיך להתעלות

ולחזק את השבת! (ברכת דוד, אמור)

ח"י רגעים שהצילו חיים

ביום כ"ג אלול תשס"א, השתלטו מחבלים על מספר מטוסים, ועל ידם ביצעו פיגועים אכזריים בארה"ב, שניים מהמטוסים פגעו ומוטטו את הבניינים הידועים בשם "מגדלי התאומים" הנמצאים בניו-יורק. המטוסים פגעו במתכוון ע"י מחבלים צמאי דם, בהפרש של רבע שעה, פרק זמן שהציל חיי אנשים רבים שהספיקו לברוח מהבניין השני שטרם נפגע.

מה גרם לעיכוב של רבע שעה שהציל חיי אנשים רבים? ובכן, מעשה שהיה כך היה, ר' דיוויד מילר הוא איש עסקים צעיר, אשר נאלץ מעת לעת לטוס ברחבי ארצות הברית לפגישות עסקים, מלבד מזוודת המסמכים שלו ותיק ההיגיינה, הוא החזיק צמוד לגופו את תיק התפילין, העטוף בקטיפה, שעליה רקום "די אם" - באותיות זהב, ראשי תיבות של שמו באנגלית. יהודי יקר זה מקפיד שלא להפסיד תפילה במניין, שלא לדבר על מסירותו לומר קריאת שמע בזמנה.

באותו היום היה אמור ר' דיוויד לטוס בטיסה של חברת "יונייטד", טיסה מספר 175 - לפגישה עסקית ממנה היה עתיד לעשות רווח כספי גבוה. שש שעות טיסה הפרידו בינו לבין העסקה, הוא המתין בטרמינל אחוז תזזית, כדי לשמוע בכריזה שהוא יוכל כבר לעלות למטוס, ולאחר פרק זמן לא ארוך, הקריאה המיוחלת נשמעה, ור' דיוויד החזיק בידו השמאלית את כרטיס הטיסה והדרכון יחד עם תיק הצד, ובידו הימנית החזיק את תיק התפילין.

הוא נכנס בזריזות למנהרה המובילה לכבש המטוס, ולפתע נשמע צלצול במכשירו הסלולרי הנמצא בכיס חולצתו, הוא הביט על הצג, וראה כי השם המופיע עליו הוא שמה של אשתו. "כן רבקה", ענה, ובתוך כדי דיבור - הניח את תיק התפילין על כסא עץ שניצב בסמוך, בכדי לסדר את הפלאפון על אוזנו, וכך המשיך לצעוד תוך כדי שהוא מדבר, עלה בזריזות לכבש המטוס, נכנס למטוס והתיישב על כסאו השמור לו. לאחר רגעים מספר, ראה כיצד דלת המטוס נסגרת אחרי הנוסע האחרון שעלה.

"להדק חגורות" - ביקש הקברניט, ור' דיוויד משך את החגורה כדי להדקה למושב, ולפתע פתאום הבחין כי 'תיק התפילין' איננו מונח על ברכיו כמו תמיד. היכן שכחתי אותו הרהר, ואז נזכר שהתיק מונח לא רחוק מכאן - במנהרה המובילה לכבש המטוס. אלא שלהוותו, המטוס התחיל לנוע.

ר' דיוויד הנסער פנה לדייל וביקש: "אנא בקש מהטייס להמתין לי דקה. שכחתי את התפילין שלי במנהרה המובילה למטוס, זה בקושי 20 מטר מכאן".

הדייל השיב לו בנימוס אמריקני: "סליחה אדוני, לא ניתן לממש את בקשתך, ישנו לוח זמנים מדוקדק". אולם ר' דיוויד לא ויתר, ואמר כשהוא מרים את קולו: "אני מבקש לשוחח עם הטייס, זה פשוט לא הוגן, יהודי לא יכול להישאר בלי מצות תפילין".

נוסעי המטוס הצטרפו אף הם ל'מקהלה': "תנו לו לרדת תוך דקה וחצי הוא חוזר עם התפילין", אך קברניט המטוס התעקש ואמר: "סליחה אדוני, אתה לא ממונה פה על לוח הזמנים, עם כל הכבוד לתפילין שלך, לחברתנו יש כללים וחוקים. אנחנו תלויים בלוחות זמנים של נמלי התעופה בעולם ובנתיבי הטיסה".

אך ר' דיוויד לא ויתר, הוויכוח עלה לטונים גבוהים עוד יותר, גם אם נשמרו כללי הכבוד ההדדי, וכך למשך דקות ארוכות. "יכולתי כבר לצאת, לקחת את התפילין ואף לחזור", זעק ר' דיוויד.

בשלב מסוים הקברניט נכנע והודיע לנוסע ה'בעייתי': "שמע, אני פותח לך את הדלת, רוץ לתפילין שלך, אבל תדע שאין לך לאן לחזור. אני נועל אחר כך את הדלת וטס, אני לא מוכן להמתין אפילו עשירית השנייה!".

דיוויד ניסה לשכנע שהוא כבר חוזר, שיחוס ויחמול עליו, אך הקברניט בשלו, ר' דיוויד ירד מהמטוס, רץ לכיוון הכסא, לקח את התפילין שלו, ואז הסתובב לאחור, ומיד פנה בריצה חזרה לעבר המטוס, אך זה היה מאוחר מדי, הקברניט מימש את איומו והמריא בלעדיו!

מנועי הסילון הרעישו, ובתאוצה קלה החלה ציפור הברזל בשעטה לקראת מעופה, הבעת אכזבה ניכרה על פניו, כל הרווחים שהיה אמור לקבל מהעסקה נמצאים בסכנה! כך הוא חשב לעצמו.

היום כבר ידוע, לצערנו, כי טיסה 175 של "יונייטד" - מעולם לא הגיעה ליעדה המקורי.

בשעה 8:14 המריא המטוס מנמל התעופה לוגאן שבבוסטון, והייתה בדרכה ללוס אנג'לס, לטיסה זו הצטרפו חמישה חוטפים (מחבלי אל-קאעידה), יחד עם 51 נוסעים ותשעה אנשי צוות. המטוס התרסק אל תוך המגדל הדרומי במרכז הסחר העולמי, בשעה 9:03 בבוקר, 18 דקות אחרי שהמטוס השני התרסק במגדל הצפוני.

התוכניות של המחבלים היו, ששני המטוסים יתרסקו בבנייני התאומים באותו זמן בדיוק, ועל כך הם התאמנו, וזאת בכדי לזרוע הרס גדול הרבה יותר וקטלני. ההדף האדיר מעוצמת הפגיעה יחד במגדלים, בשילוב רוח וחום לוחט, יגרמו לכדור אש ענקי שיתפשט בעוצמה, ויגרום לדליקה בממדים דמיוניים, מה שאמור היה להפוך למגה-פיגוע קטלני גדול בעשרות מונים מכפי שהיה במציאות. מומחים אמרו, כי במצב כזה לא ניתן היה למצוא אפילו ניצול אחד! אם כן מה גרם שהמטוסים לא התרסקו באותו הזמן? ומדוע היה הפרש בפגיעה במגדלים של 18 דקות? הפלא הגדול היה, שדקות ארוכות נמשך הוויכוח בין דיויד מילר העקשן ובין צוות המטוס.

כמה זמן נמשך הוויכוח? 18 דקות בדיוק, ר' דיויד חשב, כי הפעם הפסיד עסקה גדולה בגלל התפילין, אבל עכשיו הוא כבר יודע, שלא רק אירע לו נס והוא הציל את חייו, אלא זכה להציל חיים של הרבה מאד אנשים, כי באותן 18 דקות מהזמן שפגע המטוס הראשון במגדל הצפוני, מהבהלה שנוצרה הספיקו להתפנות ולהימלט אלפי אנשים מהמגדל הדרומי, שעדיין לא נפגע, דקות אלו נמשכו כמו נצח, כאשר אף אחד לא העלה על בדעתו שמטוס שני עומד להתרסק, הבהלה עשתה את שלה, אלפי אנשים ניצלו מן התופת האמתנית. הכל בזכות התפילין. (ווי העמודים וחשוקיהם - תפילין, להגר"י זילברשטיין)

כיצד ניצח ראש הישיבה את אלוף השחמט?

ישיבת 'אש התורה' בירושלים, שעת ערב מוקדמת. על דלתו של ראש הישיבה - הגאון רבי נח ויינברג זצ"ל, נקש בחור לא צעיר, מהפנים החדשות יחסית בישיבה המפורסמת. עם כניסתו החדרה, הושיט יד חמה לראש הישיבה, וביקש להיפרד ממנו בתום כמה שבועות בהם ישב בישיבה וטעם מצוף התורה...

אך לא איש כרבי נח ויינברג ימהר לוותר על נשמה יהודית שבאה בהיכלו, וכבר זכתה לטעום מחיי התורה ולהתענג בין סוגיותיה. ידו של הבחור נותרה תלויה באוויר, ורבי נח קרא לו להתיישב ולשוחח. 'אמור לי, מה קרה יקירי? מישוהו פגע בך? התנאים לא מספיק טובים? האוכל? החברות? אולי שעות הלימוד ארוכות מדי עבורך?' - שאל ראש הישיבה בנועם.

'הכל הכל מושלם, ואני באמת מודה לראש הישיבה על האירוח החם!' - השיב הבחור בחיוך רחב, 'אבל, ראש הישיבה כנראה לא יודע, שאני אלוף ישראל בשחמט. מספר אחד במשחק השחמט בארץ. עתה עומדת להיערך תחרות בינלאומית רבת יוקרה בארצות הברית, ואני רוצה לנסוע ולהתחרות בה, מי יודע - אולי אהפוך להיות אלוף העולם!' - קרא הבחור בעיניים בורקות...

'וואו!' - קרא ראש הישיבה בהתפעלות. 'אלוף הארץ בשחמט שהה כאן אצלי, במשך כמה שבועות, ואנוכי לא ידעתי!' - פער עיניים מתפעלות. 'אני ממש נפעם ממך, מנחישותך, מכישוריך. הלא ברור שלא אוותר בקלות על כישרון כמוך!'

הבחור חייך במבוכה, כרומו שאין מה לנסות לשכנע, כשראש הישיבה מנצל את הרגעים הספורים למחשבה זריזה ומאומצת, לפתרון השאלה איך ניתן לשכנע את הבחור לוותר על תהילת עולם, ולבחור בתהילה רוחנית קסומה פי כמה. הלא הבחור כבר התקדם כברת דרך, הוא כבר עושה חיל בעולם התורה, לוותר עליו ככה - בשביל תחרות עולמית מיותרת?

לפתע נצנץ במוחו רעיון, והוא פנה אל הבחור ואמר: 'ראה נא, אני לא הולך לוותר עליך בקלות, ולכן - הבה נעשה עסקה. נתיישב שנינו למשחק שחמט, ונקבע בינינו: אם אני מנצח - אתה נשאר בישיבה ומוותר על התחרות. אם אתה מנצח - אני מממן לך את הוצאות הטיסה לארצות הברית. סגרנו?'

'בשמחה!' - השיב הבחור ועיניו נוצצות. הלא ראש הישיבה חסר סיכוי לעומתו, בוודאי יצליח לנצחו על נקלה, ונמצא שהרוויח גם את הוצאות הטיסה לארצות הברית. מה יכול להיות יותר טוב מזה?

הבחור אץ רץ והביא את המשחק, ועל שולחנו של ראש הישיבה, העמוס בספרים בדרך כלל, הוצב משחק שחמט גדול ומהודר. עד מהרה סודרו החיילים, הפרשים, הרצים והטורות איש איש במקומו ועל מכוננו, והמשחק החל. 'ראש הישיבה יהיה ראשון!' - קרא הבחור, זחוח ובטוח בניצחונו המתקרב.

ראש הישיבה הזיז חייל ועוד חייל, לפעמים יצא הרץ באלכסון או שהמלכה בחרה לקפץ מימין לשמאל. חדרו של ראש הישיבה, החדר בו נוהלו שיחות עמוקות אל תוככי הנפש, החדר בו לובנו סוגיות רוחניות כבדות משקל, החדר בו נפתחו לבבות והתעוררו נשמות - הפך לאולם של תחרות שחמט בין ראש ישיבה שבקושי מכיר את הכללים, לאלוף הארץ - גאון השחמט הישראלי...

עוד קריאת 'שח' ועוד אחת, דקה מצטרפת לדקה, והמשחק הסתיים: כנגד כל הסיכויים, באופן על טבעי, בצורה חסרת סיכוי, ראש הישיבה ניצח. הגאון רבי נח ויינברג זצ"ל, ממרומי גילו וגדלותו התורנית, הביס את אלוף ישראל בשחמט!

הבחור היה בהלם חייו. הוא כלל לא חשב על הסיכון הזה, כלל לא הרגיש שהוא נמצא בהימור. אכן כך, ראש הישיבה ניצח, ולפי ההסכם - עליו להישאר בישיבה, לוותר על תחרות השחמט הבינלאומית, על יוקרת תבל נדירה! לפתע חש הבחור כי הוא מקבל מסר שמיימי להישאר בישיבה, שיד כבירה מנווטת אותו להמשיך בין כתליה, ובלב רגש עמד בדיבורו ושקע בתורה, מותר את השחמט לשעות פנאי מזדמנות, ושוקע כל כולו אל תוך הגמרא, כשהשחמט הולך ונדחק אל שולי מוחו...

חלפו כמה חודשים. ראש הישיבה הרבה להביט על הבחור, לרוות נחת מהנפש שהציל. ואז, ביום מן הימים, ניגש אליו הבחור ושאל את השאלה הגואה בלב כולנו: 'איך ראש הישיבה לקח הימור כזה? מנין היה לראש הישיבה את האומץ לעשות עסקה כזאת, ולהיכנס לדו-קרב במשחק שחמט מול גאון השחמט בישראל? מאיפה התעוזה להיכנס עמי למשחק, ואיך התחולל הניצחון המפתיע שהכריע את גורלי הרוחני לטובה?!' - תמה.

ראש הישיבה חיך, כרומז שציפה לשאלה הזו, והשיב: 'את האמת אגיד לך, אתה צודק לחלוטין. שנים שלא שיחקתי שחמט, ברגע הראשון אפילו לא זכרתי מי הוא זה שרץ באלכסון, והאם הטורה היא זו שמתקדמת בקווים ישרים. ועדיין - התחננתי לבורא עולם שאני רוצה להציל את גורלך הרוחני! כאב לי לאבד נפש יקרה כמוך, לא יכולתי לראות כיצד גאון שעתיד תורני לפניו יעזוב הכל רק בשביל משחק שחמט. הכאב קרע את לבי, התחושה שאני מאבד אותך ייסרה אותי, ולכן - התחננתי לבורא עולם שיהל את המשחק במקומי, שהוא יניע את אצבעות ידיי, שהוא ינצח במשחק, לא אני!

והוא הקשיב לתפילתי, שמע את אנקתי, וניצח אותך - הציל אותך. לא כי אני גאון בשחמט, אתה היית הגאון ונתרת כזה. אבל בגלל שהיה איכפת לי ממך באמת, בגלל שרציתי לזכות אותך באמת, בגלל שכאב לי לאבד אותך בכל לבי - היה בי את הכח, את העוז. ואפילו את התבונה, לנצח את אלוף הארץ בשחמט. כי זה לא אני, זו הסייעתא דשמיא הנלווית למי שרוצה לקרב יהודים, למי שרוצה לרומם נפשות מבובלות, לחבר אותם לבוראם!

וסיפור מדהים זה, שפורסם בגיליונות 'דרשו', והציטוט מדבריו אלו של ראש הישיבה, כדאי שנראה אותם לנגד עינינו. כי לא פעם המשימה נראית מורכבת, לפנות לאדם זר? להציע לבחור מתקשה לפשט עבורו את הסוגיא? להתנדב להגיד שיעור במקום מרוחק? להפיץ מעלת מצוה כזו או אחרת? לארח משפחה לא מוכרת? - זה עלול להיראות תפקיד שגדול עלינו בכמה מידות!

אבל מזכה הרבים - זוכה בסייעתא דשמיא לא צפויה, על טבעית, יחידה מסוגה, נדירה וייחודית. בורא עולם אתו, מסייע לו, פיו כפיו, ומסיפור זה נלמד כי גם ידיו בידיו... - לכולנו יש את הכח, כולנו יכולים, כולנו מסוגלים - כי אנו לא פועלים לבד, בורא עולם פועל עימנו, מסייע לנו, תומך בנו במלוא העוצמה. הבה נעשה זאת, נגלה את האור שבקירוב יהודים לאביהם שבשמים, ונזכה להיות דבוקים באמת בבורא עולם, ולהשפעותיו הטובות מידו הפתוחה והמליאה! (פניני פרשת השבוע)

מי הפיל אותך מהגשר?

שמענו מפי הרה"ג רבי חזקיהו מישקובסקי שליט"א:

מאות סיפורים מרתקים ומעניינים אפשר לספר על מה שהתרחש באותה רבע שעה קריטית, שבה הוזמן הרב נח ויינברג לדבר בפני סטודנטים.

סטודנט אחד הצהיר בפתח דבריו בפני רבי נח, שהוא מסתדר מצוין עם ריבונו של עולם, ואין לו צורך ללמוד יהדות ולקיים מצוות.

כהוכחה לדבריו סיפר הסטודנט:

"נסעתי על גבי אופניים באוטוסטרדה. בדיוק כשנסעתי לאורכו של גשר גדול, עברה לידי משאית שנסעה במהירות גבוהה. מההדף שנוצר - הושלכתי אל מתחת לגשר. צעקתי לאלוקים שיציל אותי, ונעצרת עם האופניים על גבי סלע באמצע מדרון. שוב פניתי לאלוקים, וביקשתי שיוציא אותי מהסלע, ותוך כמה דקות הגיעו אנשים, והצילו אותי משם, וקמתי ללא כל שריטה.

הנה, ריבוננו של עולם מסתדר איתי מצוין. הוא עשה לי נס אף על פי שאיני שומר תורה ומצוות". סיכם הסטודנט. רבי נח פנה אליו, והפתיע אותו בשאלה: "רגע, ומי הפיל אותך אל מתחת לגשר? מישהו אחר, או אותו ריבוננו של עולם שהציל אותך - הוא זה שהפיל אותך?!" המשיך רבי נח: "ולמה הוא הפיל אותך? ולמה הוא הציל אותך? אולי הוא רוצה שתחשוב על הקשר שלו אליך?! בוא והישאר כאן שבועיים, ותלמד עליו ועל הקשר שהוא רוצה עימך!" הסטודנט שוכנע ונשאר - אך לא רק לשבועיים. הוא היה לתלמיד מן המניין בישיבה, והפך לשומר תורה ומצוות. (הובא במוסף שבת קודש אמור ס"ט עמוד 15).

"אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם, ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו" (כו, ג-ד)

השפע למקיימי התורה

כתב האור החיים הקדוש (אות כט): על האדם ללמוד מחוקות שמים והמזלות, וכפי שכתוב בתהלים (ה, ד): "כי אראה שמך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת", כיצד השמש, הירח והכוכבים לא משנים בזמן ואינם מאחרים, ובדיוק באותו רגע שצריכים לצאת - יוצאים, ועוד: "ששים ושמים לעשות רצון קוניהם", כשעושים הם את רצון הבורא - עושים באהבה ובשמחה.

ועל האדם ללמוד קל וחומר: ומה אלו, שאין להם שכר ועונש, עושים את רצון הבורא באהבה ושמחה וזריזות, האדם שהוא חייב בעבודת ה' ויש לו שכר ועונש, על אחת כמה וכמה שצריך לעשות אותה בשמחה ובאהבה ובלב שלם. וזהו שאמר: "אם בחקותי תלכו" - אם אתם הולכים כמו 'חקותי' - חקות שמים וארץ, אז יהיה לכם ברכה עד בלי די. וכמו שאמרו במדרש (ויקרא רבה, בחוקתי פרשה ל"ה פ"ב): אמר רבי אבהו פעם אחת עברתי לפני בית הכנסת בלוד ושמעתי את קולו של רבי שמואל בר נחמני שדורש - בשעה שישראל עושין רצונו של הקב"ה הוא פוקד את הארץ פקידה אחת, שנאמר (תהלים סה, י): פקדת הארץ ותשוקקה. ופעמים שהוא עושה בזכות איש אחד, בזכות עשב אחד, בזכות שדה אחת. ושולשתן בפסוק אחד, שנאמר (זכריה י, א): שאלו מה' מטר בעת מלקוש ה' עושה חזיונים ומטר וגשם יתן להם לאיש עשב בשדה.

ומעשה בימי הורדוס, כאשר בנו את בית המקדש, היו גשמים יורדים בלילות ובשחרית זרחה החמה ונשבה הרוח ונתנגבה הארץ, והפועלין יורדין למלאכתן ויודעין שמעשיהם לשם שמים. (תענית כג.)

ומעשה בימי שמעון בן שטח ושלומציון המלכה שהיו גשמים יורדים בלילי שבתות, עד שנעשו חיטים ככליות ושעורים כגלעיני זתים ועדשים ככתרי זהב. וצברו מהן חכמים לדורות הבאים, להודיע כמה חטא גורם, לקיים מה שנאמר (ירמיה ה, כה): עונותיכם הטו אלה וחטאתכם מנעו הטוב מכם. (תענית שם)

"וְנָתַתִּי גְשָׁמֵיכֶם בְּעֵתָם" (כו, ד)

לכל נפש מישראל יש שפע מיוחד

כתב השפת אמת (פרשת בחוקתי תרמ"ג) כי יש לכל נפש מישראל שפע מיוחד, וכמו כן יש בכל שעה שפע מיוחד, וכן לכל מקום. ועל ידי התורה יכולים להעלות ולדבק כל הדברים בשרשם. וזהו: גשמיכם - המיוחד לכם, בעתם - המיוחד לאותו השפע, וזו עיקר ההבטחה, שבכח התורה נוכל להעלות הכל לשורש.

"וְנָתַתִּי גְשָׁמֵיכֶם בְּעֵתָם" (כו, ד)

ארץ ישראל - מקור השפע

בעתם - בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, בלילי רביעיות ובלילי שבתות (רש"י).

ו**כתב** בספר באר יוסף מהגאון ר' יוסף צבי סלנט זצ"ל הנה דייקו חז"ל כאן על הלשון שאמר 'גשמיכם', לומר שרק בארץ ישראל ירדו גשמים ושם יהיה השובע ולא בשאר ארצות, כדי שהארצות יבואו ליקח מהם ויעשירום.

ו**אפשר** להעמיס עוד כוונה במה שאמר 'גשמיכם', ולא אמר סתם 'ונתתי גשמים', לומר שהגשמים יהיו שלכם ובזכותכם, ולא בזכות הבהמות ובעלי החיים. וכמעשה המובא במדרש רבה (פרשת אמור פרשה כז), באלכסנדר מוקדון שבא למדינת אפריקי, וראה שני בני אדם באים לדין לפני המלך, שהאחד קנה חורבה מחברו, וחפר ומצא בה אוצר, ורצה להחזיר את האוצר לחברו שמכר לו החורבה, וטען כי קנה רק את החורבה ולא את האוצר. ואילו חברו

טען כנגדו, כשם שאתה מתיירא מעונש גזל - כך גם אני מתיירא, ודעתי היתה למכור החורבה וכל הנמצא בתוכה. והמלך עשה פשרה ביניהם, שיתחתנו בנו של זה עם בתו של זה והאוצר יהיה לבניהם.

תמה אלכסנדר על פסק הדין הלזה, ואמר למלך: אילו היה מזדמן דין זה במדינתי, היו מסירים ראשו של זה ושל זה, והאוצר היה ניתן לבית המלך. שאל אותו מלך אפריקי לאלכסנדר: האם החמה זורחת בארצך? והאם הגשמים יורדים שם? ומשהשיב לו אלכסנדר בחיוב, אמר לו המלך, כי בודאי זריחת השמש וירידת הגשמים בארצו ומה שהארץ נותנת יכולה, כל זה בזכות הבהמות, משום (תהלים קמה, ט): ורחמיו על כל מעשיו.

וסיים שם במדרש: הדא הוא דכתיב (תהלים לו, ז): אדם ובהמה תושיע ה'. אדם בזכות בהמה. נמצא לפי זה, כי אפשר שירדו גשמים כסדרן והארץ תתן יכולה - רק בזכות הבהמות ובעלי החיים שמרחמים עליהם מן השמים, ובני האדם ניזונים בזכותם. אולם כשירדו גשמים בעתם בלילי רביעיות ולילי שבתות הוא בזכות בני האדם, וזהו: גשמיכם בעתם.

"וְעַץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פְּרִי" (כו, ד)

ללמוד מתוך שמחה ושירה

עץ רומז לתורה, שנאמר (משלי ג, יח): עץ חיים היא למחזיקים בה. וְעַץ הַשָּׂדֶה בגימטריא: תלמוד ע"ה. פריז נוטריקון: ושפתי רננות יהלל פי. לומר, כי לימוד התורה צריך להיות בקול ומתוך שירה וזמרה. (אמרי חיים)

"וְהַשִּׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת בְּצִיר" (כו, ה)

לימוד התורה מכניע את היצר

ע"י העמל בתורה מכניעים את יצר הרע. כמו שאמרו (קידושין ל:): בראתי יצר הרע - בראתי לו תורה תבלין. הסממן הגדול להכניע את יצר הרע הוא התורה הקדושה. ורמזו זאת בפסוק: והשיג לכם דיש - אותיות שד"י, את בציר - אותיות ביצ"ר. כי ע"י שמקיים 'בחקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה', זוכה ששם שד"י ברוך הוא מכניע את היצר הרע. כי אותיות 'יצר' במילואם כזה: יו"ד צד"י רי"ש והוא סופי תיבות: שד"י. לומר, שע"י שם שד"י מכניע את היצר הרע. וזהו שאמר: והשיג לכם די"ש שהוא שם שד"י - את בציר אותיות ביצר.

זכה כתבו (סידור האר"י קול יעקב) בשם האר"י ז"ל, שבכל בוקר, כאשר אדם יוצא מפתח ביתו, יניח אצבעו הנקרא אמ"ה - העולה בגימטריא מ"ו כמספר מילוי שם ע"ב - על שם שד"י שבמזוזה, ויכוין להכניע את היצר הרע בכח שם שד"י, וכנ"ל.

וכן אמרו (ע"י דגל מחנה אפרים פ' בשלח) על הפסוק (ישעיהו נה, א): כל צמ"א לכו למים, 'צמא' גימטריא: 131, גימטריא: סמא"ל. 'לכו למים', ואין מים אלא תורה. לומר שע"י לימוד התורה - מכניעים את הס"מ.

"וְאָכַלְתֶּם לַחֲמֶכֶם לְשִׁבְעַ" (כו, ה)

גם כששבעים אוכלים לחם

אפשר לומר, שכל כך יהיה להם הלחם עשוי ומתוקן, והארץ מוציאה החיטים טעימים ויפים כל כך, עד שאפילו אם האדם כבר שבע - יכול הוא לאכול את הלחם לבדו, על דרך (מגילה ז:): 'רווחא לבסומי שכיח'. וזהו שאמר: ואכלתם לחמכם לשובע, אף שתהיו שבעים. ועל דרך שפירשו את הפסוק (בראשית מט, ט): מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך. ופסוק (דברים ה, ט): אשר לא במסכנות תאכל בה לחם. ודוק. (נחל קדומים)

"וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאַרְצְךָ" (כו, ו)

עשו גי' שלום הקב"ה יפיל וישפיל אותו לארץ

אמרו חז"ל, עתיד השם יתברך בזמן הגאולה, להכניע ולהפיל את שר עשו ושבעים אומות העולם תחת יד ישראל, כמו שכתוב (ישעיהו מט, כג): "והיו מלכים אומניך". וזהו: ונתתי שלום בארץ, רצונו לומר, כשיפיל ויכניע את שרו של עשו, שהוא כמספר: 'שלום' [376], אז: ושכבתם לבטח בלי שום חטא, מכיון שאבדו המשטינים והמחטיאים, וע"י זה תהיו נקיים מחטא. כמו שאמרו רז"ל (סוכה נב.) לעתיד לבא מביא הקב"ה את היצר הרע ושוחטו בפני הרשעים ובפני הצדיקים וכו'.

"וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאַרְצְךָ" (כו, ו)

"עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו"

מתפללים אנו בסוף תפילת שמונה-עשרה ובסוף ברכת המזון: "עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו". בכך שאנו חפצים בשלום - הדבר מובן. אבל מדוע לתלות זאת בכך שהוא עושה שלום במרומיו? אלא, דבר גדול צפון כאן, הסכיתו ושמעו. כך פתח הגאון הצדיק רבי יעקב גלינסקי זצ"ל את דרשתו:

כידוע, כל בריה שאין בה עצם - אינה מתקיימת י"ב חודש. ישנו סוג של זבוב, הנושך כצרעה ושמנו 'בקא', שאינו חי אפילו יממה! וכך אמר רב (חולין נח): "לית בקא בר יומא", לא תמצא ממין זה מי שהשלים יומו!

והקשה רב פפא לאביי, והלא ישנו פתגם השגור בפי העם: שבע שנים מרדה ה'בקית' על בעלה, באמרה: ראית לאדם שמן שעלה מן הנהר ומצצת דמו, ולא הודעת לי?! אכלת לבד - תחיה לבדך! שבע שנות רוגו וניכור! ואיך אמרו שאינם חיים אלא יום אחד?

ענה לו: "בשנים שלהם" המדובר. "שבע שנים" שלהם, זו שעה וחצי, שעתיים.

והשאלה נשאלת: מדוע הביאו פתגם זה בגמרא, וכי מפתגמיהם אנו חיים?

אבל דבר גדול השמיעונו, לקח נוקב כל כך - גברת בקא, טיפשה שכמותך! כל חיך הם בסך הכל כמה שעות, ועל מה את מבזבזת אותם? על ריב שטוטי עם בעלך, האם אכל לבד או לא?! חסרים לך בני אדם שתמצצי דמם?! על מה את רבה, ואת מי את מענישה! על מה את מבזבזת החיים הקצרים שלך!

הבקית - טיפשה גדולה, אבל אנו - הלא אנו חיים שבעים שנה! ואיך אנו יכולים לבזבז את חיינו על מריבות טיפשיות... אבל "עושה שלום במרומיו" - כאשר נתבונן איך מסתכלים עלינו משם, ממרומים, מעולם הנצח - שכן חיינו קצרים בעיניהם יותר משקצרים בעינינו אנו חיי משפחת בקא! האין הם נדים ומרחמים עלינו?! (להתעדן באהבתך)

"וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רְעָה מִן הָאָרֶץ וְחָרַב לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם" (כו, ו)

מי היא החיה הרעה?

'והשבתי חיה רעה מן הארץ' - זו אגרת בת מחלת וסיעתה דילה. (זוהר הקדוש בחקותי, דף קיד).

"וְחָרַב לֹא תַעֲבֹר בְּאַרְצְכֶם" (כו, ו)

עסק התורה מציל מחרב האויב

אמרו בסנהדרין (צד): על הכתוב (ישעיה י, כז): וחובל עול מפני שמן, אמר רבי יצחק נפחא: חובל עולו של סנחריב, מפני שמנו של חזקיהו, שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. מה עשה? נעץ חרב על פתח בית המדרש, ואמר: כל מי שאינו עוסק בתורה - ידקר בחרב זו.

וקשה, שלא מצינו בשום מקום כי מי שאינו עוסק בתורה חייב מיתה, ומה שאמרו במסכת פסחים (מט): כי עם הארץ מותר לנוחרו ביום הכפורים שחל להיות בשבת, ורבי יוחנן אמר עוד, שעם הארץ מותר לקרעו כדג ומגבו - הוא הכל רק על דרך גוזמא והפלגה, להראות גנותן של עמי הארץ שאינם נחשבים למאומה, אבל להרגן באמת, בודאי הוא אסור (עיי' תוספות שם, ד"ה וי"א), ואיך גזר חזקיהו על מי שאינו עוסק בתורה שידקר בחרב?

וכתב המהרש"א זצ"ל בחידושי אגדות שם, כי לפי שעכו"ם העוסק בתורה חייב מיתה, וזה שאינו עוסק בתורה, עושה עצמו כעכו"ם, לכן דין מיתתו הוא בחרב, כדין בן נח שמיתתו בסייף, ולא כדין ישראל שמיתתו בארבע מיתות בית דין.

ובאמת לא גזר חזקיהו מיתה על מי שאינו עוסק בתורה, רק רצה לזרו את ישראל על עסק התורה, משום שסנחריב כבש אז את כל העולם, וגם ביהודה לחם וכבש הרבה ערים בצורות, וחזקיהו בטח בה' אלהי ישראל, שבזכות התורה יצילם מידו, לזאת נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר, תדעו שכל מי שאינו עוסק בתורה, ידקר בחרב זו - היא חרב סנחריב המתהפכת עתה על פני כל הארץ, אבל מי שיעסוק בתורה בודאי יצילנו ה'. וכן היה, שכולם שמעו לו ועסקו בתורה, כמו שאמרו שם, שבדקו מדין ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ, לזאת עשה להם הקב"ה נס, וחובל עול מפני שמן. וזו כוונת הפסוק: וחרב לא תעבור בארצכם כי התורה מצילה מן החרב.

הגר"א מכניע את הפריץ הרשע

פעם אחת עבר הגר"א סמוך לארמונו של פריץ מאותם פריצים שהיו נוהגים להתעלל ביהודים הנתונים לשלטונם. אותו פריץ שראה לפניו יהודי, עטוף בטלית ומעוטר בתפילין, מקלו בידו ותרמילו על שכמו, שיגר את עוזריו להביאו לפניו. 'פתח פיך בשירת מה יפית' נתן עליו הפריץ בקולו. בו ברגע שהגר"א נענה לו ופתח בשירה, החל הפריץ להשתולל בצורה משונה למעלה מכוח אנוש, ותוך כמה דקות נפל ארצה חסר אונים. לאחר שחזרה אליו רוחו, החל הפריץ להתחנן לפני הגר"א שיסלח לו, נענה לו הגאון רק לאחר שהבטיח לו כי מעתה ואילך יתייחס כראוי ליהודים. וכן היה. (תולדות הגר"א ע"פ ספרו של הרב בצלאל לנדוי זצ"ל עמוד ע"ט)

הפורעים שטבעו בנהר

בשעת חלוקת פולין, השתלטה אנדרלמוסיה בוילנא. איכרים פורעים שונאי ישראל, ניסו לנצל את המצב ולפרוע פרעות בישראל. נטלו גרזנים וכלי משחית אחרים, והחלו לעלות על הגשר המוביל לרובע היהודי בוילנא. הגר"א שנמצא היה באותה שעה ב'קלויז', ניגש אל החלון, ומשראה את קבוצת הפורעים, פתח בתפילה חרישית, שומר ישראל שמור שארית ישראל. בו ברגע התמוטט הגשר ונפל למים, מרבית מהפורעים טבעו בנהר, ויתרם נפוצו לכל עבר, ולא היה פגע בבית ישראל. (הגאון החסיד מוילנא עמוד רנ"ג)

הפטרות בהר-בחוקותי

הקשר בין ההפטרות לפרשה

בהפטרות מסופר על התוכחה והפורענות שיביא ה' על ישראל, כשלא יעשו רצונו, וזה מעין הפרשה שבה מסופר על התוכחות והפורענות שיביא ה' על ישראל, אם לא ישמעו בקולו.

תוכן ההפטרות

הנביא אומר שחוזקי ומשענתי הוא בורא העולם, שאני בורח אליו בעת צרתי, כי הוא יושיעני. **ולעתיד** לבוא יבואו כל הגוים מקצות הארץ ויאמרו: "אך שקר נחלו אבותינו, הבל ואין בם מועיל", וכי ראוי לאדם שאיננו אלהים, שיקום ויעשה לו אלהים? ואם כן כיצד עמי ליבו נוטה אחר האלילים? לכן חטאם זה חקוק לפני שלא אשכחנו. ואעניש אותם שכל ממונם ואוצרותיהם, ימסרו ביד האויב, על שהיו מתגעגעים לאלילים כאדם המתגעגע לבנו, והואיל ולא שמרו על מצות השמיטה בארצם, עונשם הוא שינטשו ממנה, יצאו לגולה ויעבדו אדמה לא להם.

והנביא ממשיך ואומר: ארור הגבר אשר בוטח בבשר ודם ומסיר את לבו מה', כי העושה זאת יהא דומה לעץ אחד הנמצא במדבר בארץ יבשה ומלוחה, שכל הרוחות עוקרות אותו ממקומו, כך הבוטח בבשר ודם לא יהיה לו קיום, אך הבוטח בה', הוא מבורך, והוא דומה לעץ הגדל על פלגי מים ששורשיו מרובין ולא ידאג משום פורענות הבאה לעולם. וה' הבוהן לבות וכליות, הוא יודע מי בוטח בו ומי לא בוטח בו.

ואם רואים רשע מצליח ומתעשר במרמה ועושק, הרי עושרו לא יתקיים בידו ויאבד ממנו בחצי ימיו, כעוף "קרא" שהאפרוחים שבקעו מהביצים שדגר עליהם עוזבים אותו כי הוא לא ילדם. וסופו של אותו רשע יהיה נבוה ושפל, וכן העוזבים את ה' - יכרתו ויאבדו מהעולם, אך ישראל תקותן היא בה' יתברך. שאם הוא מרפא אותנו הרי נתרפא לעולם, ואם יושיענו - ניושע. כי בו אנו מתהללים ומתפארים.

ירמיה פרק מ"ז פסוק י"ט - פרק י"ז פסוק י"ד

יְהוָה עָנִי אֵתָהּ ה' חֲזָקִי (מ"ד) וּמָעַזִי מְקוֹם מַחֲסֵה לִי (מלבי"ם) וּמְנוֹסִי אֲנוֹס אֵלַיךְ שֶׁתְּצִיל אוֹתִי בַּיּוֹם צָרָה אֵלַיךְ גּוֹיִם יָבֹאוּ בִּימֹת הַמְּשִׁיחַ מֵאַפְסֵי-אָרֶץ מִקְצוֹת הָאָרֶץ לְשׁוּב אֵלַיךְ לְעוֹבֵדךָ וַיֹּאמְרוּ אֶךְ-שֶׁקֶר הֵם הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נִחְלָו אֲבוֹתֵינוּ כִּי הֵם הִבֵּל וְאֵין-בָּם מוֹעִיל וְתוֹעֵלֶת (רד"ק): כ הַיַּעֲשֶׂה-לָּו אָדָם אֱלֹהִים הָאֵם הָאָדָם שְׁאִינוּ אֱלֹהִים יְכוֹל לַעֲשׂוֹת אֱלֹהִים (מ"ד) וְהָמָּה לֹא אֱלֹהִים וְאִ"כ אֵיךְ עֲלֵתָה עַל דַּעְתָּם זֹאת הָאֱמוּנָה (רד"ק): כֵּן אָמַר לֹו הַקִּבְ"ה לִירְמִיָּה לָכֵן הִנְנִי מְזַדְּמָנִים לְאֵלֹו שְׁאִינִם רוֹצִים לְשׁוּב (רד"ק) בַּפְּעַם הַזֹּאת בְּגֵאוּלָּה הַעֲתִידָה אוֹרֵינָם הוֹכִיחַ וְהוֹדִיעַ לָהֶם שְׁאִנִּי ה' עָנִי שִׁירָאוּ אֶת כַּח יְדֵי וְאֶת-גְּבוּרָתִי וַיִּדְעוּ יִשְׂרָאֵל מִיָּד וַיִּכְיֵרוּ כַּח וּמִלְכוּתִי (מלבי"ם) כִּי-שָׁמִי יְהוָה מוֹשֵׁל וְשׁוֹלֵט לְקִיָּם גִּזְרֵתִי (רש"י):

יז: א חֲטָאת יְהוָה בַּעֲבוּדַת אֱלֹהִים, חֲקוּקָה בְּלִבָּם כִּאִילוֹ הִיא כְּתוּבָה בְּעֵט בְּרִזָּל שְׁאִינוּ נִמְחָק (רש"י), וְכֵן כִּאִילוֹ כְּתוּבָה בְּצַפְרָן שֶׁעָשׂוּ מִשָּׁמִיר שֶׁהוּא בְּרִזָּל חֲזָק (רד"ק) וְכֹפֵל הַעֲנִין וְאָמַר כִּי חֲטָאתָם חֲרוּשָׁה בְּעוֹמֵק [כִּמְנוּ הַמַּחְרִישִׁים] עַל-לוֹחַ לָפָם בַּדְּפִנּוֹת הַלֵּב וְלִקְרָנֹת וְגַם בַּקְּרָנוֹת [הַבְּלִיטוֹת שֶׁבְּזוּוּיָת (מ"ז)] מִזְבַּחַתֵּיכֶם חֲקוּק וְחֲרוּת חֲטָאתָם (מ"ד): ב כַּזְּכָר בְּנֵיהֶם מִזְבַּחַתָּם כִּמוֹ שֶׁהָאָדָם זוֹכֵר אֶת בְּנָיו וּמֵתְגַעְגַע עֲלֵיהֶם כֵּן הֵם זוֹכְרִים אֶת מִזְבַּחוֹתָם שֶׁבָּנוּ לְעִז וְאִשְׁרֵיהֶם עַל-עֵץ רַעֲנָן וְכֵן זוֹכְרִים לְאִשְׁרָה אֲשֶׁר אֵצֶל עֵץ רַעֲנָן (רש"י) וְאֲשֶׁר עַל גְּבַעוֹת הַגְּבוּהוֹת: ג הַרְרִי [א] הָהָר שֶׁלִּי הָעוֹמֵד בַּשָּׂדֶה וְהִיא יְרוּשָׁלַיִם הַיּוֹשֵׁבֶת בַּהָר וְסָבִיבָה הַכֹּל מִיַּשׁוּר חֵילָךְ הָעוֹשֵׂר שְׁלֹךְ כָּל-אוֹצְרוֹתֶיךָ לְבֹו [לְבִיזָה וְלִשְׁלָל] (מ"ז) אֶתְּךָ בְּמִתֵּיךְ שֶׁעָשִׂיתָ בְּחֲטָאתָ לְשֵׁם הַעֲכוּרִים בְּכָל-גְּבוּלֶיךָ אֵתְּךָ לְבֹו (רש"י): ד וְשִׁמְמַתָּה עַל כִּרְחֹק תִּשְׁמַט אֶרֶץ מַחֲמַת שְׁלֵא שְׁמַרְתָּם שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה וּבָךְ אֲנִקּוֹם (רש"י) עָנִי שְׁאֵגֵרְשׁ אוֹתְךָ (רד"ק) מִנְּחַלְתֶּךָ [ב] אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ וְעַל כִּרְחֹק תַּעֲבֹוד אֶת אֲדַמַּת אֵיבֶיךָ בְּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא-יִדְעַת כִּי-אֵשׁ קִדְחַתֶּם בְּאֵפִי כִּי הִבְעַרְתֶּם אֶת חֲמַתִּי וְהִגַּבְתֶּם אֶת כַּעֲסִי עַד-עוֹלָם תִּוְקַד אֲכַעֵס עֲלֵיכֶם זְמַן מְרֻבָּה (מ"ד): ה כֹּה אָמַר יְהוָה אֱרֹוֹר הַגְּבֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בְּאָדָם [ג] שְׁאִין שׁוֹם עֹזֵר מִמֶּנּוּ וְשֵׁם בָּשָׂר זִרְעוֹ וְשֵׁם בְּשַׁחוֹנוֹ וְחֲזוּקוֹ בְּבִשֶׁר וְדָם וּמִן-יְהוָה יִסּוֹר לְבֹו מִלְּבַטּוֹחַ בּוֹ (מ"ד): ו וְהָיָה הַבּוֹטֵחַ בְּבִשֶׁר וְדָם בְּעַרְעֵר בְּעַרְבָּה [ז] יְהִיָּה דוֹמָה לְעֵץ יָחִיד בְּמִדְבַר (רש"י) וְלֹא יִרְאֶה וְלֹא יִרְגֵשׁ כִּי-יָבֹוא טוֹב הַגִּשְׁמִים וְהַטּוֹבָה וְהַבְּרָכָה כִּי

עיונים והארות

- א. והרד"ק פירש החוטאים ועובדים ע"ז על ההרים נקראים "הררי" דעו לכם כי "בשדה חילך וכל אוצרותיך לבו אתן" וכו' ע"ש. והמלבי"ם פירש הר ציון העומד הנקרא "הררי" הוא "בשדה" שסביבו נחרבו הערים ונעשו כשדה, [ואפשר דפירוש זה כפירוש רש"י].
- ב. ורש"י פירש "מנחלתך" בגלל נחלתך שלא שמרת שביעית.
- ג. ורש"י ביאר באופן שונה. וכן הרד"ק פירש בענין אחר ע"ש.
- ד. והיה כערער - אם יבטח באדם יגלגל הוא יתברך לעת הצורך.

אינם יורדים עליו **וּשְׁכַן תַּרְרִים** ביובש גדול מחמת החמימות **בַּמִּדְבָּר** שהיא **אֶרֶץ מִלְחָה** שעפרה מלוח (מ"ד) **וְלֹא יִשָּׁב** ואינה מיושבת (רש"י): **זָרְבָן הַגֹּבֵר אֲשֶׁר יִבְטַח בִּיהוָה** ורק אם יבטח בו (רד"ק) **וְהִיָּה יְהוָה מִבְּטָחוֹ** ה' יהיה לו למבטח ועזרה (מ"ד) שייצילהו מצרותיו: **ח וְהִיָּה כְּעֵץ | שְׁתוּל נְטוּעַ (מ"צ) עַל-מַיִם** [ה] סמוך למעין מים (ת"י) **וְעַל-יּוֹבֵל'** מקום יבול ופרי (מלבי"ם) אשר **יִשְׁלַח שְׂרָשָׁיו** ששורשיו מתפשטין לכל צד וגם שם יהיו על פלגי מים **וְלֹא (ירא) יִרְאֶה** ולא יפחד **כִּי-יָבֵא חֶם** ושרב **וְהִיָּה עֲלֵהוּ רַעֲנָן** גם כי יהיה חום העלים שלו יהיו רעננים ורטובים ובריאים **וּבְשָׁנָה בַצֵּרֶת** שאין גשמים **לֹא יִדָּאָג** לא יזיק לו **וְלֹא יִמְיֵשׁ** לא יסור **מִמַּעֲשׂוֹת פָּרִי** כן יהיה הבוטח בה' שלא יחסר לו שום דבר ולא ידאג מהצרות המתרגשות בעולם (רד"ק): **ט עֲקֵב הַלֵּב** לב האדם עקום ומעוות יותר **מִכָּל אַבְרָיו וְאִנֶּשׁ הוּא** והוא חולה חזק כי חולה במחלת לב כי בוטח בבשר ודם (מ"ד ע"פ רד"ק), והוא חושב **מִי יִדְעֵנּוּ** מי ידע בו, לכן אומר הפסוק, אולם: **יְאֲנִי יְהוָה חֵקֵר לֵב** דורש את הלבבות **בִּתְּנֵן כְּלִיֹּת** [ו] בוחן מחשבת הכליות היועצות (מ"ד) **וְלִתֵּת לְאִישׁ (כדרכו) כְּדַרְכָּיו כְּפָרִי מַעֲלָלָיו** משלם לאיש כפירות מעשיו (ת"י): **יב קָרָא** שם עוף (בלעז קוראים לו - קוק) שהוא **דָּגֵר** [ז] מצפצף בקולו למשוך אפרוחים אחריו, אבל **וְלֹא יִלְד** הוא לא ילדם (רש"י), וי"א דוגר

עיונים והארות

התהפך לכל צדדיו ואין לו מכיר, כי אם כערער איש יחידי בערבה, כי האדם אשר בטח בו ואיננו או שנשתנה דעתו או שישכחהו וישליכהו. ועל הבוטח בעצמו בזרועו או חכמת לבו ולא בה' יגלגל שלא יצליח על ידי עצמו, כי אם אפילו בטוב הבא אל כללות העם לא יהנה הוא בכללם. (אלשיך)

ה. **וְהִיָּה כְּעֵץ שְׁתוּל עַל מַיִם** - מדבר באברהם, נטוע אין כתיב כאן אלא שתול, שנעקר מעבודת אלילים ונדבק בהקב"ה, ואין מים אלא הקב"ה, שנאמר אותי עזבו מקור מים חיים. ועל יובל ישלח שרשיו - אף אותם שהיו מובלים לגיהנם הביאן וקרבן ליראתו של הקב"ה, דכתיב ואת הנפש אשר עשו בחרן. ולא יראה כי יבא חום - בשעה שמל עצמו הרתיח הקב"ה אותו היום כדי שלא יצאו העוברים והשבים ונצטער. והיה עליהו רענן - אף העלים שנשרו ממנו היו רעננים, זה ישמעאל, שנאמר וגם את בן האמה לגוי אשימנו, ובשנת בצורת לא ידאג, שנאמר ויהי רעב בארץ, והוא היה בטובה, שנאמר ולאברם הטיב בעבורה. ולא ימיש מעשות פרי - בזקנותו הוליד בנים, שנאמר ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה (ילמדנו).

ז. **בוֹחֵן לֵב** - למה הוא מזכיר הלב והכליות יותר מכל האברים, אלא העינים הולכים אחר הלב, ואזנים הולכים אחר הלב, ורמ"ח אברים הולכים אחר הלב, ולפי שהכליות יועצות אחר הלב והלב גומר, לפיכך אינו מזכיר אלא אותם בלבד, והקב"ה בוחן אותם, וכן הוא אומר ואתה שלמה בני דע את אלקי אביך כי כל לבבות הוא דורש, אלו שני לבבות, יצר טוב ויצר הרע (שוח"ט).

בן עזאי אומר תדע לך כח התשובה, בא וראה מר' שמעון בן לקיש שהיה הוא ושני רעיו שודדים בהרים וגוזלים כל אשר יעבור עליהם, מה עשה, הניח לשני שודדים ובוזזים ושב אל ה' אלקי אבותיו בכל לבו, בצום ובתפלה, והיה משכים ומעריב לפני

הקב"ה ועוסק כל ימיו בתורה ובמתנות עניים ולא שב למעשיו הרעים, ונתרצה לו הקב"ה. וביום שמת הוא מתו שני רעיו, ונתנו לר' שמעון בן לקיש בצרור החיים ושני רעיו נתנו בשאול תחתית, ואמרו שני הרעים לפני הקב"ה, רבון העולמים, יש לפניך משוא פנים, הלא זה היה שודד עמנו בהרים, אמר להם זה עשה תשובה בחיים ואתם לא עשיתם תשובה. משל למה הדבר דומה, לאדם שמפרש בים, אם אינו לוקח בידו לחם מארץ נושבת ומים אינו מוצא בים מה לאכול ומה לשתות, כך אם אין אדם עושה תשובה בחייו לאחר מותו אין לו תשובה, על זה נאמר אני ה' חוקר לב וגו' (ילק"ש).

ז. **קורא דגר** - לפי שאמר: "לתת לאיש כדרכיו", אמר: אל תתמה על הרשע שהוא מצליח בנכסים איך לא יתן לו האל יתברך כדרכיו? עלינו לדעת, כי הרשע שאין עושרו במשפט, גם הוא לא יתמיד לו עושרו לאורך ימים, אלא יצא מתחת ידיו בחצי ימיו, והמשיל אותו ל"קורא" - עוף הרובץ על ביצי עוף אחר ומחמם אותו, וכאשר יבקעו הביצים הן ויצאו האפרוחים - לא יהיו כבניו ולא ילכו אחריו, אלא יעזבוהו ולא יכירוהו - גם הרשע העושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבונו, או ימות הוא ויעזוב עושרו לאחרים, ולא ישלים ימיו עם אותו עושר ויהיה נבל באחריתו (רד"ק).

ידוע כי ממון הבא לאדם בצדק וביושר מתקיים בידו, ככתוב (משלי י, כב): "ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה", ונרמז (רות ב, ח): "אל תלכי ללקוט בשדה אחר וגם לא תעבורי מזה", וזהו מאמר ישעיה (סה, כב-כג): "לא יבנו ואחר ישב, לא יטעו ואחר יאכל, כי כימי העץ ימי עמי, ומעשה ידיהם יבלו בחירי, לא ייגעו לריק ולא ילדו לבהלה, כי זרע ברוכי ה' המה וצאצאיהם אתם", והרצון בזה כי שתי סיבות יש - שהאחד בונה והאחד

הקב"ה ועוסק כל ימיו בתורה ובמתנות עניים ולא שב למעשיו הרעים, ונתרצה לו הקב"ה. וביום שמת הוא מתו שני רעיו, ונתנו לר' שמעון בן לקיש בצרור החיים ושני רעיו נתנו בשאול תחתית, ואמרו שני הרעים לפני הקב"ה, רבון העולמים, יש לפניך משוא פנים, הלא זה היה שודד עמנו בהרים, אמר להם זה עשה תשובה בחיים ואתם לא עשיתם תשובה. משל למה הדבר דומה, לאדם שמפרש בים, אם אינו לוקח בידו לחם מארץ נושבת ומים אינו מוצא בים מה לאכול ומה לשתות, כך אם אין אדם עושה תשובה בחייו לאחר מותו אין לו תשובה, על זה נאמר אני ה' חוקר לב וגו' (ילק"ש).

ז. **קורא דגר** - לפי שאמר: "לתת לאיש כדרכיו", אמר: אל תתמה על הרשע שהוא מצליח בנכסים איך לא יתן לו האל יתברך כדרכיו? עלינו לדעת, כי הרשע שאין עושרו במשפט, גם הוא לא יתמיד לו עושרו לאורך ימים, אלא יצא מתחת ידיו בחצי ימיו, והמשיל אותו ל"קורא" - עוף הרובץ על ביצי עוף אחר ומחמם אותו, וכאשר יבקעו הביצים הן ויצאו האפרוחים - לא יהיו כבניו ולא ילכו אחריו, אלא יעזבוהו ולא יכירוהו - גם הרשע העושה עושר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבונו, או ימות הוא ויעזוב עושרו לאחרים, ולא ישלים ימיו עם אותו עושר ויהיה נבל באחריתו (רד"ק).

ידוע כי ממון הבא לאדם בצדק וביושר מתקיים בידו, ככתוב (משלי י, כב): "ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה", ונרמז (רות ב, ח): "אל תלכי ללקוט בשדה אחר וגם לא תעבורי מזה", וזהו מאמר ישעיה (סה, כב-כג): "לא יבנו ואחר ישב, לא יטעו ואחר יאכל, כי כימי העץ ימי עמי, ומעשה ידיהם יבלו בחירי, לא ייגעו לריק ולא ילדו לבהלה, כי זרע ברוכי ה' המה וצאצאיהם אתם", והרצון בזה כי שתי סיבות יש - שהאחד בונה והאחד

על ביצים לא לו, ואלו כשיגדלו יבינו שהוא לא ילדם ויברחו ממנו (ה"י), כן אדם ה' **עֲשֵׂה עֶשֶׂר וְלֹא בְּמִשְׁפָּט** לא ביושר אלא במרמה, עושר זה לא יתקיים בידו, אלא **בַּחֲצֵי (יָמוּ) יָמָיו יַעֲזָבֵנוּ** או שהוא ילקח מוקדם או שהכסף ילקח ממנו ו**בְּאַחֲרֵיתוֹ יְהִי נָבֵל** בסופו יהיה בזוי ושפל (ה"ק): יב לפי שבא לומר "כל עוזבך לא יבשו" התחיל בקילוסו של מקום (רש"י), ואמר כמו ש**פָּסַף הַכְּבוֹד [ח] שוֹכֵן בְּשֵׁמִי מָרוֹם** שהם השמים העליונים **מֵרָאשׁוֹן [ט]** מקדם, שהם מעידים על מציאותו ועל כבודו, כן הוא השרה השכינה ב**מְקוֹם מְקַדְּשָׁנוּ** להורות שמשגיח הוא אף בעולם השפל (ה"ק): יג **מְקוֹה יִשְׂרָאֵל** תקוותן של ישראל היא אליך **יְהוָה [י]** יתברך, ואתה מבטח לכל הבוטחים בך, אבל **כָּל-עֹזְבֶיךָ** כל העוזבים אותך ובוטחים באדם (ה"ק) **יִבְשׂוּ** תגיע להם בושה וכלימה **(יסורי) וְסוּרֵי** והסורים ממנו שלא שומעים בקולו **בְּאַרְצָא יִכְתְּבוּ** יכתבו בספר שירדו לתחתיות הארץ **כִּי עֲזָבוּ מְקוֹר מַיִם-חַיִּים** מעין מים נובעים שאינם פוסקים (מ"ד) **אֶת-יְהוָה:** יד **רַפְּאֵנִי יְהוָה** רפאני אתה ה' ולא על ידי שליח, וא"כ **וְאַרְפָּא [יא]** אני אתרפה לעולם ולא יחזור לי החולי **הוֹשִׁיעֵנִי**

עיונים והארות

ט. ובתרגום יונתן פירש שהפורענות תבוא על הרשע מן השכינה שעל כסא הכבוד עי"ש.

י. מקוה ישראל - מובא במסכת יומא (פה:); אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרים ומי מטהר אתכם - איביכם שבשמים, שנאמר (יחזקאל לו, כה): "זרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם"; ואומר (ירמיה יז, יג): "מקוה ישראל ה'" - מה מקוה מטהר את הטמאים, אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל. ממשיך על זה המדרש (תהלים ד, ט): מי ראוי ללכת אצל מי, המקוה אצל הטמא או הטמא למקוה? הוי אומר, הטמא צריך ללכת למקוה ולטבול בו, כך הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל. וממשיך המדרש ואומר על הפסוק (תהלים ד, ה): "אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה". אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, אני אמרתי לך, כשאתה מתפלל התפלל בבית הכנסת שבעירך, ואם אין אתה יכול להתפלל בבית הכנסת, התפלל בתוך שדך, התפלל בתוך ביתך, ואם אין אתה יכול להתפלל בתוך ביתך, התפלל על מטתך, ואם אין אתה יכול להתפלל על מטתך, הרהר בלבך, זהו שנאמר: "אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה". מהו ודומו סלה? אמר רבי יודן: ובלבד שתידום מאותה עבירה שבידך. ואם אתה עושה כן, כתוב אחריו "זבחו זבחי צדק", מעלה אני עליך כאילו בנית מזבח, והקרבת עליו עולות וקורבנות הרבה.

יא. רפאני ה' וארפא הושיעני ואושעה כי תהלתי אתה - אפשר דידוע כי כאשר האדם חולה בגופו היינו מסיבת עונו והחולי העיקרי הוא בנפשו שפגם באבר או בגיד המתיחס אליו אותה המצוה שביטל ממ"ע או שעבר על ל"ת כמו שביאר באורך רבינו מהר"ו זצ"ל בשערי קדושה ע"ש באורך. וז"ש רפאני ה' בנפשי וארפא בגופי הושיעני מיד המקטרג הנברא בעוני ועומד לקטרג בשמים על נפשי אושעה מהיסורין שבגופי. כי תהלתי אתה ואין לי גואל מבלעדיך.

א"נ במה שראיתי בספר חזיונות לרבינו מהר"ו זצ"ל מכתבת ידו יד הקדש שכתב שם דרבינו האר"י זצ"ל ציוה לו בחלום

יושב; האחת כי יארכו ימי הבונה כימי הבניין, והשניה כי בא עושיק וגוזל ביתו ממנו. לכן הבטיח הקדוש ברוך הוא בשני דברים אלו, "לא יבנו ואחר ישב", הסיבה האחת "כי כימי העץ ימי עמי", ואם כן יארכו ימיו של הבונה כימי הבנין. וכנגד הסיבה השניה אומר: "לא ייגעו לריק ולא ילדו לבהלה", שלא תהיה להם בהלה ומוקש מעושיק וגזל, "כי זרע ברוכי ה' המוה וצאצאיהם אתם" - שלא יפשוטו ידיהם בגזל. וזהו שאמר הכתוב (דברים טז, כ): "צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' א-להיך נותן לך". וזהו ענין "קורא דגר ולא ילד", שהתרגולות המגדלת את אפרוחיה שלה, אין לה צורך לשרוק לאפרוחיה שיבואו אצלה, כי הם באים מעצמם, לא כן הקורא המגדל אפרוחים שאינם שלו, שצריך לצפצף ולשרוק תמיד אל האפרוחים שיתאספו אליו, כי הם בורחים תמיד ומתרחקים ממנו, כי לא הוא הולידם לכן חושבים אותו לזר. וכן הנמשל: הוא הממון הבא ביושר לעומת הממון הבא שלא במשפט וביושר.

ואפשר להסביר עוד על פי האמור (ויקרא רבה יז, ד): "אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחילה" שאם האדם חטא מענישים אותו תחילה בממונו, ככתוב (פסחים קיח:): "עשיר בשורו, עני בשיו (בשה שלו) ואלמנה בתרנגולתה", וזה כופר פדיון נפשו. והסברא מחייבת, רק אם ממונו בא לו בכשרות, מכפר עליו, אבל אם ממונו בא על ידי גזל, אונאה ותרבית (ריבית), בודאי אינו מכפר עליו ומידת הדין פוגעת בו - ה' יצילנו.

ובאחרייתו יהיה נבל, באחרית ימיו, יהיה גרוע ממי שלא היה לו עושר בימיו כלל, אף על פי שלא היה עשיר מימיו, אבל לא היה נבליער, אולם הוא ישאר נבל, כי ישאר בו הטבע לעשוק ולעשות נבלה (מלבי"ם).

ת. כסא כבוד - שנו רבותינו שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם, ואלו הם תורה, ותשובה, וגן עדן, וגיהנם, ובית המקדש, וכסא הכבוד, ושמו של משיח. כסא הכבוד ובית המקדש מנין, שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו (פסחים נ"ד).

הושיעני אתה ה' מן הקמים עלי ולא ע"י שליחים **ואושעה** ואז יהיה נושע לעולם וכפל הענין לומר שאין ביד מי להושיע לי זולתך (מ"ד)

כי תהלתי אלה כך אני מתהלל ומתפאר שתצילני מידם (רד"ק):

עיונים והארות

שיכון רופא חולי עמו ישראל ר"ת גימט' רפ"ח לברר רפ"ח ניצוצין ע"כ מה שאני זוכר. סמני הקטורת דצריך לבררם והם מבחינת ה"ו כנודע ותהיה לי רפואה שלימה כי כאשר יושלמו הבירורין תפרה ישע וזהו הושיעני ואושעה (צוארי שלל).

ואפשר שז"ש רפאני ה' וארפ"א גימטריא רפ"ח שיתבררו רפ"ח ניצוצין הושיעני ואושעה ר"ת גימטריא י"א רמז לי"א